

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

ДУХЭРИГ

№ 29 (434)

2005
ИЮЛИН
28
Четверг
№ 86
(21172)

Нажарай
хуул
харашан
хонин
харын
23
гарагай
5

Бурятия

ГЭЭГДЭЛНЭЭ ГАРАХА ЁНОТОЙБДИ

Россин Федерациин Экономикын болон худалдаа наймаанай министерствын толгойлогшо Герман Грефэй тусхай урилгаар манай республикын Президент Леонид Потапов Москва хотодо зарлагдан зүблөөндэ хабаадаба. Байгал шадарай болон Алас Дурнын регионуудай экономика хүгжэлтэд ямар аргаар түлхисэ үгэхэб, энэ хэрэгтэ 2006 оной гүрэнэй бюджеттэ ямар гаргашануудые хараалхаб гэнэн асуудалнуудые зүүн зүгэй регионуудай хүтэлбэрилэгшэд зүбшэн хэлсэбэ. Россин министрэй гуйлтаар Леонид Васильевич зүблөөн дээрэ энэ асуудалнууд тушаа элдхэжэ, өөрынгөө ханамжануудые хэлээн байна. Энэ зүблөөнэй урда республикын Экономикын министерство социально-экономическа хүгжэлтэдэ угаа ехэ удха шартай байха ёготой гэжэ тухайлагдама инвестицинуудэй тусхай проект зохёожо, феде-

ральна засагта дурадхаан байна. Гэхэтэй хамта Экономикын федеральна министерствын түлөөлэгшэд хаяхана манай республикада ажалай хэрэгээр ержэ, бодото байдалтай танилсаа юм. Айлшад республиканска больница, хүүгэдэй больница, мүн хаягдахан бог зүйлнүүдые үлтирүүлжэ байха үйлэдбэрийн цехүүдэй ажалтай танилсаба. Удаань журналистуудтай уулзажа, хамнажануудаа хэлэбэ.

- Экономикын хүгжэлтын, зонной ажабайдалай талаар манай республика Россин регионуудай дунда аяар 83-дахуури эзэлнэ, юундэ иимэ байдалда орошоо гэшэбибди, - гэжэ корреспондент асууба.

- Хэн хэдыдэхи хуури эзэлбэб гэнэн рейтинг ходоодоо зүб байдаггүй. Регион бүхэн өөр өөрын онсо илгаатай эрхэ байдалда экономика хүгжөөнэ гэшэ, - гэжэ федеральна министерствын таһагай орлогшо Глеб Серегин харюусаба. - Буряад Республикые Москва хототой гү, али хүгжэнги регионуудтай сасуулахан алдуу болохо. Гүрэнэй баруун зүгэй регионууд промышленна талаар үнинэй хүгжэнги байгаа ха юм даа. Манай ажаглахада, танай республикын экономика тиимэшье гээгдэлтэй бэшэ. Жэшээлхэдэ, тусхай шэглэлтэй федеральна програмууд муу бэшээр бэелүүлэгдэжэ байна. Мүнөө жэл энэ хэрэгтэ гүрэнэй бюджетдээ 84 млн. түхэриг номологдоо. Тэрэ мүнгэн шэглэлээрээ ашаглагдажа байна.

триин үндэһэ хуури табигдажа эхилхэдэ, гол түлэб түүхэй эд ашаглаха, молибден-вольфрам, нүүрһэ абаха уялга табигданан байгаа. Харин удаань баригданан заводууд олонхидоо сэрэгэй промышленна комплексын мэдэлдэ байжа, дэлгүүрэй үедэ тэдэнэй продукциин хэрэглэмжэ бага хэмжээндэ ороод, прибор бүтээдэг завод, «Теплоприбор» завод, Джидакомбинат хаагдаха баатай болоо ха юм. Тиимэһээ республикын экономика шархардуу байдалда ороо бэлэй. Тэрэшэлэн сэмбэ нэхэлгын мануфактурын продукци Хитадай, Италийн болон бусад гүрэнүүдэй үнэгүй хямда продукцитай тэнсэнгүй, тиимэһээ хаагдаха баатай болошонхой.

- Зүгөөр мүнөө үеын эрилтэдэ харюусаха продукци бүтээхэ талаар шэнэ үйлэдбэринүүд бии боложо байна, хуушан завод, фабриканууд хэльбэн шэнэлэгдэнэ. Барилга үндыжэ эхилэ. Эдэе хоол болбосоруулгын халбари, ой модоной промышленность хүгжэлтын замда гаранхай, - гэжэ республикын Экономикын министерство мэдээсэбэ.

2002-2010 онуудта бэелүүлэгдэхэ зэргэтэй экономика тусхай программын ёһоор республикын промышленностиин халбари бүхэнэй урда тодорхой даабаринууд табигданхай. Программа гүйсэд бэелүүлэгдэбэл, республикын рейтинг дээдэ шатада гараха ёготой.

Байгал шадарай, Алас Дурнын регионуудай хүгжэлтэдэ дулдыдаха шийдхэбэринүүдэ эдэ үдэрнүүдтэ федеральна засагта абтаһаниинь бидэниие баясуулна.

Николай НАМСАРАЕВ.

ТУСХАЙ ЖАСАНАА МҮНГЭН ҮГТЭХЭ

Гүрэнэй инвестициин тусхай жаса Буряад Республикын экономикын хүгжэлтэдэ туһаламжа үзүүлхэнь. Иимэ шийдхэбэри Россин Федерациин Экономикын болон худалдаа наймаанай министерствын зүблөөн дээрэ абтаба.

Улаан-Удын аэропортые хэльбэн шэнэлхэ хэрэгтэ 334 млн. түхэриг хэрэгтэй юм. 2006 ондо самолёдуудай ниидэхэ, бууха бетон хушалтатай зам үндэһөөрөө шэнэлэгдэхэ, тэрэшэлэн шэнэ сигнальна түхээрэлгэнүүд тодохгодохо ёһотой.

Аэропортын байдалда юундэ ехэ анхарал хандуулагданаб гэхэдэ, манай Улаан-Удэ хадаа Ази түбэй, Номгон далай шадархи гүрэнүүдэй болон Европо, Россин хоорондохой харилсаа холбоо бэхжүүлхэ замай бэлшэр дээрэ оршоно ха юм. Аралжаа наймаанай эд бараа агаараар зөөбэрилхэ, туризмые хүгжөөхэ хэрэгтэ манай аэропорт зохид хуури эзэлнэ. Тиимэһээ аэропорт мүнөө үеын бүхэ эрилтэнүүдтэ харюусаха ёһотой.

Экономикын онсо өөрын удхатай зоно гэнэн нэрэ зэргые Буряад Республикада олгохо гэнэн дурадхалтайгаар манай Правительство гүрэнэй дээдэ засагта хандаһан байна. Гэхэтэй хамта алдарта Байгалай эрье шадар уласхоорондын удхатай аяншалгын комплекс барижа эхилхэ түсэб табигдана.

Гадна Улаан-Удэ-Хяагта хоорондын федеральна удхатай харгые заһабарилхань шухала. Энэ хэрэгтэ Москваһаа үгтэжэ байдаг мүнгэн бага. Харин Монгол ороной талада, хилэ дээрэ «Алтан Булаг» гэнэн худалдаа наймаанай сүлөөтэ зоно угаа түргөөр хүгжөөгдэжэ эхилбэ. Тиимэһээ манайшье тала уласхоорондын худалдаанай «добтогдо» бэлэн байха ёһотойбди. Энэ хэрэгтэ 270 млн. түхэриг федеральна бюджетдээ үгтэхэ гэжэ найдуулагдаба.

Хиагдын, «Озерное» гэдэг ашагта малтамалнуудай газарые ашаглахада, Могзон-Озерное, Уоян-Озерное шэглэлтэй харгы замуудые барихань шухала. Ганса гүрэнэй мүнгөөр бэшэ, мүн акционернэ бүлгэмүүдэй мүнгэ таталсажа, энэ хэрэг бүтээхэ түсэб табигдана.

Түбэдэй медицинэе хүгжөөхэ хэрэгтэ гүрэнэй хабаадалга байха ёһотой. Иимэ гуйлгатайгаар манай Правительство гүрэнэй засагта хандаба.

Дээрэ тоологдоһон хэрэглэмжын мүнгэн Россин Федерациин инвестициин тусхай жасаһаа үгтэхэ болоно.

Николай НАМСАРАЕВ.

ХУДАЛЦАА НАЙМААНДА ШЭНЭ АРГАНУУД ХЭРЭГЛЭГДЭХЭ

Үнгэрэгшэ долоон хоногой туршада Үндэһэтэнэй библиотекэдэ Худалдаа наймаанай үдэртэ зориулагдажа, конференци үнгэргэгдөө. Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо С.Г.Ефимов, Буряад Республикын экономика хүгжэлтын ба гададын харилсаануудай министр Татьяна Думнова гэгшэд сугларагшадые дүтэлэн найндээрөө амаршалжа, тус хэмжээ

нээбэ. Энэ хэмжээндэ предприятинуудта хайшан гээд олзо оршооо дээшлүүлхэб гэнэн асуудал зүбшэн хэлсэгдээ. Москвагай, Эрхүүгэй компанинуудай экспертнүүд предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ олзо оршооо дээшлүүлхэнь ямар шэнын аргуудые хэрэглэхээр бэ гэжэ тодорхойгоор хөөржэ үгөө. Россин Сбербанкын буряад таһагай, «Москвагай Банк» ОАО-гой буряад филиалай экс-

пертнүүд ямар урьһаламжануудые үгдэгдөө хөөрэнэн байна.

Буряад Республикын экономика хүгжэлтын ба гададын харилсаануудай министрэй орлогшо О.П.Будник хэмжээнэй түгэсхэлдэ ингэжэ хэлээ: «Мүнөөдөр бидэндэ наран гараба гэшэ. Иимэ хэмжээн манай түрүүшын хараасгай болуужан, саашадаа үшөө иимэ хэмжээнүүдые үнгэргэжэ байхабди». Тус хэмжээндэ ЗАО «Гункинские источники», «Аква», «Байкал-фарм», «Даринское пиво» гэхэ мэтэ Буряадай преприятинуудай продукцинууд сугларагшадтай амталжа үзэхыень табигданан юм. Конференцидэ хабаадагшадта Москва хотын «Кама Сутра» наймаанай маркын сай, «Волшебница» гэнэн кондитерска фабрикийн шоколадууд ехэ пайшаагдаа.

Республикын аймагуудай, Улаан-Удын наймаанай преприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд тус хэмжээндэ хабаадаа.

Янжима ЖАПОВА.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: конференциин үедэ.

Региональный финансово-экономический институт-техникум
Гос. лиц. № 24-0920 от 20.06.02 г., в/д. Мин. обл. РФ. Гос. инв. А № 000758 от 03.12.02 г., в/д. Мин. обл. РФ.

ЭКОНОМИСТ, БУХГАЛТЕР, МЕНЕДЖЕР, МАРКЕТОЛОГ

4500 руб. ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДИПЛОМ

за первый год

Обучение заочное - дистанционное. Бесплатные готовые лекции-конспекты. Без выездов на сессию.

За информацией обращаться: г. Улан-Удэ, ул. Ключевская, 41, здание РОСТО ДОСААФ, 3 этаж, каб. 375, тел. (3012) 41-30-74. Часы работы: с 13.00 до 18.00
Адрес для писем: 670013, г. Улан-Удэ, а/я 12268

ЗАРИМ ТЭДЫ АМЖАЛТАНУУД

Тусхай шэглэлтэй программа-нууд ямараар бэлүүлэгдэж байна гэсэн Хүдөө ажыхын министерствын мэдээсэлье республикын Правительство хаража үзэб. Дун хамта найман программа зохиогдоо бэлэй.

«Эдэе хоолой продукция болбосоруулгын үйлдбэриине хүгжөөхэ» гэнэн түсэб 2007 он болотор хараалагдаа лэн. Үнгэрэгшэ жэлдэ 2 млрд. 100 млн. түхэригэй продукция болбосоруулаха түсэбтэй байһан аад,

манай промышленность тэрэнэ 14 процентээр үлүүлэн дүүргэжэ шадаа. «Коммерсант», «Байкал-фарм» гэнэн акционернэ бүлгэмүүд шэнэ цехүүдые ашаглажа эхилһэнэй ашаар ехэ хэмжээнэй продукция үйлдбэрилөө.

Улаан-Удын хүнэй завод 8 млн. түхэриг кредит абаһанай хүсөөр 5,7 процентээр ехэ продукция гаргаһан байна.

«Амта» оньһон түхээрэлгэнүүдэе нэльбэн шэнэлжэ, саахар

шэхэрэй ассортимент баян болгобо.

«Мал ажал саашадань хүгжөөхэ» гэнэн программа 2010 он болотор хараалагданхай юм. Нёдондо эбэртэ бодо малай тоо 345 мянгада хүргэхэ түсэбтэй аад, ган боложо, тэжээл багаар нөөсэлэгдэжэ, оройдоо 318 мянган толгой малтай үбэлжэлгэдэ ороһон байнабди. Гэбэшье хонидой тоо 10 процентээр олошоруулжа шадаһан байнабди.

Адуун хүрэг 50 мянган шахуу толгойдо хүрбэ.

Улаан-Удын тахяагай фабрика Испаниин оньһон технологи хэрэглэжэ, ажалаа хайжаруулаа. Нёдондо 65 млн. үндэгэ абаха аад, 68 млн. абаһан байна.

Хүдөөдэ өөрын хэрэг эрхилхэ байдалые хайжаруулаха талаар зарим тэдэ хэмжээнүүд бэлүүлэгдээ. Үмсын ажыхы хүгжөөхэ хэрэгтэ 512 пайшигуудта 11 млн. түхэриг кредит үгтөө.

Николай НАМСАРАЕВ.

Харгы замай хажуугаар эдэе хоолой кафе болон бусад предприятинууд олон боложол байна. Ямар шанартай хоолоор аяншадые хүндэлнэб гэнэн конкурс-харалга соносхогдобо. «Эдээнэй эрхим предпряти» гэнэн энэ мүрысөөндэ ха-

АЯНШАДТА АЯГА САЙ

баадагшад олошорно. Шалгалтын комисси столово, кафе, ресторануудай байшан гэрнүүдэй гоё хайханиие, рекламынь шэмэглэлые, официант болон

тогоошодой хубсаһа сэгнэхэ, меню ямараар хэблэгдэб, меню соонь тоологдоһон эдэе хоол заатагуй ходоодоо бэлдэгдэнэ гү, зохидоор табалга табигдана гү,

бууза, сайнь амтатай гү гэхэ мэтые сэгнэхэ зуураа гомдол ороно гү, али баяр баясхалан дэбэртэ бэшэгдэнэ гү гэжэ хараха юм.

Конкурсын дүн ноябрь һарада согсологдохо.

Н.НАМСАРАЕВ.

ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭДЭЙ ЖЭШЭЭ ХҮНДЭТЭЙ

Александр Владимирович Улаан-Удэдэ түрэнэн, эндэ дунда, дээдэ хургуули дүүргэе, ажаллаа... Тиимэһээд түрэл нютагтаа омог дорюунаар наадаа бээе. Мүн лэ энэ командын залуу мэргэжэлтэ, Красноярскын «Все для здоровья» гэнэн аптекенүүдэй хүтэлбэрилэгшэ В.А.Любинец олондо хайшаагдаа.

- Аяар мянга хахад модоной зай хүнгэн машинаар ябажа ерэнэн бидэнэр хэзээшье гансал илалта туйлаха хүсэлтэйбди, гэжэ Владимир Александрович тэмдэглээ.

Өөрөө дзюдоогоор амжалта туйлаһан тамиршан волейбол

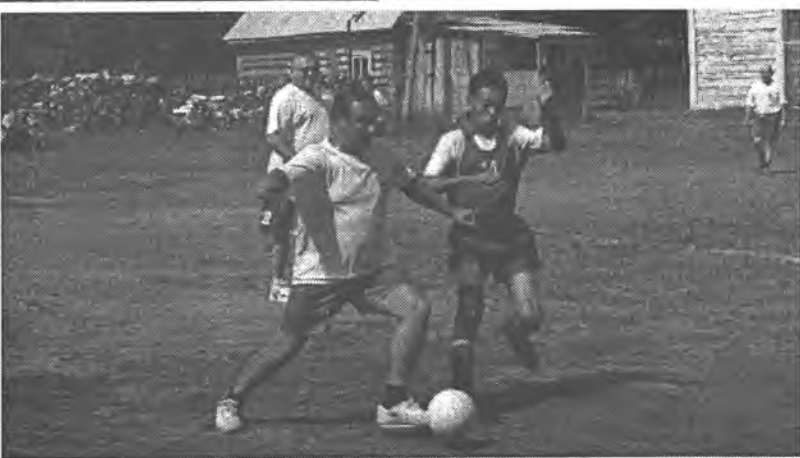
хизаарай тамиршад эзэлээ. Манай волейболистнууд хоёр-дохи хуурида гараа. Хүршэ Шэтын областиин команда гурбадахи хуурида гараһан байна.

Удаадахи үдэртэнь спартакиадада хабаадагшад Байгалай эрьедэ ошожо, «Энхалук» гэнэн тамиршаддай лагерьта мини-футболоор, дартсаар, теннисээр, тамаралгаар хоорондоо мүрысөө. Тиин эндэ Буряад ороной түлөөлэгшэд шанга тулалдаанай удаа, футболоор, тамаралгаар түрүү хуури эзэлээ. Буряад ороной командын түлөөлэгшэд ФОМС-ын Мухар-Шэбэрэй аймагай филиалай директор Б.С.Цыбикдоржиев, онкологическа диспансерай ахмад врач А.П.Перинов, арһанай-венерологическа диспансерай ахмад врач Н.Н.Ермолаев болон бусад тамиршад Буряад Республикын элүүрые хамгаалгын министрэй орлогшо А.С.Михеев түрүүтэй хамтаараа амжалта туйлажа, шангай түрүү хуури эзэлээ. Хоёрдохи хуурида Красноярска хизаарайхид гараба, гурбадахида - шэтынхид.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

Сибириин элүүр энхые хамгаалгын эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй спартакиада түрүүшынхиеэ Буряад орондо үнгэргэгдэбэ. Эндэ Буряад Республикын, Шэтын, Эрхүүгэй областнуудай, Красноярска хизаарай тамиршад суглараа. Мэргэжэлэйнгээ суглаа хуралдаанда хани харилсаатайгаар хүдэлдэг хүтэлбэрилэгшэд энэ удаа суглархадаа, элүүр энхэ байдалай түлөө, бэе махабадаа наринаар абажа ябаха жэшээ олондо харуулан, эдэбхитэйгээр мүрысөөнэй наадануудта хабаадаба.

Спартакиадын нээлгэнэй хүүлээр волейболоор мүрысөөн эхилээ. Эндэ Красноярска хизаарай тамиршад хайн бэлэд-

хэлтэй байһанаа харуулаа. Красноярска хизаарай элүүр энхые хамгаалгын управлениин начальнигай орлогшо Александр Владимирович Лукинов тус командын ударидагша байгаа.

юрын сүлөө сагта наададаг байна. Тиибэшье энэ нааданда эрхим байһанаа гэршэлээ.

Спартакиадын түрүүшын үдэрэй волейболой мүрысөөндэ түрүү хуури Красноярска

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: түрүү хуурида гараһан Буряад ороной команда; шанга тулалдаанай үедэ.

ЗУНАЙ ЗУЛГЫ ХАНАДА

Харгын дүрим хайн мэдэхэбди!

Дээдэ-Саянта шадар оршодог «Костер» гэжэ Буряад Республикын МВД-гэй лагерь жэл бүри зундаа олон хүүгэдые утган абадаг заншалтай. Эндэ амарһан үхибүүд элдэб нааданда хурадаг, тэдэнэрэй хабаадалгатайгаар конкурс, мүрысөөнүүд таһалгаряагүй эмхидхэгдэдэг юм.

Мүнөө жэл сугларһан үхибүүдтэ «ГАИ-гай үдэр» ехэ хайшаагдаа. Вожатануудай штабай хүтэлбэрилэгшэ Л.Г.Минчевагай, лагериин начальнигай орлогшо Е.Д.Вахрушевагай ударидалга доро энэ хэмжээ ябуула үнгэргэгдөө. «Автостоп», «Харгын патруль», «Светофорик» гэхэ мэтэ конкурснууд болоо. «Уран зурааша харгы дээрэ» гэнэн конкурс бүришье ехээр хүүгэдэй хонирхол татаа. Конкурсноо хабаадагшад шулуунуудые, набшанануудые, намарай хальхануудые хэрэглэжэ, харгын дүримэй тэмдэгүүдые зохиоһон байна. Гадна үхибүүд харгын аюулгүй байдалые сахилгын дүримөөр асуудал-харюунуудай конкурсдо дэлгэрэнгы гүйсэд харюунуудые үгэжэ шадаа.

Иигэжэ зунай зулгы хаһада үхибүүд сүлөөдэ хүсэд хайнаар амаржа, хургуулидаа ерэхэ бшуу.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

ФРАНЦИДА ЭРИЛТЭТЭЙ БОЛОХОНЬ

Өөрын хэрэг эрхилэгшэдэй делегаци Франци гүрэнһөө Улаан-Удэ ерэжэ, макарон үйлдбэрилдэг «Макбур» гэнэн акционернэ бүлгэмэй ажалаар ехэтэ хонирхобо.

Энэ үйлдбэри хадаа 1969 ондо баригдаһан фабрикын үндэһэ хуури дээрэе угаа амжалтатайгаар хүгжэжэ байна. «Макбурай» олон янзын продукция, тэрэ тоодо үнгэтэ макарон, лапшаа, вермишель хаа хаанагүй худалдагдана. хайн шанартай хадаань, эдэ зүйлнүүдые хүршэ регионуудай, Алас Дурнын, мүн Монгол оронойшье зон угаа дуратайгаар худалдажа абадаг болонхой.

Үйлдбэриее үргэдхэхын тула 2000 ондо «Макбур» Эрхүүгэй областиин Байкальск хотодо цех нээгээ лэн. Гүрэнэй зүүн зүгэй 15 фабрикануудай дунда манай «Макбур» түрүү хууринуудай нэгые эзэлнэ. 2001 онһоо бүхы продукциянь 21 процент хари гүрэндэ эльгээгдэнэ.

Франциин делегаци манай республикада «дархалагдааг» макарон худалдажа абадаг болоходоошье болохо. Энээн тусаа хэлсээн үнгэрөө.

ЭГЭЭН НЭШХЭЛТЭЙ ГЭГДЭБЭ

2004 оной дүнгүүдээр налог саг болзортонь гүйсэд түлэдэг предпряти, бизнесменүүдэй конкурсын дүн согсологдобо. «Кабанскын заганаһай завод - загана баридаг ажыхы» гэнэн үйлдбэриин кооператив, «Энергосервис» гэдэг Гусиноозерск-дохи акционернэ бүлэг, «Бурятхлебпром», А.Д.Цыбиковэй, М.А.Ганьшинай, Л.А.Сокельниковой үмсын үйлдбэринүүд түрүү хуури эзэлжэ, диплом болон шанда хүртэбэ.

Республикада тоологдодог 40 мянган налог түлэгшэдэй дундаһаа шалгарһан илагшадые Правительствоын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо И.М.Егоров халуунаар амаршалба.

ОЛОШОРНО

Мүнөө үедэ республикын дэбисхэр дээрэ дүн хамта худалдаа-наймаанай болон эдэе хоолоор хангалгын 4459 столово, ресторанууд тоологдоно. Бүгдөөрөө жэлэй туршада 18 гаран миллиард түхэригэй эрьсэтэй наймаа хэдэг юм байна. Жэлэй эхинһээ хойшо үшөө 53 магазин, столовонууд нээгдэбэ. Шэнэ газарнуудые нээхэ үшөө арбаад мэдүүлгэнүүд засагай эмхидэ оронхой.

Худалдаа-наймаанай газарнуудые «Гевс», «Титан» гэдэг компанинууд продукциян талаар хангана. «Титан» 10 жэлэйнгэе ой хаяар тэмдэглэхэнь.

ЗӨӨЛЭН АЛТАЯ НӨӨСЭЛНЭ

Хониной нооһо хайшалгалгын ажал дүүрэнтэжэ, Борьёогой гослемзавод гэнэн үйлдбэриин ажыхы хори мянган шахуу хонидой «дэгэл тайлаба». Хэрбээ хонин бүриһөө гурба гаран килограмм нооһо абаа наа, яһала ехэ мүнгэ ажыхынаа кассада хаажа шадаха ёһотой.

Н.НАМСАРАЕВ.

ХҮДӨӨГЭЙ НААДАНУУД БЭШҮҮРЫЕ ДОХОЛГОО

Республикымнай хүдөө 18 аймагуудай түлөөлэгшэд Бэшүүрэй аймагта болоһон республиканска арбан нэгэдэхи хүдөөгэй спортын наадануудта хабаадаба. Мянга гаран тамиршад спортын юэн зүйлөөр мурьсэбэ.

Тус нааданай түүхэ баян. Үшөө совет уеын байхада, иимэ наадан Зэдын аймагай Петропавловка хууринда мүнэдлөө нэн. Удаань Загарайда, Гусинозерскдо, Северобайкальскда, Баргажанда, Захааминда болоо бэлэй. Тийгэжэ 90-д онуудай хөморолдоон соо ганса Загарайда ба Турунтаевада наадан бага хэмжээгээр үнгэргэгдөө нэн. 2001 ондо хүдөөгэй спортын наадан шэнэ хүсээгээр боложо захалаа. Хэжэнгэ, Хори үндэр хэмжээндэ эмхидхээ.

Эдэнтэй адлар, үшөө гоёор тус наадые үнгэргэхэ гэжэ бэшүүрэйхид урдаа зорилго табяа. Уридшалан хэлээ наа, шадаа гэхээр. Дэлхэй дээрэхи хүдөөдэхи эгээл ута үйлсэтэй Бэшүүртэ нэн түрүүн стадион бариха хэрэгтэй байгаа. Аймаг дотор энэ барилгада мүнгэ суглуудалгын марафон эмхидхэгдээ. Оройдоол 47 мянган түхэриг суглархадань, энээндээ баярлаһан хүтэлбэрлэгшэд үшөө хамсыгаа шуун хүдэлжэ эхилээ. Нёдондо жэлэй намар барилгын модон хэрэгсэлнүүд бэлэдхэгдээ. Үшөө май нара соо аймагай захиргаанай нюдэн доро хандаршаһан райпотребсоюзай баазанууд аймагай түбье бузарлажа байгаа. Эгээл энэ стадион бодхооо гээд хүтэлбэрлэгшэд шийдхэ-бэри абаа. Хахад нара соо томо футболно политой, асфальтаар хушагдаһан уридаанай харгытай, 1500 хүниие багтааха трибунаатай стадион баригдашоо.

Стадион нээлгын баяр ёһолол хүдөөгэй нааданай үедэ болобо. «Ная болотор ганса ухаан бодолдомнай ханагдадаг бүтээлнэй одоошье бээлүүлэгдэбэ. Дүрбэн үдэр соо энэ республикымнай түрүү спортсменүүд бэлиг шадабария, шандааһа харуулахань. Саашадаа манай хүүгэд энэ ержээ, хүсэ шадалаа нэмээхэ зэргэтэй», - гэжэ Бэшүүрэй аймагай толгойлогшо Георгий Павлов хэлээ.

Физическэ культура болон спортын талаар республиканска агентствын түрүүлэгшэ Владислав Бумбошкин: «Бэшүүртэ тус наадан дэмы үнгэргэгдөөгүй. Энэ спорт бэхижүүлгын талаар ехэ ажал хэгдэнэ, мүн ёһо заншалын, түүхэн баян юм. Иимэ найхан томо стадион энэниие гэршэлнэ», - гэжэ тэмдэглээ.

«Бэшүүрэй аймагай 70 жэлэй ойн нэрэмжэтэ» гэнэн нэрэтэй стадион болохо гэжэ энэ дуулгада. Энэ аймагай арад зониие, спортсменүүдые Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Степан Ефимов, Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо Иван Калашников халуунаар амаршалаа.

Нааданай гал спортын мастер, марафоноор Россин чемпион Алексей Гнеушев носоогоо. Тус аймагай эдир тамиршад Анастасия Ваганова, Екатерина Федотова, Александр Фурманов ба Дмитрий Слепнев гэгшэд нааданай тут үргэхэ эрхэдэ хүртэбэ.

Тээд, Агуу Илалтын 60 жэлэй ой үнгэргэгдэжэ байхадань, хүндэтэ ветерануудай заагтай хабаадалга байха ёһотой юм. Светлана Ивановна Суворова, Василий Иванович Стрежнев, Иван Андреевич Тюрюханов гэгшэд бутаниие амаршалаа. Тэдэнэй нээмэл «УАЗ» автомашинаар стадионор дүхэригэхэдэн, сугларгад зогсон утгаа. Хүндэтэ ветеранууд залуу гэр бүлэ Наталья ба Михаил Екимовтэндэ бэлэг сэлэгүүдые аймагай захиргаанай талаһаа барюулаа.

Нээлгын баяр ёһололдо аймагай бүхы уран найханай бүлэгүүд хабаадажа, концерт наада дэлгээ. Үдэшэ орой эндэхи зондо харагдаа үзэгдөөгүй салют болоо.

Спортсменүүд 9 зүйлөөр түрүү нуури эзэлхын түлөө мурьсэһэн байна. Футбол, волейбол, канат татагаа, хүнгэн атлетикэ, бүхэ барилдаан, нур харбалга, гиир үргэлгэ, кросс, мори урилдаан тус нааданай программада оруулагдаа.

Футболоор финальна уулзалгада Загарайн команда бэшүүрэйхиде 2:0 гэнэн тоотойгоор шүүжэ, чемпион нэрэ зэргэдэ хүртөө. Мухар-Шэбэрэй команда 3-дахи нуурида гараа.

Волейболоор Захааминай эршүүлэй команда урдахи нааданда туйлаһан амжалтата дахинаа дабтаба. Финалда заха холынхид Кабанскын командые 3:1 гэнэн тоотойгоор илажа гараа. 3-дахи нуури

талмайн эзэд эзэлээ. Мүн Бэшүүрэй басагад найн наада харуулжа, чемпионууд түрүүшынхиде болобо. Захааминай болон Хоринин командануудые шангай нуурида гарандань амаршалаа.

Канат татагада Захааминай бүхэшүүл буланда багханшые арга боломжо үгөөгүй. Хэжэнгын болон Мухар-Шэбэрэй тамиршад тус тустгаа хоёрдохи-гурбадахи нууринуудые эзэлээ.

Хүнгэн атлетикэдэ эгээл олон медальнууд хүртэгдөө. Загарайн түлөөлэгшэ Ира Ивановна гурба дахин чемпионы нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Тэрэ ута руу хүрэлгэдэ, 100 метр урилдаандэ ба эстафетэдэ түрүүлжэ гараа. Бэшүүрэй түлөөлэгшэ Алексей Гнеушев мүн лэ гурба дахин шангай нуури эзэлээ. Алексей хадаа 5000 метр гүйхэдөө, заримашуулые нэгэ дүхэриг хойно үлөөгөө, мүн эстафетэдэ түрүүлээ, 1500 метртэ хоёрдохи нуурида гараа. Ута руу хүрэлгэдэ Сергей Востриков (Загарай), эршүүлэй 100 метртэ Евгений Жилин (Кабанск), 400 метртэ Владимир

Решетников (Загарай), Анастасия Ваганова (Бэшүүр), 1500 метртэ Наталия Гнеушева (Баргажан), Роман Потемкин (Загарай), граната шэдэлгэдэ Ирина Молокова (Хэжэнгэ), Вадим Просекин (Хурамхаан) гэгшэд шалгараа.

Бүхэ барилдаан аргагүй ехэ һонирхол татаа. Аламжа Батуев (Захаамин), Содном Сыренов (Аха), Саян Гармаев (Хурамхаан), Владимир Дагбаев (Зэдэ), Олег Болонев (Мухар-Шэбэр) гэгшэд өөр өөрын шэгнүүртэ түрүүлжэ гараһан байна. Мүн тийхэдэ Олег Болонев абсолютна чемпионы нэрэ зэргэдэ хүртөө.

Нур харбалгаар Захааминай мэргэшүүл түрүүлжэ гараа. Энэ аймагай Дулма Гомбоева эхэнэрнүүдэй дунда, сууга Бальжинима Цыремпиловэй түрүүшын хоригшо Шагдар Хазагаев ветерануудай дунда шалгараа. Эршүүлэй дунда Бэшүүрэй түлөө харбаһан Цыденбал Цыренжапов түрүүлээ. Абсолютна чемпионы нэрэ зэргэдэ Валерий Яковлев, Дулма Гомбоева ба Даши Эрдынеев гэгшэд хүртөө.

Гиир үргэлгэдэ Загарайн баатарнууд түрүүлээ. Тэдэнэй сууга спортын габьяата мастер Сергей Леонов абсолютна чемпион дахинаа болоо.

Мори урилдаанда Бэшүүрэй аймагай Ирина Куприянова эгээл олон медальда хүртөө. Нэн түрүүн тэрээнэй жолоодоһон Вольт түрүүлээ, удаань Шымаф гэнэн нэрэтэй мори нэгэдэхи нуурида гараа. Эгээл ута 4000 метр зайдэ Бадма Осоровой жолоодоһон Толон түрүүлээ. Яруунын аймагай «Ульдэргэ» СПК-гай энэ мори республиканска Сурхарбаанда түрүүлһэн юм гээд һануулаа. Шериф удаадахи нуури эзэлээ. Энэниие баһа Ирина Куприянова жолоодоһон байна. Бэшүүрэй команда мори урилдаанда түрүүлжэ, Правительствын табиһан автомашина «ВАЗ-2106» гол шанда хүртөө.

Команда тоосоондо 1760 очко Бэшүүрэй ба Захааминай аймагууд абаа. Хүдөөгэй нааданай түүхэдэ иимэ ушар нэгшье дахин тохөөлдөөгүй. Бэшүүрэй команда спортын 4 зүйлдэ түрүүлһэн аад, бүхы нааданай чемпион гэжэ нэрлэгдээ.

Удаадахи зунай наадан 2007 ондо Хяагада болохо гээд элирүүлэгдэбэ. 2006 ондо үнгэргэгдэхэ үбэлэй наадан Баргажанда болохо аад, Загарайда үнгэргэгдэхөөр хараалагдаба.

Борис БАЛДАНОВ.
АВТОРАЙ ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: нааданай үедэ.

МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

Старший научный сотрудник института общей и экспериментальной биологии Бурятского научного центра СО РАН Цыренжапов Арсен Владимирович принял участие в ставшей уже традиционной VIII международной научно-технической конференции «Оптические методы исследования потоков» в Москве в конце июня 2005 года. На конференции съехались физики из России, Германии, Беларуси, Украины и США.

После вступительного слова члена-корреспондента РАН Е.В. Амелин прозвучали интересные пленарные доклады. Среди них можно отметить выступление профессора А.В. Приезжева (МГУ им. М.В. Ломоносова), посвященное оптической визуализации и измерению скорости микропотоков. Он остановился на результатах применения данной методики для визуализации капиллярных кровотока и лимфотока в организме, на перспективности ее в медицине, особенно при лечении тяжелобольных в палате интенсивной терапии. Профессор Дармштадского техно-

гического университета К.Тропеа рассказал об описании пространственного распределения капелек в спрее при помощи техники IPI. Техника IPI (интерферометрическое изображение частиц) позволяет измерить положение, вектор скорости и диаметр капелек потока, находящихся в данный момент в тонком объеме, освещенном плоским лазерным лучом.

Простой беглый взгляд по представленным докладам в различных секциях позволяет заметить, что оптические методы исследования потоков динамически развиваются, успехи в этой области определяются появлением новых принципов измерений, совершенствованием элементной базы опτικο-электронных приборов и компьютерных систем, а также возникновением новых возможностей их применения.

Так, лазерная анемометрия дополнилась лазерным фазово-доплеровским методом, позволяющим измерять одновременно скорость и размер частиц, методом лазерной анемометрии по изображению частиц для изме-

рения поля скоростей потока. Использование импульсных лазеров, работающих в нано- и фемтосекундном диапазонах, открывает новые возможности в диагностике нестационарных гиперзвуковых потоков.

Если раньше оптические методы успешно дополняли зондовые, то в настоящее время они во многих случаях являются единственно возможными и успешно конкурируют с численными методами. Это особенно заметно при исследовании таких сложных течений, как турбулентные, двухфазные, нестационарные конвекции, течения в микроканалах. В настоящее время при численном моделировании физического явления выходной характеристикой служит теневая, интерференционная или рефракционная картина, которую можно сравнить с аналогичной картиной, получаемой в эксперименте с помощью современной оптико-компьютерной измерительной системы.

В секции лазерной анемометрии профессор И.Г. Нобах (США) сообщил об измерении ускорения в турбулентных потоках ме-

тодом лазерной доплерометрии.

От нашей республики в конференции принял участие старший научный сотрудник института общей и экспериментальной биологии СО РАН Цыренжапов Арсен Владимирович. Его доклад «Исследование оптических свойств вторичной желчной кислоты методом лазерной эллипсометрии» прозвучал на одной из секций конференции.

В рамках конференции прошла научная молодежная школа «Современные методы диагностики потоков». Для начинающих ученых с интересными сообщениями выступили лекторы столичных вузов (МГУ им. Н.Э. Баумана, МГУ им. М.В. Ломоносова, МЭИ). Профессор Г.Г. Левин (МГУ им. Н.Э. Баумана) в лекции об оптической томографии живых клеток использовал анимационный материал, полученный в ходе исследования живой клетки. Основную проблему, которую решили сотрудники его лаборатории, увеличение угла обзора до 153 градусов.

В заключительный день конференции прозвучала пленарная

лекция профессора Компенханса Ю. (Геттингенский институт аэродинамики, Германия), основателя PIV-метода исследования потоков. Он остановился на проблемах оптической диагностики каждой точки летательного аппарата (современного самолета). Его справочник по PIV-методу выдержал несколько изданий и пользуется популярностью до сих пор.

А. ЦЫРЕНЖАПОВ, кандидат медицинских наук.
НА СНИМКЕ: (слева направо) В.Г. Меледин, профессор института теплотехники СО РАН, (Новосибирск), Г.Нобах, профессор Корнельского университета (США), А.В.Цыренжапов.

“НЮУСАНУУДАА НЭЭГЭЭГҮЙ НЮРГА ҮНДЭР АХА”

Байгша оной июлин 16, 17-до Орлиг хууринай стадиондо Ахын аймагай анхан байгуулагдахаар 65 жэлэй ойн баяр, хил шадар ажаһуудаг арадуудай “Эб модоний наадан”, тийхэдэ “Улаг-даг” гэхэн хоёдуудай хоёрдохой хайндэр болоо. Холо ойроһоо хүндэтэ айлшад олоороо буугаа. Аха баян нютагай улад үнгэрһэн үедэ хэһэн хүдэлмэрингөө дүн согсолоо, ажалдаа алдаршанан зоноо хүндлөө, зугаа наадаа дэлгээгээ. Хүн зоние тоололын тоо бүридхэлэй хүүлэй мэдээгээр Ахын аймагта 4899 хүн ажаһууна. Дүрбэн сомоной 15 тосхонһоо тус аймагай бүридхэлдэ ороно. Аймаг дотор эгээ ехэ предпрятая “Бурятзолото”, Холбоолжоной шулуун нүүрһэнэй уурхай, “Байкалварцсамоцветы”, “Сибирь-геология” гэжэ эмхи нефрит шулуу малтана, Хужир-интерпрайс, “ВВС”, “Сосново-геология” гэжэ эмхинүүд алта бэдэрнэ. Гэбшье ганса алта, шулуугаа малтаад байна бэшэ, Россия гүрэнэй бюдждетэ оролсожо, харлаг малдаа дотаци абаха түсбэтэйгөөр ахынхид ажалаа ябуулна. Эндэ эгээ олон, 4348 харлаг бии юм. 1970-аад оноор харлаг мал 10 гаран мянга байгаа. Ахын аймагта аяншалгын, аршаан булагтай газарнуудшье олон даа.

Үлгэр домогоор олон, үндэр хангайта орон баян түүхэтэй юм.

- Манай эндэ харгы баригдаад байна. Аха мурэн дээгүүр 196 метр утатой хүүргэ 1997 ондо баригдаһан гэшэ. 1975 ондо замтай гал татагдаа нэн. Мүнөө спутникова хэлхээ холбоон, Интернет байгуулагданхай. Бүрэн-Голдо, Сорого, Хужарта шэнэ хургуулинууд баригдаа. Тийгэжэ залуушуушье аймаг нютагтаа хуурижан үлэнэ, - гэжэ арба гаран жэлэй туршада тус аймагыг урагшатайгаар хүтэлбэрлэжэ ябаһан Валерий Раднаевич Монголоо хөөрэнэ.

Нютагай омогорхой болохо ажалша зон Ахын аймагта олон юм. Үндэр наһатай, аяр 104 наһатай Дулма Сосорова Мунконова хада уулатай нютагайнгаа хүгжэлтэдэ горитойл хубитаяа оруулан даа. Бага балшар

наһанһаа колхозой ажалда ябаа, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай шэрүүн хаһада зуун адуунһаа зуун унага абажа байгаа. Адуу үхсэбэрлгын ажалда амжалта туйлаһанайнгаа түлөө 1948 ондо Советскэ Союзай дээдэ шатын гүрэнэй шан болохо Ленинэй ордендо хүртэһэн намтартай. Мүнөө Дулма Сосорова хүнгэн дорюун, уран гараараа өөрөө зүүгээ һабатһалаа, энэ тэрэ юумэ оёжол хуудаг зандаа.

Саяан уулын хормойдо үнинэй ажаһуудаг 72 наһатай Далерий Базарович Будаев аймагайнгаа хайндэртэ мүн лэ баяр омогорхой мэдэрэлдэ абтаһанаа мэдүүлээ.

- 65 жэлэй туршада аймагнай яһала хубилаа. Арад зоной ажаһуудал, ухаан сэдхэлһын ургаа, эрдэмтэй, бэшэгтэй зон бии болоо. 1930-аад оной хашалган хамалганда дайрагдаһан зон олон лэ даа. Манай Саяан нютагһаа олон хүнүүд бусаагүй. Тийбшье зоннай урагшаа ханаатай хүдэлнэ, - гэжэ ажалай ветеран хөөрэнэ.

Мүнөөшье аха нүхэдэйнгөө хэрэг алдангүй, адуу малаа атар тарганаар хараад байдаг хууринуудай нэгэн гэхэдэ, Бүрэн-Гол нютаг болоно.

- Манай Бүрэн-Гол хүр малаараа ехэ баян юм. Ажалдаа бэрхэ улад лэ даа. Нютагтаманай дунда хургуули, эхин хургуулисаа бии. Хужар тосхондомнай,

Алаг-Шулуунда клуб, фельдшерскэ пункт байгуулагданхай. Алаг-Шулуунхид ажал хүдэлмэридөө бэрхэ, ажаһуугшадын архи үнинэй уухаяа болинхой. Тэрэ хуурин руу архи нэгшье абаашадаггүйбди. Барандаа эбтэй, эетэй хууна. Арбаад жэл боложо байналдаа, - гэжэ Нимаевич Мункинов хөөрэнэ.

Аймаг дотор жэлһээ жэлдэ залуу айл бүлэнүүд байгуулагдана, үхибүүд олошорно. Тиймэһээ Алаг-Шулуун мэтэ багахан нютагуудта эхин хургуулинууд Ахада хаагдаһаа забданагүй. Эбтэй эетэйгээр хүдэлжэ, саашадашье түрэл аймагаа суурхуула хүсэтэй бшуу.

Гурбан жэлэй нэгэ дахин үнгэргэгдэдэг “Эб модоний наадан” удаа шанартай гээд хайндэртэ хабаадагшад тэмдэглээ бэлэй. Савва Рагузинскийн үүсхэлээр Росси Монгол хоёрой хоорондохой хилыетодорхойлуулхадаа, хоёр талаһаа түлөөлэгшэд уулажа, хилэ дээрэ модо хахалһан түүхэтэй. Жэл үнгэрһэн хойно эб модониймнай тэрэл зандаа байхада, “хилэмнай хубилаагүй, арад зомнай тайбан ажаһууна” гэжэ хэлсээ. Энэ заншалһы 5 жэлэй саада тээ монголнууд дахяад хэргээгээ.

“Эб модоний наадан” заншалаар ехэ хайн найр байгаа гэжэ хананабди. Юундэб гэхэдэ, урда

зүб юумэ хэжэ байгаа. Мүнөө хилэмнай хаалтагай байн. Россия Правительствата бидэ бэшэг бэшэжэ, хилэеэ нээбэл, худалдаанаймаа хэжэ аргатай байһанаа мэдүүлээбди. Тийбшье Буряад оройной зон Хүбсэгэл ошожо харахаяа, амархаяа ханана. Хилэ нээгдээ һаа, амаралтын газар бариха түсэбтэйбди. Түнхэнэй, Ахын аймаг хоёр тэндэ нэжээд гектар газар абаабди. Ерэхэ жэлэй үбэлһөө бааза бариха эхилхэбди. Гадна хэлсээнэй ёһоор манай бүлэг үхибүүд Монголд нажартаа амарха. Монголой хүүгэд Нилова Пустын, Вышкэ эржэ амарха гээд хэлсээтэй, - гэжэ Түнхэнэй аймагай захир-

Тийгэжэ тэрэнэй туһаар хоёдой захиргаан байгуулагдана. 1936-37 оноор хашалган хамалганда орожо, хоёдууд бурядууд гээд бэшэгдэһэн. 1980-яад оноор шэнжэлэгшэ Р.П. Павлинская ехэ хүдэлмэри хэжэ, үүүлээрнэ хоёдуудай эблэ бии болоо. 2000 ондо “хоёдууд” гэжэ нэрээ одоол абаабди. Тийхэдэ энэ “Улуданай” манай арад зондо ехэ удхатай, - гэжэ Д.Цыренова тэмдэглээ.

“Найрай отог” гэхэн харалга үнгэргэгдэжэ, Түнхэнэй аймагархин түрүүшын хуури эзэлэ. Дангын, мүн түүдэгэй хажууда гитарна дуунай харалгануудта олон зон хабаадаа. Тэршэлэн “Алаг Үндэр Аха” гэхэн компьютерна проекттэй танилсалга болоо. Гэхэ зуура, спортын табан зүйөөр болон “Эрын гурбан наадан” боложо, хүдэр бэрхшүүл тодорлоо. “Нарта дээгүүр хүрэхэ” гэхэн хоёдуудай урилдаанда Ахын Содном Сыренов түрүүшын хуури эзэлэ. Мори урилдаанда Саян тосхойной Аюр Дабеев “Нахал” гэжэ морёор хайн дүн харуулаа. Волейболоор эршүүлэй дунда энэ тосхойной команда нэгэдэхи нүүрда гараа. Тийхэдэ Сорог нютагай команда эхэнэрнүүдэй дунда түрүүлээ.

Дуулаа нэн гүт Эхэ буряад тухай үлгэр түүхэ, Дуулгата Мүнхэ-һарьга, Дуулимхан Хамар-Дабан тухай.

Үлгөөнэй улаан нара Үгын дээжээр үгтажа, Нюусануудаа нээгээгүй Нюрга үнгэр Аха нютаг, - гэжэ Буряадаймнай мэдээжэ поэт Дондог Улзыгүев магтан бэшэһэн. Тиин гайхамшагта нютагтаа саашааа хайхан ханаа бодолтойгоор, урма зоригтойгоор улад зон ажаһууа гэжэ найдан, ажалай, ажабайдалай үндэр амжалтануудыг туйлахыень ахынхидта хүсэе да!

Лариса ДОРЖИЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: дуулимхан нютагай нааданда олон зон суглараа.

Долина Снежная или Удалка, как называют буряты Тункинско-Закаменского и Джидинского районов, один из красивейших, таежных уголков природы, расположенный на северной части хребтов Хамар-Дабан между Тункинским и Закаменским районами с запада на восток вплоть до южной части села Торы, Зун-Морин Тункинского района. Она простирается на расстоянии до сорока километров небольшими перелесками. Долину пересекают с юга на север несколько десятков больших и малых речек. Из них наиболее большими являются Снежная (Удалка) и Мишиха. Все реки впадают в великое озеро Байкал. Северная часть хребтов Хамар-Дабан на покрыта сплошным кедровым лесом на расстоянии до сотни километров. Это излюбленное место для охоты на белок, соболей и других зверей, начиная со времен проживания в долине племен улаяд (олет) хамниганов. Это с XVI-XVII вв. до 1930 года, до сплошной коллективизации сельского хозяйства в Бурятии, как и в стране. Сейчас там никто не живет. Осталось около двадцати развалившихся избышек хамниган.

Побывавший в долине Снежная никогда не забудет ее природную красоту, чистейший горный воздух, родниковую воду, таежные поля шириной до двух-трех километров, простирающиеся с запада на восток до 15-17 километров. В долине удивительно красивым местом является высокая скалистая гора Ело. (В честь птицы Черный Гриф, ныне обитающей в основном в Тибетском нагорье, которая питается трупами усопших людей, особенно в Западной Монголии, Запханском, Убсунурском аймаках и других местах). Монгольские друзья рассказывали мне, что эти птицы - орлы съедают все человеческие кости, вплоть до черепа. Почему назвали эту гору «Ело», существует такая легенда. Примерно во второй половине XVII века джунгарские монголы в количестве трехсот человек

ДОЛИНА СНЕЖНАЯ

под предводительством Соохэр-ноёна напали на улаяд (олет) хамниганов, чтобы завладеть долиной Снежная. Но хамниганы, вооруженные луками, не на жизнь, а на смерть боролись с ними, в результате победили джунгарских монголов, и кое-как спасшийся Соохэр-Ноён вместе с оставшимися в живых четырьмя воинами сбежал, преодолев эту высокую скалистую гору Ело (Черный гриф).

Об этом написал летописец, уроженец села Дархинтуй Гармаев Дымпил Дашеевич (1892-1972 г.г.), Гонгорова Санжид Очирова (1914-1964 г.г.), научный сотрудник Бурятского научного центра СО РАН, кандидат филологических наук талантливый поэт Бабуев Сергей Дамдинович (1949 г.р.). Удивительно то, что записи всех летописцев полностью совпадают. Таким образом, улаяд (олет) хамниганы были не простыми лесными или таежными людьми, а храбрыми воинами против завоевателей. Эту высокую гору Ело могли преодолеть только до смерти напуганный Соохэр-Ноён и его спутники. Легенда-легендой, но есть тропинка через эту гору, по которой убежал Соохэр-Ноён с четырьмя воинами. Мы в 1953 году были у подножья этой горы, когда смотришь на нее, то вершина доходит до синего неба. Улаяд (олет) хамниганы были исключительно меткими стрелками из лука. Они без промаха стреляли из лука на полном скаку лошади, одним выстрелом убивали любого зверя; без промаха одним или двумя выстрелами убивали кабана, медведя, лося или изюбра. Они блестяще владели техникой стрельбы из лука. В долине Снежная проживали более двадцати семей хамниганов.

Долина Снежная является уникальным, красивейшим уголком Бурятии: провести несколько

дней отдыха там - огромное счастье. Каждый год в октябре в таежной части хребта долины бывают удивительные явления «Изюбринный рев», то есть начинается брачный период изюбров. На зов изюбра - самца собираются до 15-20 голов самок.

- Когда видишь такое стадо, чудно природы, не то что стрелять, даже напугать боишься, рука не поднимется», - говорил старый охотник, мой родной дядя (брат отца) Шагауров Цыду Очирович (1908-1943 г.г.), погибший героической смертью на войне за освобождение города Харьков в октябре 1943 года.

Долина Снежная и ныне остается красивейшим уголком земли между Тункинским и Закаменским районами, богатейшим охотничьим угодьем, но современные молодые охотники туда редко ездят. Потому что сейчас другое время, они заняты фермерским хозяйством, предпринимательством. Удивительной чертой долины является то, что одноименная река Снежная богата ценнейшими породами рыб, как осетер, таймень, ленок, хариус, крупный налим. Вокруг долины тайга изобилует такими ягодами, как голубика, брусника, черная смородина; грибами всех видов; кедровыми орехами...

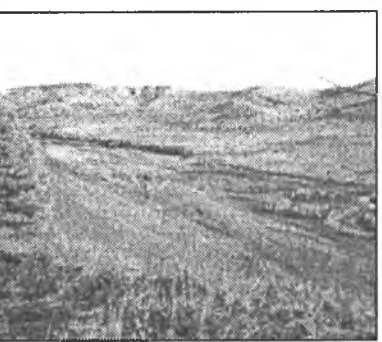
Северная часть всей долины относится к Тункинскому национальному парку, где порядок и охрана поставлены на высоком уровне под руководством опытного руководителя, бывшего первого секретаря райкома КПСС Цыренова Владимира Жамцарновича, который недавно ушел на пенсию.

Впервые я познакомился с этим чудесным краем в конце сентября и начале октября 1953 года, в течение семи дней. Нас было четверо. Старшими были начальник Закаменского РО МГБ капитан Дымбрылов Цыден

Мункевич, оперуполномоченный Закаменского РО МВД, лейтенант милиции Цыденов Гармуужан Цыремпилович и я, работавший тогда заместителем заведующего отделом пропаганды и агитации райкома КПСС. Втроем на машине приехали в село Мэла 21-го сентября 1953 года. Нас очень хорошо встретил тогдашний председатель колхоза Зундуев Ринчин Базарович. Он нам дал хороших смирных лошадей, сопроводил нас сын знаменитого охотника Сосорова Шагжи (Мэргэн Шагжи), тоже знаменитого молодого, очень хорошо знающего этот край охотника Сэсэрэна (1926-2004 г.г.). О нашем выезде в долину Снежная (Удалка) знал узкий круг людей. Обо мне знали только первый секретарь райкома КПСС Биртанов Владимир Михайлович, второй секретарь райкома партии Карелин Тимофей Гаврилович и заведующий отделом пропаганды и агитации райкома партии Ринчинов Сергей Цыбенович.

За день мы доехали до долины Будей, там переночевали в охотничьей избушке. На следующий день были в долине Сонгино, где в годы войны и до 1950 года содержались две фермы крупнорогатого скота, зараженного бруцеллезом Тункинско-Закаменского районов. Мы на третий день добрались до долины Снежная. Там провели трое суток, использовали лицензии на три косули, но видели изюбра, лося, волков. Сэсэрэн однажды сказал, что недалеко от нас ходит огромный медведь. Его не стали трогать.

С тех пор прошло более пятидесяти лет. В благодарной моей памяти остались добрейшие, ум-

нейшие люди, тогдашние руководители Закаменского района, как В.М. Биртанов, Т.Г. Карелин, С.Ц. Ринчинов, Ц.М. Дымбрылов и другие. Будучи в аппарате Октябрьского райкома Улан-Удэнского Горкома и обкома КПСС, я всячески старался помочь им, особенно в решении жилищных проблем, в устройстве на подходящую работу и т.д. У всех были хорошие семьи. Думаю, что их дети выросли хорошими людьми, также внуки и правнуки.

Меня проводили на долгие годы учебы, работы из родного села Дархинтуй мои дорогие тети (сестры отца) Янжиб, Жигжид и Санжид; моя сестренка Памы и восьмидесятилетняя бабушка Сырэмжи (1867-1997 г.г.). Они напутствовали, чтоб я вернулся с хорошим высшим образованием и никогда не забывал своих родственников и родное село Дархинтуй, сверстников и друзей, с которыми вместе рос, учился и «вышел в люди!». Этот завет дорогих родственников и друзей я никогда не забываю!

Дагба ШАГАУРОВ, кандидат исторических наук, консультант Международного объединения России по информации, член Союза журналистов СССР и Российской Федерации, активист газеты «Советская Россия».

Агуу Илалтын 60 жэлэй ойдо

МАНАЙ НЮТАГАЙ БААТАРЛИГ СЭРЭГШЭД

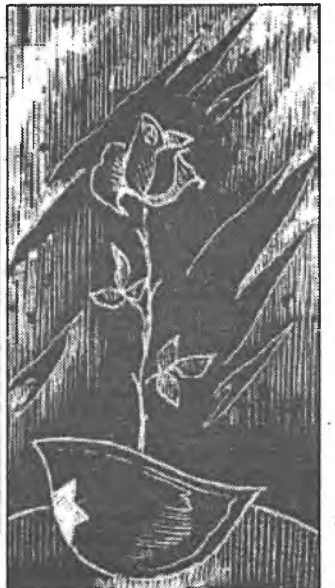
Энэ жэлдэ манай ороной арад зон ехэ үргэнөөр Агууха Илалтын 60 жэлэй ойе тэмдэглэбэ. Энэ орёо хүндэ Эхэ ороноо хамгаалгын дайнай дүлэн соогуур хархис дайсанни илажа гараһан сэрэгшэдэй, дайнай ара талада баатарлиг ажалаараа Илаалтые ойротуулһан нютагархитай дурасхаалнуудые бүтээхэ баяртайшые, омогөрхохооршые, тини гашуудалтайшые байгаа. Манай Доодо Ильки, Хэжэ нютагуудһаа нилээдгүй олон, сохомой тоо 96, шиираг шамбай, залуушые, эдиршые наһандаа ябаһан эрэшүүл Эхэ ороноо хамгаалхаяа нютагһаа мордобон юм. Эдэ сэрэгшэдэй 35-ниинь лэ гэртээ бусажа ерээ, 61-ниинь бусаагүй; 33-ниинь дайнда алдалан унаа, 20-ниинь хураггүй дайн соогуур үгы болоо, 8-нь тухай оройдоо мэдээсэл ерээгүй.

Бусажа ерэхэн сэрэгшэд нютагһаа дайнай үедэ ехэхэн хохидолдо ороһон ажаалһаа байна. Энэ үнгэрһэн 60 жэлэй хугасаада олонинь наһанайгаа амаралтада (пенсидээ) гаратар ажаллаа, ехэхинь наһанһаа халиһан юм даа. Жэшэнь, һүүлшын хоёр жэл соо Илаалтыгаа һайндэрые угтажа үрдингүй нютагаймнай хоёр

ветеранууд наһа бараа: 2004 оной апрель һарада Артем Бадмаевич Цыдендоржиев, 1926 оной, 2005 оной март һарада - Даба Цыренович Дугаров, 1918 оной. Тинимэ лэ даа хүнэй табисуур!

Тингэбэшье манай нютагай гурбан ветеранууд маанартаа Илаалтын 60 жэлэй ойе тэмдэглээ: Цырендоржи Дондукович Дондуков, 1919 оной, Бадра Эрдынеевич Дагбаев, 1923 оной, Цыденжап Дарижапович Мункуев, 1926 оной. Эдэмнай олон жэлдэ ажаллаад, наһанайгаа амаралтада гаранхай. Саашадаа олон жэлдэ амгалан мэндэ һуухыень хүсэе!

Үнгэрһэн дайн хаананһые гэр бүлэнуудые дайража гараа: бүлэ бүхэнһөө нэгэшые һаа хүн сэрэгтэ ябаһан байгаа, заримдаа - хоёр-гурбаараа. Жэшэнь, манай Дархита тосхонһоо, Батын Мунжэтынһөө гурбан хүбүүд (Базардара, Жимба, Галан) гэртээ бусаагүй, Батын Цыденэй гурбан хүбүүдэй (Цыден, Дампил, Довдок) хоёрын бусаа, Сондын Эрдыниин гурбан хүбүүдэй (Нима, Цыбикдоржи, Дампил) хоёрын бусаа, Доржын Батомункын хоёр хүбүүдэй (Пунсык, Цыбик) Пунцыгынь бусаа.

Дайнай үеын хэдышые холо болоо һаань, дайнда унаһан баатар сэрэгшэдэйнгээ нэрэ солынь мартахагүй, арга зэргээрээ мүнхэлжэ байха ёһотойбди гэжэ ханагдана. Манай гурбан (Дээдэ Тала, Дархита, Шэнэ Бууса) тосхонуудһаа гараад дайнда алдалан унаһан баатарлиг сэрэгшэдэй нэрэ дурдажа һаная:

Дээдэ Талаһаа:
Анандаев Жалсан Эрдынеевич, 1905 оной, албанда 25.07.41, 1942 ондо алдалан унаа, Новочеркасск хотодо хүдөөлөө;

Бадмацыренов Бадмаханда - мэдээсэл ерээгүй;

Базаржапов Будажап Аюшеевич, 1917 оной, албанда 15.05.44 ондо алдалан унаа, Гемельскэ областиин Держанс тосхондо хүдөөлөө;

Батуев Бимба Тарбаевич, 1902 оной, албанда 1941 онһоо, 1942 ондо алдалан унаа, Курск областиин Озеро тосхондо хүдөөлөө;

Дамбиев Дондок Жамбалович, 1910 оной, албанда 25.01.41, 1942 оной ноябрь һараһаа Сталинградтай оршондо хураггүй болоо;

Думаев Доржо Аюшеевич, 1909 оной, сержант, 21.08.44 ондо алдалан унаа, Польшын Загожица тосхондо хүдөөлөө;

Дугаров Бальжинима Цыренович, 1915 оной, албанда 27.07.41, 1942 ондо Сталинградтай оршон алдалан унаа;

Жамбалов Шойжаб, 1899 оной, албанда 22.06.41, 1943 ондо хураггүй болоо;

Намсараев Чимит, 1900 оной, албанда 27.02.42, 1943 оной ноябрьин 18-да алдалан унаа, Гемельско областиин Ратово тосхондо хүдөөлөө;

Нимаев Дугаржап Нимаевич, 1909 оной, албанда 25.07.41, 1941 оной сентябрь һарада шархаһаа нүгшөө, Самарканд хотодо хүдөөлөө;

Санжиев Дугар, 1896 оной, албанда 21.08.41, 1942 ондо

шархаһаа нүгшөө, Архангельск хотодо хүдөөлөө;

Цыденов Дамдинжап Цыдыпович, 1910 оной, албанда 27.07.41, 1942 оной август һараһаа хураггүй болоо;

Цырендоржиев Тугдоржи, 1921 оной, албанда 28.12.41, 1942 оной мартын 13-да алдалан унаа, Ленинградска областиин Ольховко тосхондо хүдөөлөө.

Дархитаһаа:
Арсаланов Содном Найданович, мэдээсэл - зүүн хилэ багаар нүгшөө;

Бадмаин Билик Раднадоржиевич, 1925 оной, албанда 1941 онһоо, лейтенант, 1942 оной июлиин 12-то Чита хотодо шархаһаа нүгшөө;

Батомункуев Цыбик Доржиевич, 1926 оной, албанда 1943 оной ноябрьһаа, 1945 оной январийн 16-да шархаһаа нүгшөө, Чехословакиин Аскино тосхондо хүдөөлөө;

Батуев Нима Эрдынеевич, 1909 оной, албанда 21.07.41, Москва шадар хураггүй болоо;

Будажапов Жамьян Бадмаевич, 1921 оной, мл.лейтенант, албанда 15.01.41, 1944 оной июлиин 31-дэ алдалан унаа, Карелидэ хүдөөлөө;

Дармаев Цыден Дугарович, 1901 оной, албанда 02.03.42, 1942 оной октябрийн 3-да алдалан унаа, Волгоградска областиин Ерзовко тосхондо хүдөөлөө;

Дондуков Дугаржап Шойдопович, 1925 оной, албанда 9.02.42, сержант, 1944 оной февральин 9-дэ алдалан унаа, Витебскэ областиин Тулорино тосхондо хүдөөлөө;

Доржиев Нима Ошорович, 1897 оной, албанда 08.02.42, 1943 оной январийн 21-һээ хураггүй болоо;

Доржиев Жамсаранжап Бадмаевич, 1905 оной, албанда 25.07.41, 1943 оной январийн 9-дэ алдалан унаа, Ростовско областиин Бобовня хуторта хүдөөлөө;

Мижидон Бадмажап, 1898

оной, албанда 1942 онһоо, зүүн хилын сэрэгтэ алдалан унаа;

Мункуев Базардара Бадаевич, 1914 оной, албанда 21.07.41, 1942 оной мартаһаа хураггүй болоо;

Мункуев Жимба (Жалсарай?), 1898 оной, албанда 20.02.42, 1943 оной февральин 19-дэ шархаһаа нүгшөө, Калининска областиин Боталова тосхондо хүдөөлөө;

Мункуев Галан Бадаевич, 1924 оной, зүүн хилэ багаар часовой байтараа алуулаа, бэшэ мэдээсэл үгы;

Ракшаин Даша Ракшаевич, 1912 оной, албанда 25.06.41, сержант, 1943 оной февральин 13-да алдалан унаа, Смоленск областиин Логовице тосхондо хүдөөлөө;

Содномов Жана Содномович, 1910 оной, албанда 25.04.40, лейтенант, 1944 оной майһаа хураггүй болоо;

Хандажапов Даша Бадмаевич, 1914 оной, албанда 21.07.41, 1943 оной декабрьһаа хураггүй болоо;

Цыденов Дампил Батуевич, 1915 оной, албанда 23.06.41, ст.лейтенант, 1945 оной, албанда 23.06.41, ст.лейтенант, 1945 оной январийн 22-то алдалан унаа, Польшодо Седино тосхондо хүдөөлөө;

Цыденов Цыбик Анандаевич, 1897 оной, 1942 ондо Ленинградска фронтодо ошожо ябатарһаа, бомбоһоо алдалан унаа;

Цыдыпов Цырендоржо, 1923 оной, албанда 6.03.41, 1941 оной августһаа хураггүй болоо;

Цыдыпов Жамьян Раднаевич, 1910 оной, албанда 1941 онһоо, мэдээсэл үгы;

Цынгиллов Цыбик Хатуевич, 1903 оной, албанда 30.08.41, 1943 оной февральһаа хураггүй болоо;

Цыренгомбоев Банзаракша Зедбоевич, 1911 оной, албанда 11.03.39, 1941 оной ноябрьһаа Москвагай оршон хураггүй болоо;

Шойдопов Мунко Аюшеевич, 1903 оной, албанда 29.08.41, 1942 оной апрелин 10-да алдалан унаа, Ленинградтай областиин Липовик тосхондой дэргэдэ ой соо хүдөөлөө;

Эрдынеев Дугар Ошорович, 1917 оной, албанда 23.12.41, 1942 ондо хураггүй болоо;

Эрдынеев Нима Сондуевич, 1910 оной, албанда 24.07.41, 1942 оной октябрийн 11-дэ алдалан унаа, Ленинградтай областиин Трунево тосхондо хүдөөлөө;

Юмдылыков Сымпил, 1905 оной, албанда 9.02.42, 1943 оной январийн 21-һээ хураггүй болоо.

Шэнэ Буусаһаа:
Батуев Чимит Очирович, 1912 оной, албанда 20.07.41, 1945 оной январийн 26-да алдалан унаа, Зүүн Пруссияда Пасенхой тосхондо хүдөөлөө;

Будажапов Базыр Магбанович, 1920 оной, албанда 5.10.40, 1941 оной августын 19-һээ хураггүй болоо;

Галсанов Нима Галсанович, 1902 оной, албанда 11.01.42, сержант, 1942 оной мартын 31-дэ алдалан унаа, Смоленскэ областиин Покусинка тосхондо хүдөөлөө;

Гатапов Дамби, 1901 оной, албанда 1942 онһоо, мэдээсэл ерээгүй;

Дамбиев Будаханда Гатупович, 1925 оной, албанда 19.06.43, ст.сержант, 1944 оной декабрийн 1-дэ алдалан унаа, Латвида Пелени тосхондо хүдөөлөө;

Дарижапов Дашиинима, 1915 оной, албанда 19.09.42, сержант, 1944 оной январийн 23-да алдалан унаа, Кировоградтай областиин Тошкво тосхондо хүдөөлөө;

Дашиев Буянта (Бата?), 1920 оной, албанда 20.07.40, 1943 оной июлиин 25-да алдалан унаа, Ленинградта хүдөөлөө;

Дараев Дашиинима Эрдынеевич - мэдээсэл үгы;

Доржиев Намсарай, 1920 оной, албанда 26.04.40, 1942 оной декабрийн 5-да алдалан унаа, Калининтай областиин

Подолы тосхондо хүдөөлөө;

Дылыков Нима Дансаранович, 1905 оной, албанда 23.06.41, мл.сержант, 1943 оной июлиин 20-до алдалан унаа, Курск областиин Мокшино тосхондо хүдөөлөө;

Ешидоржиев Цыдып - мэдээсэл үгы;

Жапов Жимба Бардуевич, 1912 оной, албанда 2.03.42, 1943 оной декабрийн 23-һаа хураггүй болоо;

Намсараев Гэндэн Намсараевич, 1922 оной, албанда 25.04.41 оной октябрьһаа хураггүй болоо;

Нимаев Очиржап Цыренович, 1920 оной, албанда 5.10.40, 1944 оной августын 6-да шархаһаа нүгшөө, Тернопольско областиин Подганца тосхондо хүдөөлөө;

Очиров Ринчин, 1916 оной, албанда 5.08.41, 1942 оной апрелин 2-һоо хураггүй болоо;

Раднаев (Банзаров) Найдан, 1911 оной, албанда 21.07.41, 1945 оной январийн 1-һээ Германида хураггүй болоо;

Санданов Дашиинима, 1908 оной, албанда 1942 онһоо, 1942 оной сентябрийн 3-да алдалан унаа, Псковско областиин Белогуров тосхондо хүдөөлөө;

Содномов Дамба, 1923 оной, мэдээсэл үгы;

Цыбиков Цыренжап Болутович, 1912 оной, мэдээсэл үгы;

Цырендоржиев Цырендаша Бадмаевич, 1914 оной, албанда 25.07.41, 1942 оной ноябрьин 25-да алдалан унаа, Калининтай областиин Молодой Тур тосхондо хүдөөлөө;

Эрдынеев Намсарай Гумпылович, 1923 оной, албанда 28.12.41, лейтенант, 1943 оной декабрийн 4-һөө Могилёвско областьдо хураггүй болоо.

Бальжинима ШОЙДОПОВ, дайнай ба араталын ветеран.

Алтан амиа харида алдаа Абын хүбүүд, манай хүбүүд. Ханкала, Шали, Дуба-Юрт Худам талада блок - пост. Боевигүүд. Урагшаа, Омон, Спецназ

Вертушка, зениткэ, фукас. Аллах Акбар, Бурхан зайлуул,

Алиш тээһээ тодхор аюул. Хёмороной шуурган соогуур унаа

Хани нүхэд, хайран нүхэд. Хара зула, хара зула

Харасалгын мүнхэ зула Дайнда - үгы! Гэһэн тэмдэг Дэльбээр хатуу хүрэг - сээг Баатар зоригой нангин хүлдэ Бадаран байхал үеын үедэ. Гунигаар суршыш, гуран

шиирэн Гэрэлээ сасыш, нара наран. Ц-Х.ДАРИБАЗАРОВА.

ШЭРҮҮН ЖЭЛНҮҮД

Шэрүүн жэлнүүдые дабагшад Шэн зоригтойгоор дайлалдаа, Үбэлэй хүйтэндэ сухарингүй, Аяма халуунда даруулангүй, Ашата Илаалтые асаралсаа. Ядаха тулхые мэдэһэн Ямар олон хүбүүднай Хото гороудуудые

сүлөөлсэхэн, Холшор залуу наһандаа Алдалан унаа гээшэб! Шэрүүн жэлнүүдые

дабагшад Шэрэм хатуу мраморта Нэрэнүүдээ мүнхэлэн

бэшүүлээд,

Хэтэ мүнхэдөө үлэн Хээээдэшье минии зүрхэн соо

«Ум маани бадмеэ хум» Шэрүүн дайнай жэлнүүдые

Ара талада хүдэлжэ, Адуу малаа хаража,

Амарангүй ажаллаһан Малшад, хаалишад, таряашад

Үдэр һүни илгаагүй Үтэр түргэн хүдэлжэ,

Үнгэргөөбди залуу наһая, Үнэн сэхээр хүдэлжэ,

Илалта туйлажа гараабди. Балмасу АСАЛХАНОВА,

ажалай, ара талын ветеран.

Уншагшадаймнай туршалгануудһаа

ГУРБАН ҺАЛААТА БЭШЭГ

Эгээл шамайгаа һануулдаг, Эрмэлзэн бусажа ерэдэг, Одо мүшэ мэтэ ялалзадаг Энээхэн шиний бэшгүүдшни

Гурбан халаатай, Гургалдай мэтэ абятай, Гушан мянган модонһоо Гулабхаагай эбэртэлһэн бэшгүүдшни.

Гал уһанда абтаагүй, Гологдоод угаанда татагдаагүй,

Угаа сэнтэй бэшгээ эльгээгээд,

Урагшаа эрэлхэг довтолоош дайсаңдаа

Сахюуса мэтэ Сухарюулжа тоонтодом бусаагаа бэлэйш.

ЛИНХОБЫН Александр. ХАРА ЗУЛА

Хара зула, хара зула Хотын дунда хүшөө оршоо. Эхын зүрхэн хээээш сула Эгшэн шаналан үрисэ

дурсаа. Хара шулуун зула сээг

Хотын шууяа харбан бодоо Хэтын сагта хүрэг болоо

Хүнэй хүбүүд, залуу хүбүүд. Кандагар, Афганистан

Халуун агаар, эгсэ хада Ши-намай, али би-шамай

Шэрүүн дайнай зарлиг хамнай. Аадар мэтэ туулган бороо Айдар нүхэд бодохоо болёо.

Спорт

НАГРАДА ЗА ЛЮБОВЬ И ПРЕДАННОСТЬ СПОРТУ

«Наконец-то награда наша своего героя», - говорили тункинцы, когда на нынешнем районном Сурхарбане глава района Николай Петухов вручал удостоверение и знак «Заслуженный работник физической культуры Республики Бурятия» 64-летнему магаданскому тренеру по футболу Виктору Тугжиевичу Пантеву.

Неоценим его вклад в физкультурное движение горной Тунки. В далеком шестидесятом году он начал свою трудовую деятельность учителем физкультуры своей родной Кыренской средней школы. Подвижный, классный игрок сразу стал любимцем детворы. Невысокого роста учитель поражал своих учеников великолепными блоками над волейбольной сеткой, быстрыми многоходовыми атаками на хоккейном поле, мощным финишем на конькобежных соревнованиях и неутомимой игрой на футбольном поле.

«В школьные годы мы всерьез увлекались спортивными играми. Пропадали в спортзале с Кимом Дамбаевым, Кимом Малановым, с ветерком носились по ледяной Кыренке с Каратаевым, Валентиной Оздоновой, - вспоминает ветеран российского спорта Виктор Пантеев, - родители поддерживали наши увлечения. Только мои не позволяли мне играть в футбол. Ведь от него рвалась моя обувь. Их можно было понять... А серьезно начал заниматься футболом, когда поступил в Иркутский техникум физической культуры. К сожалению, по семейным обстоятельствам я не смог закончить это учебное заведение. Но с головой ушел в футбол, когда начал работать в Кырене».

Через два года работы в школе Виктор Тугжиевич понял, что для серьезной педагогической деятельности нужны знания и поступил на спортивный факультет Бурятского педагогического института имени Д.Банзарова. Волейболист Степан Шойсоронов, гимнаст Дмитрий Коноваленко, бегунья Евдокия Ли и другие известные спортсмены учились вместе с ним. Одаренный от природы Пантеев «хватал на лету» сложные гимнастические пируэты, совершенствовал свое мастерство в спортивных играх.

Скромного непоседу можно было видеть на хоккейных полях, играющего за команду в хоккей с шайбой, а чаще в бенди. Через год он перевелся в Читинский педагогический институт. Иркутск - Улан-Удэ - Чита... В походе за спортивными знаниями у него

получился вот такой триумф. В Чите, тренируясь в секциях футбола и хоккея с шайбой, Виктор прошел хорошую физподготовку. Его спринтерские качества улучшились настолько, что он вошел в тройку призеров чемпионата области. В составе хоккейной команды «Буревестник» в соперничестве с лидерами местного хоккея с шайбой он становится чемпионом Читинской области, затем и в футболе добивается этого же звания. Одноклубники ценили яркую игру «Пантюхи». Встречаясь на зональных соревнованиях улан-удэнские одноклассники звали его вернуться обратно, в БГПИ. Когда это случилось в 1965 году, вся группа встретила его с почестями. В перипетиях спорта и учебы прошло студенчество, и в 1976 году с дипломом учителя физической культуры средней школы Виктор Тугжиевич вернулся в родной Тункинский район. Этому событию радовался его одноклассник, горный инженер Валерий Арабжаев, уже пришедший к геологическим разработкам в Саянских горах.

«Мне вместе с Коноваленко, Ли предлагали остаться на кафедре преподавать, - продолжает свои воспоминания Виктор Тугжиевич, - но заврайно Жап Доржиевич Халудоров пригласил меня на родину. Я не жалею об этом. Наоборот, благодарен ему за то, что дал мне возможность совершенствовать свое мастерство».

По возвращению домой он начал работать в школе-интернате, а затем в Толтойской средней школе. Все с благодарностью вспоминают, что именно Пантеев стоит у истоков футбола, волейбола, хоккея с мячом. Он сумел увлечь Буянто Комиссарова, Анатолия Майдарханова, которые впоследствии вместе с ним и другими хоккеистами из Кырена выигрывали первенство Бурятии среди сельских команд по хоккею с мячом. Они серьезно конкурировали с воспитанниками одноклассников Пантеева Валерием Манжировым, Николаем Прониним. Команды из Кижинги и Хоринска, руководимые ими, были всегда сильными соперниками. В 1970 году футбольная юношеская команда Тункинского района, составленная в основном из учеников Толтойской средней школы, где лидерами были Дамнин Сотников и Виктор Будаев, выиграла первенство Бурятии по футболу. Тогда тункинцы поняли потенциал Пантеева и выдвинули его в райком ВЛКСМ. Второй секретарь Пан-

теев с единомышленниками сумел наладить физкультурно-массовую работу. В спортивных кругах Бурятии заговорили не только о тункинских борцах, боксерах, но и о талантливых представителях других видов спорта. Впоследствии мастерами спорта по стрельбе из лука стали его ученики Ринчин Манзаев, Федор Биддаев, бывший замминистра МВД РБ, а главный тренер Сибирского военного округа Цыденбал Цыренжапов дважды выполнил норматив «международника». В этом большая заслуга спортивных руководителей Ивана Кобелева, Владимира Буханаева, Анатолия Замураева, тесно сотрудничавших с Кимом Дамбаевым и Виктором Пантеевым.

Тридцать лет назад круто изменилась жизнь четы Пантеевых. Виктор Тугжиевич вместе с супругой Тamarой уехали в Магаданскую область и оказались в рабочем поселке Дукат Омеукчанского района. Поначалу в «Долине ветров» Пантеев устроился на шахту, добывал серебро, а Тамара преподавала в школе. В редкие минуты отдыха Виктор шел на стадион, где вместе с рабочими играл в спортивные игры, и его заметили в поселке. На районных, областных соревнованиях не раз вырвал футбольную, хоккейную команды Дуката и района. Профессионала поддерживал его земляк, сын Героя Советского Союза Жамбала Тулаева - инженер-строитель Владимир Тулаев, работавший в те годы в Дукате. Затем дирекция районной ДЮСШ пригласила Виктора Тугжиевича поработать в их школе с юными футболистами.

С новой силой за знакомое дело взялся тренер-преподаватель Пантеев. Тренировки мастера понравились не только детям, но и взрослым. Опытный педагог находил общий язык с юными дукатчанами. Вскоре они стали заметными в районе. Работа бурятского учителя физкультуры оценили и коллеги. Тренерский коллектив принял Пантеева.

«В советское время гораздо интереснее и легче было работать, - продолжает Виктор Тугжиевич, - в девяностых годах многие выехали на «материк». Со временем все-таки нормализовалась там жизнь. Но тренерские кадры у нас заметно ослабли. Тем не менее спортивная жизнь поселка, района и в целом области держится на уровне. Наша команда как и прежде постоянно в числе призеров. Есть очень хорошие ребята. Мы их опре-

деляем в олимпийские центры в европейской части России. Мой воспитанник Андрей Генералов был чемпионом СССР, другие входили в состав сборных команд области, России. Были бы средства как в недалеком прошлом, можно было бы готовить классных игроков. Спасибо нашей шахте, добывающей серебро. Руководство помогает нам».

Находясь далеко от «тоонто», Виктор Тугжиевич не теряет связи с родной землей, тункинской долиной. Ежегодно с семьей приезжает в Аршан и весь отпуск они проводят то в Тунке, то на Ольхоне, на родине Тамары Афанасьевны, директора Дукатской средней школы. Каждый их приезд с нетерпением ждут земляки, мать Ханда Ринчиновна и дочь Эржена. Они вдвоем живут в Аршане.

Сразу по приезду Виктор Тугжиевич с сыном Зоригто идут на площадку или спортзал, где с распростертыми объятиями встречает его ученик, местный тренер Сергей Манзаров. Вокруг них собираются ветераны и молодежь для подготовки к районному Сурхарбану. Опытнейший Виктор Тугжиевич поражает всех своим спортивным долголетием. Нынче в шестьдесят четыре года возглавил поселковую команду ветеранов, куда входят еще молодые Даша-Нима Базаров, Михаил Будеев, Алтан Бакшиханов, и снова привел их к победе. Их команда многократный чемпион Сурхарбана по волейболу. В женской команде его дочь Эржена тоже занимает лидерство и также удостоивается чемпионского звания.

«Нынче, как и в прошлом году, мы выиграли волейбольный турнир во всех номинациях, - гово-

рит Сергей Манзаров, - даже наши футболисты, ведомые главой Аршана Виктором Манзарашеевым тоже вышли в чемпионы. В этом немалая заслуга нашего мэтра Виктора Тугжиевича Пантеева. Интересный собеседник, находясь на отдыхе, практически не отдыхает. Он на тренировках поправляет ошибки игроков, показывает те или иные тактические новинки. Несмотря на возраст, он дает «фору» любому из нас. Его «заряженность» нас удивляет и заставляет работать над собой. Три года назад он здесь отработал учителем весь учебный год. Я почерпнул у него многое. Нынче он помог нам подготовить футболистов к сельским играм в Бичуре».

Столько знания и информации он набирает в Магаданской области, где к спорту относятся как к средству выживания. Правда, по словам Виктора Тугжиевича, летом проводит полноценную подготовку спортсменов проблематично. Ведь многие родители на лето отправляют детей на долгосрочный отдых в страны СНГ. И это оправдывается. Они возвращаются домой отдохнувшими, загорелыми, полными сил и энергии для продолжения спортивных занятий. Сам же Виктор Тугжиевич после встречи с родственниками, друзьями, набравшись энергии от Саянских гор и попив целебный аршан, с удовольствием едет на Колыму, где ждут его ученики, и вновь окунается в свою стихию. И это продолжается вот уже тридцать лет, а земляки с нетерпением ждут его зычные призывы: «Аршан - чемпион, Аршан-чемпион!»

Валерий СЫДЕЕВ.

Ветеран войны и труда
О.Н.Прушенов

Редеют ряды участников самой страшной войны современности, сумевших защитить свою Отчизну от фашистской нечисти. Трое ветеранов, проживающих на территории Галбайской сомонной администрации, вроде совсем недавно встречали 60-лет-

ний юбилей Великой Победы. Недавно один из них, 85-летний Ошор Николаевич Прушенов из Таблангута, ушел в мир иной.

Уроженец Ойбоа детские годы провел в таежном Улбугае, работал в родном колхозе имени XVII партсъезда. Майским солнечным днем сорок первого он вместе с земляками Жимба Халангуевым, Бизья Амбаевым и Доржо Ханхаевым ушел на службу в Красную Армию. В Улан-Удэ их распределили, его вместе с Доржо Амбаевым отправили в Белоруссию, в пехотную часть мотострелковой дивизии. Тут началась война, и земляки, как и миллионы советских граждан, встали на защиту Родины. После ускоренной недельной подготовки рядовые пехотинцы Прушенов и

Амбаев вместе с другими вступили в бой с немецкими захватчиками. Боевое крещение они получили под Минском. Как писал известный писатель Константин Симонов своему сыну, что нужно быть осторожным на войне, чтобы не попасть под «дурную» пулю, Прушенов воевал со знанием дела, сметливо. Он с оружием в руках прошагал пол-Европы, освободил Украину, Румынию, Болгарию, Югославию, Венгрию, освобождал Вену. В одном из кровопролитных боев Ошор Николаевич потерял Амбаева, которого вспоминал до самой смерти, сокрушался, что не был с ним рядом, не услышал последние слова своего друга. Он говорил, что остался жив в этой

адской войне благодаря вере в Бога и победу.

Кавалер орденов Великой Отечественной войны II степени, Жукова, награжденный многими медалями Ошор Прушенов по окончании войны вернулся домой, обосновался с семьей в Таблангута. С супругой Убушой Балдановой трудились в родном колхозе, поднимали с земляками животноводство. Именно благодаря их труду Таблангутская молочно-товарная ферма долгие годы числилась одной из лучших Тункинского района. Они воспитали троих сыновей, которые достойно продолжают дело старших.

«Мои дедушка и бабушка были скромными, трудолюбивы-

ми людьми, - рассказывает внук Баир, сотрудник управления вневедомственной охраны МВД РБ, - на рабочем месте, дома у них всегда был порядок. К этому они приучили и нас, многочисленных внуков. Они очень радовались, что дождался правнуков. Весной мы похоронили бабушку, через три месяца не стало деда. Помню, как -то по телевизору показывали войну в Югославию и мой дед узнал знакомые места и начал комментировать свои боевые походы. Было очень интересно».

Глава Галбайской сомонной администрации Виктор Прушенов, старший сын Ошора Николаевича, посещает военную медсестру Александру Федоровну Демину из Саган-Нура, соседа отца Дабан Дамбаевича Баторова. Ветераны рады этим встречам.

Валерий СЫДЕЕВ.

Великой Победе - 60

СВЯТО ВЕРИЛ ОН В ПОБЕДУ

№ 29 (434)

Дүхэрнэ

№ 86 (21172)

Понедельник, 1

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Остаться в живых"
11.40 Т/с "Любительница частного сыска Даша Васильева"
13.00 Новости
13.05 Х/ф "Виват, гардемарины!"
16.00 Новости
16.20 Т/с "Герой нашего племени"
16.50 Т/с "Богатство"
17.50 Т/с "Хозяйка судьбы"
19.00 Новости
19.10 Криминальная Россия
19.40 Т/с "Две судьбы"
20.50 Жди меня
22.00 Время
22.30 Х/ф "К-9. Собачья работа"
00.20 Т/с "КГБ в смокинге"
02.10 Х/ф "Священные узы брака"

«РОССИЯ»

06.00 "Доброе утро, Россия!"
Местное время
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал "Россия"
09.45 Х/ф "Дело "пестрых"
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести

Местное время
12.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
12.50 "Частная жизнь"
13.45 Т/с "Тени исчезают в полдень"
14.50 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
Местное время
15.10 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
15.30 Х/ф "Чокнутый профессор"
17.30 Вести. Дежурная часть
Местное время
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал "Россия"
18.00 Вести
18.10 Т/с "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Кармелита"
19.45 Т/с "Исцеление любовью"
20.45 Вести. Дежурная часть
21.00 Вести
Местное время
21.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 Т/с "Неотложка"
22.55 Т/с "Сармат"
00.00 "Вести + "
00.20 "Тайна гибели "Пахтакура"
01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 Т/с "Прощальное эхо"
02.25 "Дорожный патруль"

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
09.15 "Энциклопедия тайн"
09.55 "Гвардия"

*11.00 "Сегодня"
11.20 "Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю"
11.55 "Кулинарный поединок"
12.55 "Квартирный вопрос"
14.00 "Сегодня"
14.30 Т/с "Свободная женщина-2"
16.35 "Игры разума"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Принцип домино"
18.25 Т/с "Мангуст", 1 с.

Канал БГТРК
19.35 Санкт-Петербург. Русский музей
19.50 Дорожный контроль

Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.40 Т/с "Жизнь - поле для охоты"
21.45 Т/с "Карусель"
22.50 "Чрезвычайное происшествие"
23.00 "Сегодня"
23.40 Т/с "Секс в большом городе"
01.00 "Сегодня"
01.20 "Новая волна-2005"

АРИГ УС

07.50 "Абитуриент-2005". "Формула успеха". Погода
08.05 "Глобальные новости"
08.10 М/с "Эй, Арнольд!"
08.35 М/с "Как говорит Джинджер"
09.00 М/с "Котопес"
09.25 М/с "Маззи"
09.30 "Предприниматель"
09.45 Наши песни
10.00 Хит-парад дикой природы
11.00 Х/ф "Безумный"
13.15 Вокруг света
13.45 Т/с "Любовь и тайны Сансет Бич"

14.25 Любовь с первого взгляда
14.40 М/ф
15.00 Школа ремонта
15.55 СМС-игра "Охотницы за разумом"
16.00 Т/с "Толстая девчонка"
17.00 Победоносный голос верующего
17.30 "Большой брат"
18.30 "Формула успеха". Погода
18.35 "Абитуриент-2005"
18.45 "Восточный экспресс"

19.00 "Невероятно, но факт. Снежный человек". Погода
19.50 Документальный детектив "Бешеные деньги"
20.30 "Восточный экспресс"
21.00 Т/с "По ту сторону волков", 1 с.
22.00 "Дом-2. Жара". Погода
23.00 "Восточный экспресс"
23.25 Х/ф "Кара небесная"

ТИВИКОМ

07.20 Погода. "Лоск"
07.30 М/с "Переменка"
07.55 М/с "Геркулес"
08.40 "Очевидец"
09.35 Д/ф "Дэвид Копперфильд-мастер иллюзий"
10.30 "Городской патруль"
10.50 Х/ф "Четверо похорон и одна свадьба"

13.00 "Великие тайны и мифы XX века"
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 "Час суда"
15.00 "Проект "Отражение"
16.15 М/с "Переменка"
16.40 М/с "Геркулес"
17.00 Т/с "Мятежный дух"
18.00 "Час суда". Погода
19.00 "Час суда"
20.00 М/с "Футурама"
20.30 "На колесах". "Лоск"
20.45 "Городской патруль"
21.00 "Право на любовь"
22.05 Т/с "Солдаты". "Лоск"
23.15 Т/с "Бандитский Петербург"
00.30 "24". Погода. "Городской патруль"
01.00 "Веселые баксы"
01.15 "Шестое чувство"

СТС - БАЙКАЛ

07.00 Т/с "16-й отдел"
07.50 М/с "Смешарики"
08.00 М/с "Веселые мелодии"
08.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
09.00 Х/ф "Операция "Цвет нации"
10.00 Истории в деталях
10.30 Т/с "Знакомьтесь, Джо Блэк"
14.30 Программа М/с

15.00 М/с "Деннис-непоседа"
15.35 М/с "Новые фильмы о Скуби Ду"
16.00 М/с "Люди в черном"
16.30 М/с "Приключения Джеки Чана"
17.00 Т/с "Зена - королева воинов"
18.00 Т/с "Зачарованные"
19.00 Т/с "Комиссар Рекс"
19.55 Т/с "Моя прекрасная няня"
20.30 Истории в деталях
21.00 Х/ф "Операция "Цвет нации"
22.00 Х/ф "Мститель"
00.00 Осторожно, модерн-2
00.30 Истории в деталях
01.00 Т/с "Моя прекрасная няня"

ДТВ

10.00 Любимые мультфильмы
10.55 "Неслучайная музыка"
11.00 "На бульваре..."
11.30 Т/с "Самое смешное видео"
12.00 "Телемагазин"
12.35 "Агентство криминальных новостей"
12.55 Х/ф "Карусель жизни"
15.15 "Мой толстый противный жених"
15.45 Т/с "Строго на Юг"
16.45 Т/с "Крутой Уокер"
17.50 Любимые мультфильмы
18.45 "Звездная семейка"
19.15 "Мой толстый противный жених"
19.45 Х/ф "Случай в квадрате 36-80"
21.30 "Неслучайная музыка"
22.00 Т/с "Самое смешное видео"
22.30 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Темная лошадка"
00.00 Т/с "Полицейские хроники"
00.40 "Агентство криминальных новостей"
01.00 Х/ф "Американский спецназ"
03.15 "Агентство криминальных новостей"
03.35 "Сексуальные соседки"
04.10 "Шоу Джерри Спрингера"

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Вторник, 2

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "КГБ в смокинге"
11.10 Т/с "Любительница частного сыска Даша Васильева"
12.30 Дисней-клуб: "Чип и Дейл спешат на помощь"
13.00 Новости
13.05 Х/ф "В зоне особого внимания"
15.00 Т/с "Сегун"
16.00 Новости
16.20 Т/с "Герой нашего племени"
16.50 Т/с "Богатство"
17.50 Т/с "Хозяйка судьбы"
19.00 Вечерние новости
19.10 Криминальная Россия
19.40 Т/с "Две судьбы"
20.50 "Федеральный судья"
22.00 Время
22.30 Х/ф "Собачья работа-2" ("К-911")
00.10 Т/с "КГБ в смокинге"
02.00 Х/ф "Давай сделаем это легально"

«РОССИЯ»

06.00 "Доброе утро, Россия!"
Местное время
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал "Россия"
09.45 Т/с "Право на защиту"
Канал БГТРК
10.45 Улгур
10.55 "Эхо памяти". Заслуженная артистка Бурятии С. Шарапова
11.20 Тайзан
Канал "Россия"
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
Местное время
12.30 Вести-Бурятия

Канал "Россия"
12.50 "Частная жизнь"
13.45 Т/с "Тени исчезают в полдень"
14.50 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
Местное время
15.10 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
15.30 "Суд идет"
16.30 Т/с "Сармат"
17.30 Вести. Дежурная часть
Местное время
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал "Россия"
18.00 Вести
18.10 Т/с "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Кармелита"
19.45 Т/с "Исцеление любовью"
20.45 Вести. Дежурная часть
21.00 Вести
Местное время
21.30 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 Т/с "Неотложка"
22.55 Т/с "Сармат"
00.00 "Вести + "
00.20 "Спасти СССР. Идея Ботвинника"
01.15 Вести. Дежурная часть
01.30 Т/с "Прощальное эхо"
02.25 Х/ф "Тысяча акров"

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
09.15 "Энциклопедия тайн"
09.50 Т/с "Линия защиты"
11.00 "Сегодня"
11.20 "Чистосердечное признание"
11.50 Т/с "Карусель"
12.55 Т/с "Жизнь - поле для охоты"
14.00 "Сегодня"
14.30 Т/с "Свободная женщина-2"
16.35 "Игры разума"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Принцип домино"
18.25 Т/с "Мангуст"

Канал БГТРК
19.35 Святыня Зандан-Жуу
19.50 "Тамир"
Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.40 Т/с "Жизнь - поле для охоты"
21.45 Т/с "Карусель"
22.50 "Чрезвычайное происшествие"
23.00 "Сегодня"
23.40 Т/с "Секс в большом городе"
01.00 "Сегодня"
01.15 Т/с "Линия защиты"
02.20 Т/с "Клиент всегда мертв-II"

АРИГ УС

07.30 "Восточный экспресс"
07.50 "Абитуриент-2005". "Формула успеха"
08.05 "Глобальные новости"
08.10 М/с "Эй, Арнольд!"
08.35 "Восточный экспресс"
09.00 Т/с "По ту сторону волков", 1 с.
10.00 Завтрак с Дискавери
11.00 Х/ф "Кара небесная"
13.15 Вокруг света
13.40 Т/с "Любовь и тайны Сансет Бич"

14.25 "Любовь с первого взгляда"
14.55 Т/с "Рабыня Изаура", 1 с.
15.25 Москва: инструкция к применению
16.00 Т/с "Толстая девчонка"
17.00 Победоносный голос верующего
17.30 "Большой брат"
18.30 М/ф
18.45 "Восточный экспресс". Погода
19.00 "Запретная зона"
20.00 "Вперед к новоселью"
20.20 "Абитуриент-2005". "Формула успеха"
20.30 "Восточный экспресс". Погода
21.00 Т/с "По ту сторону волков"
22.00 "Дом-2. Жара"

23.00 "Восточный экспресс". Погода
23.25 Х/ф "Двое - это слишком"
01.05 "Большой брат. Ночная жизнь"

ТИВИКОМ

07.00 "Неформат"
07.25 "Городской патруль". Погода. "Лоск"
07.30 М/с "Переменка"
07.55 М/с "Геркулес"
08.25 Т/с "Солдаты"
09.20 Т/с "Пещера Золотой Розы"
10.30 "Городской патруль"
10.50 "Право на любовь"
11.50 Т/с "Бандитский Петербург"

13.00 "Великие тайны и мифы XX века"
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 "Час суда"
15.00 Т/с "Солдаты"
16.15 М/с "Переменка"
16.40 М/с "Геркулес"
17.00 Т/с "Мятежный дух"
18.00 Д/ф "Они пытались, но победили мы". Погода
20.00 М/с "Футурама"
20.30 "24". Погода. "Городской патруль"
21.00 "Право на любовь"
22.05 Т/с "Солдаты". "Лоск"
23.00 Т/с "Бандитский Петербург"
00.30 "24". "Городской патруль"
01.00 "Веселые баксы"
01.15 Х/ф "Дитя Саманты"

СТС - БАЙКАЛ

07.00 Т/с "16-й отдел"
07.50 М/с "Смешарики"
08.00 М/с "Веселые мелодии"
08.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
09.00 Х/ф "Операция "Цвет нации"
10.00 Истории в деталях
10.30 Т/с "Дорогая Маша Березина"
11.30 Х/ф "Мститель"
13.25 Осторожно, модерн-2

14.00 Т/с "Новая семейка Адамс"
14.30 Программа М/с
15.00 М/с "Деннис-непоседа"
15.35 М/с "Новые фильмы о Скуби Ду"
16.00 М/с "Люди в черном"
16.30 М/с "Приключения Джеки Чана"
17.00 Т/с "Зена - королева воинов"
18.00 Т/с "Зачарованные"
19.00 Т/с "Комиссар Рекс"
19.55 Т/с "Моя прекрасная няня"
20.30 Истории в деталях
21.00 Х/ф "Операция "Цвет нации"
22.00 Х/ф "Большой бизнес"
00.05 Скрытая камера
00.30 Истории в деталях
01.00 Т/с "Моя прекрасная няня"

ДТВ

10.00 Любимые мультфильмы
10.55 "Неслучайная музыка"
11.00 "На бульваре..."
11.30 "Самое смешное видео"
12.00 "Телемагазин"
12.35 "Агентство криминальных новостей"
12.55 Х/ф "Американский спецназ"
15.05 "По копейке, по кирпичику"
15.15 "Мой толстый противный жених"
15.45 Т/с "Строго на юг"
16.45 Т/с "Крутой Уокер"
17.50 Любимые мультфильмы
18.45 "Звездная семейка"
19.15 "Мой толстый противный жених"
19.45 Х/ф "Внимание! Всем постам"
21.40 "Неслучайная музыка"
22.00 Т/с "Самое смешное видео"
22.30 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Темная лошадка"
00.00 "Полицейские хроники"
00.40 "Агентство криминальных новостей"
01.00 Х/ф "Проект "Пандора"

№86(21172)

Дүхэрнэ

№29(434)

Среда, 3

Первый канал

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "КГБ в смокинге"
11.10 Т/с "Любительница частного сыска Даша Васильева"

"Россия"

06.00 "Доброе утро, Россия!"
Местное время
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал "Россия"
15.30 "Суд идет"
16.30 Т/с "Сармат"
17.30 Вести. Дежурная часть
Местное время
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал "Россия"
18.00 Вести
18.10 Т/с "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Кармелита"
19.45 Т/с "Исцеление любовью"

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
09.15 "Энциклопедия тайн"
09.50 Т/с "Линия защиты"
11.00 "Сегодня"

Ариг Ус

07.50 "Абитуриент-2005". "Формула успеха"
08.05 "Глобальные новости"
08.10 М/с "Эй, Арнольд!"
08.35 "Восточный экспресс". Погода

Тивиком

07.20 "Городской патруль". Погода. "Лоск"
07.30 М/с "Переменка"
07.55 М/с "Геркулес"

10.30 "Городской патруль". Погода
10.50 "Право на любовь"
11.50 Т/с "Бандитский Петербург"
12.55 "Великие тайны и мифы XX века"

СТС - "БАЙКАЛ"

07.00 Т/с "16-й отдел"
07.50 М/с "Смешарики"
08.00 М/с "Веселые мелодии"
08.30 Т/с "Моя прекрасная няня"

16.00 М/с "Люди в черном"
16.30 М/с "Приключения Джеки Чана"
17.00 Т/с "Зена - королева воинов"
18.00 Т/с "Зачарованные"

ДТВ

10.00 Любимые мультфильмы
10.55 "Неслучайная музыка"
11.00 "На бульваре..."
11.30 Т/с "Самое смешное видео"

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Четверг, 4

Первый канал

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "КГБ в смокинге"
11.10 Т/с "Любительница частного сыска Даша Васильева"

"Россия"

06.00 "Доброе утро, Россия!"
Местное время
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

14.50 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
Местное время
15.10 Вести-Бурятия

Канал "Россия"
15.30 "Суд идет"
16.30 Т/с "Сармат"
17.30 Вести. Дежурная часть
Местное время
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
09.15 "Энциклопедия тайн"
09.50 Т/с "Линия защиты"
11.00 "Сегодня"

23.00 "Сегодня"
23.40 Т/с "Секс в большом городе"
01.00 "Сегодня"

Ариг Ус

07.30 "Восточный экспресс"
07.50 "Абитуриент-2005"
08.05 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Эй, Арнольд!"

Тивиком

07.00 "Спорт-центр РБ". "Лоск"
07.30 М/с "Переменка"
07.55 М/с "Геркулес"

13.00 "Великие тайны и мифы XX века"
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 "Час суда"
15.00 Т/с "Солдаты"

СТС - "БАЙКАЛ"

07.00 Т/с "16-й отдел"
07.50 М/с "Смешарики"
08.00 М/с "Веселые мелодии"
08.30 Т/с "Моя прекрасная няня"

17.00 Т/с "Зена - королева воинов"
18.00 Т/с "Зачарованные"
19.00 Т/с "Комиссар Рекс"
19.55 Т/с "Моя прекрасная няня"

ДТВ

10.00 Любимые мультфильмы
10.55 "Неслучайная музыка"
11.00 "На бульваре..."
11.30 Т/с "Самое смешное видео"

КАЖИТОВАРЫ
для школы и офиса оптом и в розницу!
ТОЛЬКО ПО ОПТОВЫМ ЦЕНАМ
Трайс
ул. Лимонова, 14, тел.: 45-45-47 44-90-58

№29(434)

Дүхэрнэ

№86(21172)

Пятница, 5

Первый канал

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "КГБ в смокинге"
11.10 Т/с "Любительница частного сыска Даша Васильева"

"Россия"

06.00 "Доброе утро, Россия!"
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Местное время
17.40 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал "Россия"
18.00 Вести
18.10 Т/с "Кулагин и партнеры"

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
09.15 "Тайны разведки"
09.50 Т/с "Линия защиты"
11.00 "Сегодня"

Ариг Ус

07.30 "Восточный экспресс"
07.50 "Абитуриент-2005"
08.05 "Глобальные новости"

08.15 М/с "Эй, Арнольд!"
08.35 "Восточный экспресс"
09.00 Т/с "По ту сторону волков, закл. серия"

Тивиком

07.00 "Городской патруль". Погода. "Лоск"
07.20 "Радар-спорт"
08.30 Т/с "Солдаты"

20.00 М/с "Симпсоны"
20.30 "24". "Лоск". Погода
21.00 Х/ф "Маньяк-полицейский наносит ответный удар". Погода

СТС - "БАЙКАЛ"

07.00 Т/с "16-й отдел"
07.50 М/с "Смешарики"
08.00 М/с "Веселые мелодии"
08.30 Т/с "Моя прекрасная няня"

22.00 Х/ф "Кто такой Гарри Крамб?"
00.00 Истории в деталях
00.30 Т/с "Моя прекрасная няня"

ДТВ

10.00 Любимые мультфильмы
10.55 "Неслучайная музыка"
11.00 "На бульваре..."
11.30 "Самое смешное видео"

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

Суббота, 6

Первый канал

06.50 Х/ф "Малыш-каратист"
07.00 Новости
07.10 Х/ф "Малыш-каратист". Окончание

"Россия"

07.00 "Доброе утро, Россия!"
08.40 "Золотой ключ"
09.00 Вести
Местное время

12.00 Вести
Местное время
12.10 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
12.20 "В поисках приключений"

НТВ

07.00 Х/ф "Тяжелый случай"
08.30 Национальное географическое общество - детям
09.00 "Сегодня"

17.00 "Сегодня"
17.20 "Женский взгляд"
17.55 "Своя игра"
18.55 Т/с "Кодекс чести"

Ариг Ус

07.35 "Восточный экспресс"
08.00 М/с "Жестокие войны"
08.20 М/ф "Как казаки мушкетерам помогали"

18.30 Москва: инструкция по применению
19.00 Лучшие игры КВН
20.50 "Абитуриент-2005". "Формула успеха"

Тивиком

08.00 "Городской патруль"
08.10 "Календарь работ от Кушнарева"
08.30 "Дикая планета"

08.50 М/с "Табалуга"
09.15 Прогноз погоды
09.20 М/с "Смешарики"
09.30 М/с "Гора Фреглов"

ДТВ

10.30 Т/с "Напряги извилины"
11.00 "Свет и тень"
11.20 "Новый взгляд"
11.30 Любимые мультфильмы

СТС - "БАЙКАЛ"

06.55 Прогноз погоды
07.00 Х/ф "Папа, ангел и я"

БАЙКАЛ ТОВАРЫ РОССИЙСКИХ И ЕВРОПЕЙСКИХ ФАБРИК
ОПТОВО-РОЗНИЧНЫЙ ЦЕНТР
ЗИМНЯЯ ОБУВЬ мужская, 50 моделей от 900 р., классическая и модельная

№86(21172)

Воскресенье, 7

Первый канал

07.00 Новости
07.10 Д/ф "Думают ли дельфины?"
07.40 Х/ф "34-й скорый"
09.10 Служу Отчизне!
09.40 Дисней-клуб: "С добрым утром, Микки!"
10.10 "В мире животных"
11.00 Новости
11.10 "Непутевые заметки"
11.30 Пока все дома
12.10 Дог-шоу
13.00 Новости
13.10 Живой мир. "Прогулки с динозаврами"
14.20 Дисней-клуб: "Дональд Дак представляет"
14.50 "КВН-2005". Высшая лига
17.10 Д/ф "Последние 24 часа Андрея Миронова"
18.10 Воскресный "Ералаш"
18.30 Праздничный концерт
20.20 Т/с "Остаться в живых". Фильм 5-й
22.00 Время
22.20 Х/ф "Мексиканец"
00.30 Бокс.
Бои сильнейших профессионалов мира. Артуро Гатти - Флойд Мейуэзер
01.10 Суперчеловек. "Реальная жизнь командос"
02.10 Т/с "Секретные материалы" ("X-files")
03.50 Х/ф "Добрый сынок"
05.20 Т/с "Дефективный детектив"
06.00 Легкая атлетика. Чемпионат мира. Передача из Финляндии
«Россия»
07.00 "Доброе утро, Россия!"
09.00 Вести

Местное время
09.10 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал "Россия"
09.20 Студия "Здоровье"
09.50 "ТВ Бинго-шоу"
10.05 Т/с "Пуаро Агаты Кристи". Тайна оторванной пряжки"
12.00 Вести
Местное время
12.10 Вести-Бурятия
Канал "Россия"
12.20 "Городок"
12.55 Т/с "Приключения мага"
14.00 "В поисках рая. Индийские робинзоны"
15.00 Вести
15.20 "Фитиль № 49"
16.05 Х/ф "Наступит завтра или нет"
18.00 Вести
18.10 Х/ф "Наступит завтра или нет". Окончание
19.05 "Аншлаг" на Черном море"
21.00 Вести
21.25 "Специальный корреспондент"
21.50 Х/ф "Чокнутый профессор-2"
23.55 Х/ф "Ноттинг-Хилл"
02.25 Х/ф "Якудза"
«НТВ»
07.30 М/ф "Новые бременские", "А вдруг получится?"
08.30 "Сказки Баженова"
09.00 "Сегодня"
09.15 Т/с "Полицейский Кэттс и его собака"
09.40 "Их нравы"
10.25 "Едим дома!"
11.00 "Сегодня"
11.15 "Чистосердечное признание"
11.45 "Тор gear"
12.20 Х/ф "Дети Дон Кихота"
14.00 "Сегодня"

Дүхэрнэ

Канал БГТРК
14.20 Из фонда БГТРК. "Когда судьба по следу шла"
Канал НТВ
14.55 Х/ф "Африканец"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Тайны разведки"
17.55 "Своя игра"
18.55 Т/с "Кодекс чести"
20.00 "Сегодня"
20.35 "Чрезвычайное происшествие"
21.10 Х/ф "Ромео должен умереть"
23.30 "Новая волна-2005". "Диско"
00.50 "Фактор страха"
01.50 Х/ф "Вдали от безумной толпы"
05.00 "Сегодня"
05.15 Х/ф "Эксперты"
«Ариг Ус»
08.00 М/с "Жестокие войны"
08.20 М/ф "Как казаки инопланетян встречали"
08.45 Т/с "Коалы не виноваты"
09.10 Т/с "Мой герой"
09.40 "Абитуриент-2005". "Формула успеха"
10.00 Х/ф "Путешествие мсье Перришона"
11.00 "Жизнь после голода: Зурико". Погода
12.10 "Жизнь после года: Карина"
13.20 Фигли-мигли
13.50 "Кумиры". В. Лановой
14.20 "Благая весть"
14.50 "Колесо истории"
15.30 Х/ф "Солнечная аллея". Погода
17.00 "Дом-2. Жара". Погода
18.00 "Жизнь после голода: Сюткина"
19.00 "Жизнь после голода: Ксюша"

№29(434)

20.00 Док. детектив "Последний свидетель"
20.45 "Абитуриент-2005". "Формула успеха"
21.00 Премьера "Голод"
22.00 Х/ф "Лучшие друзья"
00.00 "Комеди-клуб"
01.00 "Секс" с Анфисой Чеховой
01.30 Х/ф "Непримиримые"
«Тивиком»
08.20 "Городской патруль"
08.30 "Дикая планета"
09.20 М/с "Приключения Кона-варвара"
10.15 М/с "Уолтер Мелон"
10.40 "Симпсоны"
12.10 "Дорогая передача"
12.45 Т/с "Пять дней до полуночи"
13.50 "Военная тайна"
14.30 "24". Погода. "Лоск"
14.45 "Честная игра"
15.00 Х/ф "Гадюка". Погода
17.00 "Очевидец"
18.05 М/ф "Василиса Микулишна"
18.45 "Кинематограф"
19.00 "Домашний зоопарк". Погода
20.00 "На колесах"
20.20 "Городской патруль"
20.30 "24". Погода. "Лоск"
21.00 Х/ф "Карпатское золото". Погода. "Лоск"
23.15 Д/ф "Сила веры"
00.15 Х/ф "Татуировка любви"
«СТС - БАЙКАЛ»
06.55 Прогноз погоды
07.00 Х/ф "Рожденные в восточном Лос-Анджелесе"
08.25 М/с "Фока - на все руки дока"

08.50 М/с "Табалуга"
09.20 М/с "Смешарики"
09.30 М/с "Гора Фреглов"
10.00 М/с "Том и Джерри. Комедийное шоу"
10.15 Х/ф "Пока ты спал"
12.25 Т/с "Моя прекрасная няня"
13.00 "Жизнь прекрасна"
15.00 Снимите это немедленно
16.00 Д/ф "Библейский код"
17.00 Истории в деталях. Специальный выпуск
17.30 М/с "Том и Джерри. Комедийное шоу"
17.45 Х/с "Моя прекрасная няня"
18.20 Х/ф "Любовница"
22.00 Х/ф "Подозрительные лица"
00.20 Х/ф "Бишунмо - летящий воин"
ДТВ
10.30 Т/с "Напряги извилинные"
11.15 "Серебряный ручей"
11.25 Любимые мультфильмы
13.30 Х/ф "Арена смерти"
15.30 "Мой толстый противный жених"
16.30 Т/с "Ниро Вульф"
17.25 "Карланный вал"
17.55 Т/с "Темная лошадка"
20.00 Т/с "Рожденный вором"
21.00 "Шоу рекордов Гиннеса"
22.00 Х/ф "Кодовое название Южный гром"
01.00 Т/с "С.S.I.: место преступления"
03.00 "Девушки в форме"
04.15 Т/с "Рожденный вором"
Современное лечение алкоголизма, табакокурения.
Поликлиника №2 (бывшая № 4). Ост. Саяны, Бульвар Карла Маркса, 12
Ежедневно: с 18 - 20 ч.,
суббота: с 14 - 16 ч.,
воскресенье: с 9 - 12 ч.

ГУНИГ ДҮҮРЭН ДЭЛХЭЙДЭ...

Гуниг дүүрэн дэлхэйдэ
Гунхуулан, хүрмүүлэн бодолоо
Гунхаг гунхаг гэшхэлжэ,
Газарһаа дэгдэн нийдэнэб.
Эгшэ, аха, нүхэдэй
Энэ дэлхэйһээ халихада,
Иимэл ха юм даа гээд,
Инаг агуу дэлхэйн
Шэрүүн жамые ойлгоноб.
Сэдхэлэй оёорто
нюутдаһан,
Сэнтэй арюун бодолоо
Сэбэр зандань бөөмэйлжэ,
Шэбшэн шэбшэн халирнаб.
Нүхэдэй хэһэн туһые
Агшан зуурашые мартангүй,
Нангинаар дээшэн үргэжэ,
Наһандань жаргал үреэнэб.
Холын хараагүй зариманай
Хатуу үгөөр шэрбэхэдэ,
Үншэн эрэмдэг сэдхэлэйм
Үбшэн гааран хэргэнэ.
Үелжэ наадан үндыһэн
Үетэн нүхэдэйш зариманай
Үггүй, зугаагүй
болошоходонь,
Үбшэнтэйшые
наань, тэсэгдэнэ.
Үнгэ зүһэ абария
Үдэр бүри хубилгангүй,
Үгтэһэн тоотой наһая
Үнгэргэн, зальбаран дугшял.
НАНАНАЙ БАЯР
Нажар байгаа, дулаан үе
Наһанайм нүхэр
уулзаа бэлэйш!

Налгай гоёор утгаа бэлэйш!
Наранай элшээр
жэгнээ бэлэйш!
Гунигта үенүүд мартагдан,
Гансал шамдаа найдагдаа.
Зэдынгээ зохидхон
харьялаанда
Зугаалыш гэхэм ханагдаа.
Наһанай энэ харгыда
Найдамтай гансаяа
золгохоб гэжэ
Найдажал ябаһам ушартай!
Нарата дэлхэйдэ баяртайб.
Хүтэрэлдэн ябаһан хаһамнай
Хүнүүдэйл хубитай адлихан.
Хүшэрхэн сагуу
байгаашые наа,
Хубаалдан хоюулаа дабаабди.
Үншэржэ үндыһэнөө мартажа,
Үбэртэш эрхэлэн ябаналби.
Үри хүүгэдэ энхэрхэдэш,
Уяраад дуугайхан ябаналби.
Табинхан наһанайш жаргалда
Таалажал шамаяа хууһуулби.
Томоотой налгай зангыеш
Тоотойхон наһандаа
сэгнэхүүлби.
ЖАБДАА БУХЫН СОЛО!
Долоотой шанга хүлэгтэ
Хазааргүй шэхэдэн орожо,
Хүзүүнь нугалан унагаадаг
Домогто баатар Жабдаа.
Доогуур дүр гэхэдэн,
Дорюун шамбай хүбүүд
Дэрлэн газараа унажа,
Дабуу булюень мэдэрдэг хэн.
Түнхэнэй суута хүбүүд
Тэнхээ шандаһа дутаагүй.

Тамир мэхэдэнэ тудаж,
Тэнгэри харан унадаг хэн.
Агта хүлэгөө магтаһан,
Ашата нютагаа үргэһэн
Шэнхинээ найхан хоолойень
Шагнаад булта уярдаг хэн.
Хонгоодор нютагаа
суурхуулан,
Мэргэн хурдан Жабдаада
Мүнхын соло дуудаж,
Хүбүүдтээ жэшээ болгоноб.
НАЙН ДАА!
Арбаадхан жэлдэ энхэрхэн
Алтанхан эжыһээм
хахасуулбашые,
Ажабайдални, туршааш
намаа,
Ажабайдални, шалгааш
намаа,
Ажабайдални, хургааш намаа,
Ажабайдални, хайн даа!
Гасалан уйдхар үсөөрөөгүй,
Гансал сэдхэл хүйтэрөөгүй,
Эсэхэ, уйдаха гашуудахада,
Эльгэн улам нимгэрээ.

Николай ОЧИРОВ

Ажалаар хурган үргэһэн
Ажабайдални, хайн даа.

Үринэрэйш хайхан заяае
Үргэлсэжэ, харалсажа
ябуужам.

Эрын бэе олгоһон
Эжымни, бурхан эжымни,
Энэ наһандам хайн даа!
Ногоотой хүрһэнһөөн
тулгалжа,
Нюрга хайтай хүлэгтэ
Аһан мордоходом туһалхан
Анханайм хайхан нютагни,
хайн даа!

Дүү басаган
Нина БУДАЕВАДА
зорюулнаб

ДҮҮ БАСАГАН

Нагасын үринэрэй табадахи
Налгайхан зантайхан
Нинамни,
Нарата юртэмсээ орхиболши,
Намдаал дахин бусахагүйлши.
Сэсэгтэл шарайеш харахагүйб,
Сэнгэжэл шамтаяа
зугаалхагүйб,
Сэгнэжэл намаа ябадагыеш
Сахижал ябаагүйм гомдолтой.
Ялас гэнэн наһандаш
Ямбалжа шамаяа үрдэггүйб.
Эхэнэрэй дээжэ бэлэйлши
Эльгэлэн уяран шаналнаб.
Багшынгаа хургуулида
баяртай
Булгандаа хүндэтэй бэлэйлши.
Баянхан уужам сэдхэлээ
Бадараан бидэндэ дэлгээлши.
Буусахан нютагтаа мүнхэржэ,
Борохон хүрһэндэн
чойрсонош.
Урихан жэгтэй сэсэгүүдшни
Уйдаад хэбшээндэ гунхана.
Үетэн нүхэдэйш зугаада
Үгылжэ шамаяа магтуужам.

ХҮҮХЭН БҮМБЭ, ТАНДАА!

Хүүхэн Бүмбэ, тандаа!
Хүржэ зорин ерээлби.
Хайра туһаа үзүүлжэ,
Харалсан байгыт шүтэнэлби.
Эди шэдидэтнай хүгэдэжэ,
Эдэгэн бусахаа этигээлби.
Гансахан наһанай болзорто
Гасаланда тудан хүнүүдэй
Үбшыень ходолон хаянат.
Үндэр хайраа хүртээнэт.
Уран зураг хадаһаань
Уяран дохиһон сэсэгүүд
Урматай ябыш гэлдэжэ,
Ухаанда бадаг түрүүлээ.
Хурса үбэрэй ногоо
Хурдан гураниинь шэмхэлнэ.
Дуунһаа, шууянһаа тэрбэлэн,
Далдашые орохо яранагүй.
Хаража байхада хайхан лэ
Хадаяа шэмэглэһэн гүрөөһээ.
Тэршээ горхониинь
шолшогоноо,
Түбшэн Зэдэдэ тэгүүлээ,
Таалан, эльбэн харайгаа
Томошые, багашые шулуудаа.
Мүшэр хүдэлгөөд хэбшээн
Мойһонойнь хангал тарагаа.
Монсог эрэхэн жэрхинь
Модон өөдөө тэрбэлээ.
Эхэ сэсэн байгаалиин
Эхин жамые эбдэнгүй,
Эбтэй элүүр амидарха
Эхиниинь эндэхээ байгаа гү?
Эрьен ерэхэб дахинаа,
Энхэрэн эльгэлэн золгооройт!
Хүүхэн Бүмбэм, баяртай,
Хүрөөд ерүүжэб утгаарайт.

САХАЛИ

Нэн түрүүн «сахали» гэж үгээрөө найн ойлголтод оролдог. Мүнөөнэй залуушуул (магад, зарим наһатайшы зон) энэ үгын удхыг найн мэдэхгүйдөө болохо. Теэд хүнни энэ ехэ гэмнэнэйшы хэрэг үгы ха гү даа гэжэ ханахаар, юуб гэхэдэ, наһан соогоо тала дайдаар, хада хүдөөгөөр ажамидаржа байдаг буряад арад зондо энэ далайн шубуунай нэрэ хаанааа ехэ мэдэгдэхэ даа. Тиимэ, сахали гэшэмнай ородоороо «чайка» гэшэл даа. Тайларинь үнэн дээрэ барагтай.

Теэд тиигэжэ ханажа байхадэшни, Х.Намсаравай нэрэмжэтэ театрай А.Чеховэй «Чайка» гэжэ зүжгыг энэ жэл буряад болгожо табигаржихадаа, «Хайлгана» гээд бэшээрхибэл даа. Иигэжэ мэдэхгүй байһан би, яахабши, К.Черемисовэй толи нээжэ шалгаба гэшэб. Тиихэдэмни, хайлгана гэшэ «чайка, белая чайка» гэжэ оршуулагданхай байна, харин сахали (үгы хаа, далайн сахали) «морская чайка» гэжэ байба. Тиимэнэ би энэхэн оролто үгынгөөр хүүлээр, саашаада, үнэн дээрэ, сахали шубуун тухай бэшэхэ хананан хүн хаб гэжэ уншагшадта ойлгуулха байна.

Түрүүшээр гайхаадшы абахаар ха: одоо буряад талын хүн байгаад (Буряадаймнай энэ ехэ тала дайда болохо үргэн уужан Зэдын голдо түрэн, тэнгэһэнби), юун сахали тухай бэшэхэ хананан хүн юм гэжэ намайе ханахаг. Теэд хүнэй наһан ута даа (зарим хүнүүд богиношы гэлсэжэ байдаг, мэдэхгүй, алинийн зүб юм), наһан соогоо юушы үзэжэ, хаагууршы зайгдаха саг болодогдог гэшэ. Мүнөө өөрыгөө гайхажа байдагы: яһала олон юумэ «Үнэн» газетэдэ толлуулһанби, теэд ехэ уһан, далай тухай, тэрэнэй оршон тойронхи тухай, байдал тухай нэгэшы юумэ бэшээгүйб. Бэшэхээр юумэн яһала олдохол хэн, теэд, мэдэхгүй даа, энээнэймини тайлбаринь, магад, байтараа өөрөө гаража ерэхэдэшы болохо.

Хоёрдохөр, юун гэжэ хэлэхэ гэшэ хананабши гэхэдэ, «Үнэн» газетэдэмнай энэ минии мүнөө бэшэхэ байһан үнжагайшаг, тиибэшы далайн үһан сэрэгэй, морягуудай ажабайдал, ажамидарал тухай иигэжэ байжа буряад уран зохиолшодноо үшөө бэшэжэ үзөө хэн ха гү гэжэ марганба. Тиимэнэ уншагшад һонирхожо уншахадаа болохо.

Хэдэн жэлэй саада тээ ажаалаараа Түнхэнэй аймаг ошобо гэшэб. Түнхэн гэшэмнай аргагүй гоё, үндэр-үндэр мундаргануудтай Саян уулын хормойдо оршодог нотог орон гэжэ хэндэшы мэдээжэ гэшэ. Энэ аймаг руу би оло дахин зорижо ошолһонби, теэд ехэнхидэ Хэрэн, Аршаан гэхэ мэтээр лэ ябаад бусаадаг байгааб. Харин тиихэдэ энэ саада заханда, энэ үндэр газартахи нуурин болохо Моондо хүрэтэр ошобоб. Саада тээхиниинь Монголой хил юм хаа. Харин хойто зүгтэн дуугаасууга, алишы сагта саган мүнгэн малгайнаа халажа үзөөгүй, буряад орондохихи энэ үндэр орьёл - Мүнхэ-Саридаг холоһоо нандан ялажа харагдажа байха байгаа хэн. Урда таладан үхэн хушата, хасуури, жодоото Хамар-Дабаанай ара гэзэгэ. Тэрэ багаар хүнэй баһа һонирхоһоор - манай энэ

дайдаар үзэгдөө-харагдаагүй одо мүншэ, огторгойе шэнжэлжэ байдаг обсерваторийн түхэрэн томо байһан мүн лэ наранда холоһоо ялалзана. Үнэхөөрөшье, үльгэрэй орон эндэл гэшэ ха.

Би тиихэдэ бүлэг багшанартай ябаһанби. Сэхын хэлэхэдэ, байгаалида, ан амитадта ехэ дуратай хүм, тиимэнэ, яахыншы аргагүй, һонин газар ершоод байхадаа, иишгэ-тиишгэ ехэл хараашалжа ябаһан байгаа бээб. Моондын үйлсөөр гэхэлжэ ябахадэми, нюдэндэмни ехэ олон үгын шубуудай нийдэжэ байханы торсолдоно. Анхархадамни, хаанашье олоор үзэгдэдэг хирээ турлагууд, гулабхаанар. Тиигэжэ байтараа, гэнтэ... «Байзалши, энэмнай юун шубуун гэшэб?» гэжэ томонууд сагаан шубууды харажархихадаа, гайхажэ абааб. Зүүн баруун тээшэ үе болоод лэ хүрэг хүрэгөөрөө нийдэнэ. Хирээнуудтэл адли аад, сагааннууд. Манай буряад дайдаар, хада хүдөөгөөр иимэрхүү шубууд байдаггүй гэжэ мэдэжэ байна. Байгаашье хаа, хоёр-нэгээрэ намар - үбэлэй сагуудта үдхэн ой соо хаа-яахана харагдаад лэ, үгы болошодог ондоо аймхай шубууд байха. Харин гэзэн сагаан үдэр соо сэлэн дээгүүр зоргон соогоо нийдэжэ ябах гэжэ... Гэхэ зуураа эдэ шубуудаа танижархихаб, танижархихадаа гайхааб, гайхахадаа баярлааб, баярлахадаа уярбаб. Иигэжэ ойлгожо абахадэа, эдэ шубуудай энэ байхын харахааа урид мэдээд байһанаа ойгобоб, юуб гэхэдэ, бури тугархайнай шэхэндэмни нэгэ таатай, танил шубуунай дуунай дуулдажа байхын дуулажал байһан байгааб. Зүб даа, үе болоод эдэ шубууд ганганалдаа үнгэрнэ. Тон танил, тиигэбэшы тон хүлээгдээгүй аялга...

Сахали шубууд! Дээрэ түрүүн дурдагданан, гол, мүрэн дээгүүр нийдэжэ харагдадаг (жэшэнь, Үдэ, Сэлэнгэ мүрэнүүдтэ) мүнөөхи багашаг сагаан хайлгана шубууд бэшэ, харин далайн томо сахали шубууд! Эдэ шубууд Сибириин далай гэжэ суурханан Байгал нуур дээгүүр мүн лэ үзэгдэдэг юм. Уһанай шубууд гэшэш уһанһаа ехэ холо ошодоггүй гэжэ мэдэхэдэ, теэд сахали шубуудай Түнхэнэй хада хүдөөгөөр, ошоо ошоо, тэрэ үндэр газар - Моондо дээгүүр нийдэжэ ябах юм гэжэ хэн мэдэб. Магад, Эрхүү мүрэнөө дахажа иишгэ ершэхэдэ болохо гэжэ ханахаар, теэд, үгы ха даа, сахали шубууд гэшэш зурагар заахан гол үгы тон үсөөн дахажа ердэб.

Иигэжэ гайхажа байтараа, гэнтэ нэгэ юумэ толгойдоо оруулжархихаб. Тиихэдэ дүтэ ябаһан Моондын нэгэ багшаһаа: «Хэлыт, Монголой хил холо гү эндэхэтнай? Мүн энэ багаар Хүбсэгүүл гэжэ томохон нууршы байха ёһотой хэн ха?» гэжэ һурабаб. Тиихэдэмни: «Тиимэ, холо бэшэ, хилэ хажууданамнай, харин Хүбсэгүүл нуур оройдоо гушаад модоной газарта байха», - гэб.

Иихэдэ юумэн намда хуу ойлгосотой болобо. Ойлгожо абахадэа, доосохоноо энэхэдээд абааб. Зүб даа, байгаалида юумэн хуу өөр өөрын табисуураар байдаг, нэгэшы юумэн үлүү дутуугүй! Хари гэшэ, хөөрхэн байхан далайн сахали шубууд миин зоргондоо гэжэ хүбшэ, хада тээшэ нийдэжэ ерэхэл үгы хэн. Байгал, Хүбсэгүүл нуурнуудай хоорондоо хэдэн зуугаад модоной зайтай байгаашье хаань, эртэ урда саһаа нааша сахали шубууд хоёр тээшэ «харгылдаг» байшоол даа. Шубуудта өһөдтэн «хэрэг, ажал» байгаал юм бээ, маанадта ямар хамааб. Эдэндэ ямар хил гэжэ байхаб. Гансал хүнүүд, тэрэ хоёр хүлтэй хохимоннууд гэшэд, хэндэш, юундэш хэрэггүй тэдэ хил гэшы зохёожорхёод, бүхи юртэмсэ газараа арзагар жэбэ түмэрөөр тойруулжа хорёолжорхёод, үнгэржэ ерэхэдэ, тэ-

рэнээ булясадажа, аймшагтай алалсаа хүдалсаа хоорондоо үүсхэжэ байдаг бэшэ аал?! Зүб лэ даа, харин хил гэжэ мэдэхгүй монгол-буряад дайдын сахалинууд урданайхидаал адли зоргон соогоо хоорондоо «ябалсажа, аха нүхэдөөрөө айлшалаһажа, амар мэндээ хэлсэжэ» байһан зандаал гэшэ... Гоё даа... Анда нүхэд, аха дүү мэтэшэлэн хоорондоо байлсадаг Байгал, Хүбсэгүүл нуурнуудшы хайханууд...

Гансашье иимэ бодолнууд минии толгой соо тиихэдэ сахилгаан мэтэ түргэнөөр ершоогүй хэн даа. Үшөө ондоохон бодол... сэлмэг гуниг...

Далай, уһан дээрэ удаан саг соо ябахадэа, яатарааш түргэн газар хараха, газар дээрэхэнэ гаража хоёр хүлөөрөө бардам бөхөөр гэхэхэдэ байха дурэн хүрэдэг гэшэб! Оо, иимэ юумэ гэшы би яһала үзэн хүм даа. Гушаад жэлэй саада тээ Номгон далайн флотдо гурбан жэлэй албы сэрэгэй противолодочно корабль дээрэ үнгэржэ, дэлхэй дээрэхи эгээ ехэ далай гэшы алишы ута, үргэнөөрн хэмжэжэ гараһан хүн байхаб. Нээрэшье, Владивосток, Сахалин, Курьилска аралнууд, сууга «Русский» арал гэхэ мэтэ үзэн, үнгэржэ ошоходоо, хаана талада байһан шахуу Хабаровска хотһоо Амур мүрэнөөр тамаржа, Татарска проливаар һөөргөө Номгон далай рууга ерэнэн (энэ хотын военнэ корабльнууды бүтээдэг заводһоо шэб шэнэхэн корабль абажа гараабди), эсэсэй эсэстэ аяр захын Камчаткада ошожо албая үзгүдэг, үбэлэй сагта саһа элбэгүрээ дэлхэй дээрэ хоёрдохихи нуурида гарадаг (Аляскын хүлээр), үдэр һүниггүй унайр, утаа манаараа бушжаа байдаг олон гэгшэ вулканууд, гейзернуудтэй, тоолошогүй олон баабгайнуудтай, лоссыг заганагай (красная рыба) газар лэ даа. Камчаткада алба хэжэ ябахадэа, Командорско олтирогууд, Чукотко, Америкийн Аляскын хажуугааршы ябагдажа үзгүдөө. Тиихэдэ Номгон далайн хойто зүгөөр байрладаг амитады - сэнхир кит, касатка, котик, тюлень гэхэ мэтэ ба олон тоото заганауды хаража, эдихэшье үшөө юм бээб. Амтатай мяхатай краб гэшы (ехэнхидэ королевскэ крабы) олоор бариха эдидэг хэмди. Мүнөө ханахадэмни, ай бурхан, эдэ амитады зүг-зүгхэн уһан сооһоо палуба дээрэ өһөдэнгөө хэнэн гүльмөөр татажа гаргамсаараа, тэрэ зандан хүлнүүдынь хухалжа абаад лэ, мухар бэенүүдынь һөөргөн шэдэжэрхидэг бэлэйдби. Тэрэннэй эдихэшье үшөө олон заганад, крабууд, бэшэшы амитад, мүнөөхи сахали шубууднашы кораблиимнай хажуугаар тон олоороо сутлардаг хэн.

Нам мэтэн хүбүүд иимэрхүү албы үзэжэ, үшөөшы шанга, холын газар дайдаар ябаал юм бээб, би эндэ өөрыгөө огто магтажа, хайрхаха хананагүйб (жэшэнь, минии уури, сугта нэгэ паргада һуужа, арбадахы классы дүүргэн Валера Ухинов уһан дорохи онгосоор дэлхэйе тойрожо үзэнэн хүн байна). Харин өөрыгөө магтахын орондо, тугаарай дээрэ дурданаараа, дзым уһан сэрэгэй алба хэжэ зобоо хэн хаб гэжэ ханагшаб. Манай Совет гүрэн гэшэ, нээрэ, һонин лэ байһан хаш; нам мэтэн уһа, гол гэшы мэргэ харажашье үзөөгүй, мэргэи тамаржашье шадхаггүй, одоо талаһа талада үдэнн хүбүүе (үргэн ехэ Зэдын тала тухай, таанад, уншагшад, мэдэхэ бээт) юундэ тэрэ ехэ уһанай хажууда абаашажа зобоһон гэшэб? Энэхэн Шэтэ, Монголой газараар алба хээ хаамни, намда таатайл байгаа хэн хаш, теэд үхэр мал шэнги, өөрын мэдэлгүй зон хайшань бидэнийе туужа абаашааб, тэндээ албая хээ ёһотой байгаади даа. Тэрэ шииг нойто

элбэгтэй газарта дадажа ядахадэа, хэды зобохон гэшэбди, 7-8 харын туршада хатигта, мүн бэшэшы иимэрхүү үбшэндэ дайруулжа зобохон гэшынни (мүнөөхи климат гэшынь таарагүй, нэгэ үе госпитальдошы хэбтэхэ баатай болодоо хэн). Һониниинь гэхэдэ, һүүлдэн албанаа табигдахадэа, һөөргөө хуурай байдалдаа дадажа, ядажа, зобожо, шуһааа хэлгүүлхын түлөө дахинаа хэды тариулжа зобохон гэшэбди.

Далайда гараад ябахадэа, бидэ һөөргөө хээшэ байраа (баазаяа) бусахаа ходо хүлээшэ хэмди. Энэншы зүбтэй. Круиз хэжэ, сэнгэжэ ябаһан аяншалагшадтал адли бэшэ гэшэ ааб даа, сэрэгэй алба хэжэ ябаһан морягуудта Далайн гүнһөө байраа бусажа ябахадэа, хээшэ сахали шубуудай шууялдаһаар урдаһамнай нийдэжэ ершэхын хүлээжэ байтша хэмди. Эдэ шубууды харажархихадэа баярлаашаабди - газар дүтлөө ха юм! Хүдөө нютагай буряад хүбүүндэ - намда энэннэ үлүү үшөө юун байхаб?! Түнхэнэй Моондын дээгүүр нийдэшээдэл, баарһад эдэ шубууд өһөдэнгөө «хэрэгээр» нийдэжэ, али нэгэн онгосо (корабль) далай соо харажархихадэа баясажа, эндэ эдэ хоолой үлэгдэлүүд, заганаһа хаяданууд олдохгүй юм гү гэжэ урдаһамнай, бэе бөөһөн үрдилдэжэ ябаад, нийдэжэ ерээл юм бээб, харин хүнүүдэй энэнэндэ хүхидэжэ байхы хаанаһаа мэдэбэ. Сахали шубууд гэшэ эрше зубшажа байражадаг, далайн гүн руу тиирээр нийдэжэ ошодоггүй юм гэжэ хэлээдхиһүүб. Харин альбатрос гэжэ далайн эгээ томо шубууд байха (үгышы хаа, ородоор «буревестник» гэжэ нэрлэдэг юм), эдэ хүсэтэй, шамбай, хүйхэр шубууд заримандаа хоёр-нэгээрэшье далайн гүн соогуур нийдэжэ ябахал даа.

Тиимэ даа, сахалинууды харажархихадэа, оройдоо 18-19 наһатай хүбүүды бол, амаршы шанга эршүүдлээ дутуугүй «ажал» хэжэ ябаһан бидэ хүхилдэхэбди: - амарха саг дүтлөө, хоёр хүлөөрөө (маяржашье хаа) газар дээхэнүүр гүшэлхэбди! Үнэхөөрөшы, үшөө нилээд удаан саг соо уһан дээрэ дээшэ доошоо шэдүүлэжэ байһандал, зүг-зүгхэн, ойндоо хүрэнэн үхибүүндэ, аласайнхай хүлнүүдээрээ пирс дээгүүр гүшэлдэжэ ябадаг хэмди.

Эндэ уридшалан энэхэн байдалда хамаатай нэгэ юумэ хэлээдхиһүүб. Албая дүүргэнэйнгэе һүүлээр жэлшы болоогүй байхада, би Улаан-Үдэнгөө хүгжэмэй училищида һурахадэа ороо хэм. Тиихэдэ Одессэ хотһоо уг гарбалтай О.П.Гордей гэжэ багшада фортепиано гэшээр заалагдаа болоо хэм. Тэрэ багшамни намайе хаяхан моряк ябажа ерээ гэжэ мэдээл юм хэн бээб. Тийн, минии хэшээлдэ ерэхэдэ, оло дахин хэлэгшэ хэн: «А, моряк ерэбэ гүш. Шамайе харахадэа Одессэ хотоёо хананам. Ахмад классуудта һуража ябахадэа, үетэн басагадтаяа хамта хотын үйлсөөр гүшэлхэжэ ябаһан морягуудаар һонирхожо эхилээл юм хэн бээбди, теэд бултанайнь тоонгой маяржажа ябаһаарнь дуурайдыжэ, шоо үзэжэ, хойноһоон хаража, эльгэ хатагша хэмди. Хургуулиа дүүргэхэдэ, теплохотдо һуужа, Хара далайгаар Севастополь хото ошоо бэлэйб. Тиихэдэ аймшагтай

шуурганда дайрагдажа, тэрэ далайн үбшэн гэшэдэ дайруулжа (морская болезнь), арай үхэшэхын наана хүрэхэ газартаа хүрэхэ ерэхэдээл ойлгожо абаа хэмби - морягууд юундэ маяржажа ябадаг зон бэ гэжэ. Тэрэннээ хойшо тэдэнии наадалһаа болижо, тон хүндэлдэг болоо хэм». Теэд, тэрэ минии багшамни тэрэ тиймэшы ехэ бэшэ Хара далай тухай, багахан саг соо далай дээрэ ябаһанаа хэлэн гэшэ, харин ехэ далай соогуур хэдэн һараар ябаһаа хаа байгаа гэшэб? Энэн тухай тэрэ багшамни өөрөө хэлэхэдэ: «Я вообще не представляю», - гэгшэ хэн.

Зүг-зүгхэн корабль дээрэ гараад байхадэа, һонин хургуулинууды гарахаш даа. Теэд тэрэн үгы яажа байхабши; уһан гэшэш газар бэшэ, уһан дээрэ ажамидаржа гэшынни газар дээрэхид орхоодо, тад ондоо ха юм. Бүхи ёһо, гурим, заншалын хуу ондоонууд, пониншы ушар, ябаданууды болодог хэн. Жэшэнь, «ведро» гэжэ огто хэлэжэ болохогүй бишуу даа. Тэрэши «обрез» гэжэ нэрэтэй юм. Харин алдажа хэлэжэрхёо хаа, тэрэ ведротоёо трюм соо ошожо мазут гэшы арилгажа, сээрлэжэ мэдэхшэ. Дахинаа үе заяандашы иимэ алдуу хэжгүшэ. Баһа алдажа «ветшын» орондо «тряпка», «палу́бын» орондо «пол», «камбузай» орондо «столовая», «чемичкын» орондо «поворешка», «галынын» орондо «туалет» гэхэ мэтэ хэлэжэрхёо хаа (ойлгоод байна гүт?), үйлөө үзэхэш даа.

Зүг корабль дээрэ гараад байһан намтай нэгэ иимэ ушар болоһон юм. Нэгтэ намайе гурбан жэлэйнгэе албы мэнэ дүүргэхэе байһан старшина дуудажа, амбарта барьюулжа, томоотйхоһоор даа: «Клотик-һоо намда сай асарал даа, хаана байдагынь һурахадаһини, хүнүүд ойлгуулжа, хэлэжэ үгэхэ байха», - гэб гэшэб. Би тэрэ амартынь буряад, хаа-хаангүй ябабаб, хүнһөө һурахадаһини, тэдэнэрни нам тээшэ томоотйхоһоор хаража, нэгэ тээшэны заажа үгэхэ юм. Зааһан тээшэны ошоходом, ондоонуудын тэд ондоо тээшэны заагаад байха юм. Һүүлдэн, зарим зонуудай мэшэг-мэшэг гэжэ энээлдэхэдэ, эндэ миин лэ бэшэ хаш гэжэ ойлгожо, тэрэ старшинадаа ерэжэ, «клотик гэшэыетнай оложо шаданагүйб» гэжэ хэлэбэб. Һахалаа заһанан тэрэ старшина (һахалаа гансал дээрэ гараад, нэгэшы хаража заандарангүйгөөр: «Хаража, хадуужа аба, тэрү-ү тэрэ, кораблин эгээ дээдэ захын точкы (мачтын шанха оройе) клотик гэжэ нэрлэдэг юм», - гэжэ ойлгуулжа үгөө юм хэн.

Гурбан жэл соо далай руу ошолгон-бусалган гэшэ тоогүй болоһон юм бээб, гэгэшы албанай дүүрэхэ тээшэ тохёолдохон һүүлшынгэе ехэ тамаралга тухай таанадтай хубаалдануу. Албан дүүрэхэ тээшэ болодожо, гэр нютаг гайтайханшы наһадаад байгаа, магад, тиймэнээ гү, холо далайнаа һөөргөө бусаһан энэ ушар мүнөөшы тон элээр нюдэний урда ходо үзэгдэдэг юм...

А. АЛЫДЕНОВ.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

ХОРБОО ЮРТЭМСЭДЭ ХОЙТО НАНАЙ БҮЯН БИИ ГҮ?

(Үргэлжлэл. Эхинийн урдахи дугаарнуудта).

НАЙГУУРШАН

Урин, дулаан болохон хадань хүбүүд хүлдэнгүй тэсэнэ. Тиибэ яабашье, эхиндээ шиитгэй, нойтон газарта хүдэнэн дэгэл, хүдэнэн гутал үмдөөд, хара ажал хэхэдэ, ямар байлтайб даа? Бархан хэн нэгэнэйнгээ хосорходо, хубсаһыень үмдэхэ болоно бэшэ гү?

Нара харын харанхыда найгууршан ердэг болобо. Холохоо модон соо дуулалдан, шаг шууяа табинаар хүрөөд ерэхэ мүртөө хүл гарыешни татаад унтуулахгүй, үгы наа, табиг соо эдихэ юумэ бэлдээд орхиходо, хар-хар жажалха, шор-шор хорохонь дуулдаха юм. Архи табигал, халахадаа: «Ёохорлоё», гэхэ. Заримдаа боохолдойтоё суг ёохорлоод, үүр сайтар наадаха саг болохо. Зарим сэрхэн хүбүүд айһандаа юм гү, аягүйрхэндээ гү хүнэһөө зайлаһан хүн шэнги нюур шарынь хүхэ сагаан болошоод, тэнхээ тамиргүй, хүр хүлдэгүй, бодолгодо хатаһан мэтэ ябаһаар, хожомоо хосорон, найгууршанай хүхэд болодог байгаа. Шарын шажантай манда тэдэ ойротодоггүй, айдаг байба. Абидын зориута туршаж: «Таанар Шамбалын оронһоо ерээ гүт, али тамын оронһоо ерээ гүт?» - гэхэдэнь, урдаһаань: «Шамбалын оронһоо шамайе абаашахаа ерээбди,» гэжэрхибэ ха. Эшэниинь дуулаһан Абида сошоһондоо: «Ум пад суухаа,» гэжэ альгаа хэды ташамсаарнь: «Үү, татай,» гээд, хара хүдээр харагдаад арилшадаг байба.

Бидэ найгууршантай удаан нүхэсбэл, өөрөө адли болохоннай холо бэшэ ха. Алайрай, Балаганскын, Эрхүүгэй нүхэдтэйгээ найгууршан тухай нарин нягтаар хөөрлэдэхэдэ, дээрэ оромоо олоогүй хүнэһэн төөрөөд зобожо ябана ха юм даа гэжэ ханахаар байдаг байба. Шарын шажан хожом хойтын зам мүрые Шамбалын орондоо хүргэхэ шадалтай байжа болоо. Урданай үбгэд хүгшэдэй хэлсэдэгээр, эбээ таһархан зоной олошорходо, Шамбалын сэрэг гаража дараад, хамагай хүүлдэ эетэй эбтэй, үсөөхэн зон энэ дэлхэйдэ үлэхэ юм ха. Арада байһан хара хүбүүн: - Би орой болоходо, тантай унтахаб, - гэжэ айһан мэтэ байба. Ушарын гээбэл, урда хүнинь

найгууршан ерэхэ, хүлөөн татаһан байгаа бшуу. Зарим хүниндөө тоһон дэнгээ хартаабхаар зула болгон баряад унтадаг байба. Залуухан, гүлмэрхэн хүбүүд юу мэдэхэ нэм даа. Абида Гаврила хоёр ахамаршаг, ухамай, шадамар зон хадаа хүбүүдтээ хэлэнэ: - Амигүй үхэдэлһөө айһанай хэрэггүй. Жэнхэни амиды шүдхэршни хүн гээш ааб даа. Хүнинь хүнөө эдихэ саг ерэхэ гэлсэдэг бэшэ гү? Энэдомогой ёһоор хэзээ нэгэтэ болохо бээ.

ҮХЭР БУУГАЙ ДУУН

Зун болоһон шэнги болоод, хура бороон орожо, манан, шииг нойтон, шүүдэрэй уһан соо хүл гээшэ хэзээдэ нойтон, хүйтэн ябахандаа, хүнэй бэе яажа тэсэхэ гээшэб? Зариман хүлөө хабдана, бээдэнь балшаруу гарана. Ойрын тосхондо ошожо, хартаабха, үндэгэ худалдан абаад эдихэ, туулай урьхадаад бариха, хушын намар түүжэ эдихэ зэргын сагууд үнгэржэ, намарай хэрюун боложо, набша сэсэг шарлажа захалба. Нүүдэл шубуудай халуун, дулаан нютагаа бусахада, залуу хүбүүдэй нюдэнһөө зайр гүйгөөд хосорно.

Хохимой тархиингаа орондо Хоёр жэгүүртэй найб. Хорото хаанһаа мултаран, Хуби заямнай эрьхэх бээ. Хүлэг мориной түбэрөөнһөө Хүбшын шууян ямар бэ? Хүнэй хүйтэн газарһаа Хүльбэрһэн тоонтон

найхан гаа, - гэжэ байгаад, тэдэнэр нютагаа, амрагаа, аба эжыгээ, гэр ороноо дурсажа, дуу зохёжо дуулана. Нам-жэм хүбшые дорьбоон, гэнтэ буугай дуун дулдаба.

- Энэмнай муу ёрын дохёо, гэжэ хүбүүдэй хэлсэжэ байтар, командалагшань:

- Дайн эхилбэ, харгыгаа түргөөр заһая, бээе далдалха нүхэ малтая, - гэжэ ойлгуулба. Ажалшые үдэр хүнигүй боложо, буугай дуун таһарангүй нэрдэг болошобо. Тэнгэри бүрхэжэ, бороон шааяжа байна. Поезд ерэхэ, зуугаад хүн хэрэгтэй гээд, хүбүүдые абаашаха болобо. Хүбүүд бэе бээһээ таһаржа яданад. Ород, буряад холилдон, ябаан болоходоо, Гаврила, Абида, Мүнхэ гэгшэд сугтаа ошобо. Бороогой ехээр ороһон хадань буугай дуун дуулданагүй, үүрэй сайхын тэндэ хүрэхэ газартаа хүрбэ. Товарнаһаа буухадань, бүтүү манан унашанхай, бороон арилаашье наа, шүүдэрэй бороогой уһан хоёр тогтожо, шал шабар болошонхой. Малтаатай нүхэн соо зон булга обооролдоно. Дайсанай ерэхэл, мүргэлдэш-хөөр харанхы манан соо байтар, манан дэгдэжэ, утаа уняаршые үгы бо-ломсоор, дайнай дохёо гараба. Манайхинда пулемёт, граната зэргые барюулжа үгбэ. Дүршэлгүй зондо заабарилха туһамаршад олодо. Үхэр буугай һомон хүбүүдэй ойро тээржэ, шорой шулуугаар тэдэнэр булагдшаба. Бэе бээе малтажа гаргаба. Эндэшые, тэндэшые һомон олоор тээрхэдэ, аюулта байдалай ойротомсоор, пулемёт ташаганажа эхилбэ. Түрүү зэргэдэ ябаһан хоёршые бусахаа болёо, сагаалса болоо гээшэ ха даа. Дайсанай пулемёт зоной обооролдожо байһан зүг тээшэ хүсөө шэглүүлнэ, хүбүүднэй саанаһаа һомо асаржа, нүхэн соо хулганаан мэтээр ябана. Тэдэнэй урда хайрсагтай һомо үргэлөөд ябаһан хүбүүнэй хүлын таһараад хүрэхэдөө, Абидые сохи-жорхибо. Тэрэн сошоһондоо гэдэргээ унахадаа, хоёр нүдэниинь хүдэлжэ байһан монсогор тархи дээрэ унашаба. Бурхан зүг, амитанай үри иимэл юумэ бү үзэг, заяан зайлуулаг,

мүнөө наа амиды мэндэ наада дэлгэжэ байһан, үргэн шанаатай, хирбөгэр хара Тугшан нютагай хүбүүн халашабал даа. «Үхэхөө мэдээ наа, сэрбэр басагадаар һайса наадаад ерэхэл нэм,» гэжэ тэрэ һаяхана хэлэжэ байһан юм даа. Нүгөөдэнь хүдэр, бүдүүн бээтэй, уйтан нюдэтэй, ута нарин шарайтай, «биб» гэхэн Үлирэн-гын хамниган хүбүүн бэлэй. Үдэшэндөө элдэбын зугаа гаргажа, түүхэ хэлэхэдээ:

«Арбан табан тархитай Ахай мангаг ерэхэлтай...»

- гээд лэ, тэрэ үльгэрөө эхилгшэ һэн. Тиигэнээр лэ, одоол тэрэ мангадгаа хороологобо хадаа. Ажал хэхэдээ, эсэхые мэдэхгүй, бэрхэ хүн бэлэй. Тэрэнэй хажуугаар маанадта энеэдэ гаргажа, һайн эрэ дээшээ таба, доошоо долоон һанан соо умбадаг юм гэжэ хэлэхэниинь шэхэндэ зандаа дуулдажа байһан шэнги. Үлэгшэ маниие хэзээ нэгэтэ халуун туулган хиргаха юм бээ даа гэжэ байгаад, хүбүүд бодомжолно. Юрэдөө, нүхэдэйнгөө улаан шуһа хараһан хүн гээшэ уланхадан айхаашье болидог, мүрын ганса; мүргэлын нэгэ болошодог юм байна. Хороо бусалһан хүбүүд сээжэ дүүрэн гал бадараан, шаралжын эшэ хухалан, химэлэн заналтайгаар нөлбонд. Энэ нүхэндэ һүни болотор, толгойгоо үндылгэнгүй ажал хэнэн хүбүүд өөрынгөө яһа булахын тула, нүхэ малтаһан байгаа даа. һүниин харанхые гал улаан туяа гэгээрүүлжэ, эсэхэн һомон шэхэнэй хажуугаар шууян, эшхэрэн гарана. Хүбүүд гурбадахи бэхилэлтэдэ байна. Урдан үшөө хоёр дабхар бэхилэлтэ одоол үнэхөөр гал дүлэн, бурма соо дайсантай тэмсэнэ. Үүр сайха тээшэ илалта туйлаад, урагшалха дохёо үгэхэдэнь, унан бодон гүйлдэхэдөө, үхэнэн хүнһөө торожо, бүдэржэ унаһаар, нюдэ

далтирхаар ушаралтай тохёолдобо. Хахад сээжэ бэень үлэнэн нарай үхибүүн энеэб-хилэн зандаа эхэ, эсэгтээ уулзаад, хүхижэ байһан мэтэ алдалаа. Зөөлхэн шара үһэниинь һалхинда үлэ мэдэг намилзана. Ямаршые гэмгүй хүнэй үринэр ами наһаа алдана даа. Хэнэй, юунэй түлөө энэ дайн болоно гээшэб? Гар хүл, нюдэ шэхээ шархатагдаа хүн дүрсээ алдаагүй, амиды мэндэ байһанаа мэдэрнэ. Буугай дуунай замхархада, хахашахаар утаан соо ёолоон, орилоон, хашхараан, хуугайлаан болоно. Үхэжэ ядһан зоной абян шэхэндэ дуулдана.

Наран дээрэхэнэ гаранхай. Харин дайсаниие даража, үхэдлөө булаад, үлэгшэд тээррижэ, үнөөхи товарадаа үсөөхэн хүнүүд бусабад. Тосхондоо хүрэхэдэ, хэдэн хүн шуһаа гаража, харанхалан унаһан байба. Гаврила Абидынгаа шархатаһан хүлые хирэмээрээ таһа уяһан байжа, тэрэн эмшэндэ хүрэтэрөө тэсээл даа. Хамта ябаһан нүхэдэй хахадын үлөө бшуу. Шархаа эдэгээгээд, одоол нютаг ороноо бусаха сагнай ерэхэ бээ даа гэжэ Абида дотороо бодомжолно. Талаан болоходоо, хара мяһаниинь лэ һомондо дайруулан, яһаниинь ээллэн байба. Гэбэшые хүл дээрээ зогсохо аргагүй байхадань, Жабай Жэгжэд хоёр таяг дархалан үгэжэ, тэрэн бодоод ябадаг болобо. Жэгжэд шуран шуумар, урагшаа һанаатай хүн хадаа нүхэдөө дахуулан, модондо гараад, хушын намар түүгээд, үмдэнэйнгөө түриндэ хүрэтэр шэхээд: «Замай хүнэһэ хэхэбди,» гэжэ бэшэндээ ухаа заана. Нээрээшые Шандалиин хүбүүд - Ошорой Сэрэн, Шойдогой Нима, Дондогой Дугаржаб гэгшэд ямар бэрхэнүүд байгаа гээшэб. Нютагайнгаа хүбүүдтэ, шархатаһан зондо эдэе хоол бэлдэхэдээ, ухамай бодолтой байба.

1917 он болобо. Тэрэ хоёр жэл хорин жэл мэтээр тэдэниие зобоогоо. Хосорһон зоншые тон олон, ганса буряадууд бэшэ, баруун зүгэй ондоошые үндэһэтэн олоор хосороо бшуу.

БАТАЖАРГАЛАЙ Сэрсэгмаа.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха.)

АЛАН-ГУАА ХАТАН ЭХЭ

Хори-Түмэдэй эрэлхэг баатар хаан Хорилартай-мэргэн алдарта баабалтай, Баргуужан-Түхэм нютагһаа гарбалтай Баргуужан-Гуаа энхэргэн эжытэй. Алан-Гуаа - Ехэ Монголой түүхэтэ эхэ, Алан-Гуаа - Эзэн Чингисэй элинсэг эжы Бүхы буряад угсаатанайнай зүрхэндэ Бүхэдэггүй зула мэтээр бадарнал.

Үргэн Монголой захагүй дайдада Үнэр отогоороо нүүдэлээр ябаа һэн. Харгыдаа Добуун-мэргэнтэй золгожо, Хатаниинь болоод, гуламтаяа сахяа һэн. Алан-Гуаа - Ехэ Монголой түүхэтэ эхэ, Алан-Гуаа - Эзэн Чингисэй элинсэг эжы Бүхы буряад угсаатанайнай зүрхэндэ Бүхэдэггүй зула мэтээр бадарнал.

Мүнхэ тэнгэрин үршөөлтэй түрэнэн, Мүнөө болотороо дурсагдан ерэнэн Даруухан, арюухан Алан-Гуамнай Дара-эхэмнай, бурхамнай болонхойл. Алан-Гуа - Ехэ Монголой түүхэтэ эхэ, Алан-Гуа - Эзэн Чингисэй элинсэг эжы

Гунгаа ЧИМИТОВ

Бүхы буряад угсаатанайнай зүрхэндэ Бүхэдэггүй зула мэтээр бадарнал.

АЙЛШАН БАСАГАН

Аажамхан хабарай дулааханда Айлшалжа хүршындем ерээлши. Алтанхан нарандал туяа татан, Абаһаар һаргаагаа бэлэйлши.

Сэрбэрхэн шарайеш шэртэхэдэм, Сэсэгһээ мүнделэн шэнгилиши. Сэлмэгхэн нюдөөрөө эмнихэдэш, Сэдьхэлни хүгжэмөөр жэнгирбэл.

Хотолзон ябахыш харахадам, Хойтохон хүбшымнай һогооншуу. Холшорхон энеэдыш шагнахадам, Хонгёохон бүлбэнүүр хонхошуу.

Хараһаар дурлаһан зүрхыемни Хайрлажа, дулаанаар хандаарай.

Харихаа байхадаа, айлшан дүүхэй, «Ханимни болоош!» - гээд дуулгаарай.

ДУЛГААДАЙМНАЙ ДУУЛАНА

Дулгаадаймнай дуулана, Дууниинь буряад арадай. Түрэнэн уул нютагаа Түүрэн магтаад аятай.

Дулгаадаймнай дуулана, Дууень радио дамжуулна. Түгнэ тухай аялынь Түрэл Буряад шагнана.

Дулгаадаймнай дуулана, Дууниинь холоур тарана. Аяар Боохон, Эхирэд, Алайр, Ага хүрэнэ.

Дулгаадаймнай дуулана, Дууниинь урин нугархайл. Шангаш бэлэ, зохидхон, Шагнаад, хүнэй уярхаар.

Дулгаадаймнай дуулана... Дулгаадаймнай дуулана.

ДАНГИНА

Сэлмэг үдэр байгаал даа - Сэнхигэс гээ тэнгэри. Замдам намтай дайрадаа Залуу сарюун дангина.

Даруухан арюухан Дангина, дангина, Шэдитэ нэрэшни Шэхэндэмини ханхинаа.

Айдар залуу занхандань, Алаг зүрхэм доһолшоо. Илдам дүүхэй байһандань, Инаг дурам орьёлшоо. Даруухан арюухан Дангина, дангина, Шэдитэ нэрэшни Шэхэндэмини ханхинаа.

Уян гарын баряа наа, Үнэн үгын абаал наа, Наһанайм нүхэр гэн, Найдан, түшэн ябахал нэм. Даруухан арюухан Дангина, дангина, Шэдитэ нэрэшни Шэхэндэмини ханхинаа.

Жэлэй ерэхэ бүри манай буряад арад зон бүгэдэ монгол туур- гатантай таһардашагүй холбоотой байханаа тодорхой мэдэржэл байна. Бусад монголшуудай мүнөөнэйнь ажабайдал, түүхэ болон соёл буряад уншагшадай һонирхол татадаг болонхой. Гэбэшье, зарим монгол хэлэтэ арадуудай тоогүй олон үльгэр домогууд, оньһон үгэнүүд, таабаринууд, дуунууд манай нютагта дуулаашыггүй, хэблэгдээгүй байһан зандаа.

Дагуур арадай аман зоёбол гухай мэдээнууд Буряадта тон үсөөн гэхэдэ, алдуу болохогүй. Гайхалтайнь юун бэ гэхэдэ, эртэ урдын сагта дагуурнууд манай мүнөөнэй амидаржа байгаа газар дэбис- хэрэй нэгэ ехэхэн хэнэг болохо Юруунын нуурнуудай эрьсээр һуурилан, адуу мал үдхэжэ, агнуури хэжэ амидаржа байһан түүхэтэй. Түрүүшын ород хасагууд дагуур болон буряадуудые илгадаггүй, нэгэл арад зон гэжэ һанадаг байһан. Энэнь хоёр ара- дай адлишаг хэлэтэй, ёһо заншалтай байһаниень гэршэлэ. Иймэ ушарһаа, "Авкати мэргэн", "Алтан Галбурт", "Ангар мэргэн", "Чо- окьтэй мэргэн" гэжэ мэтэ олон гоё һайхан, баатарлиг дагуур үльгэрнүүдэй нэгэнтэйнь, "Дэ Хун мэргэн" гэжэ нэрэтэй богони- хон үльгэртэй танилсагты.

ДЭ ХУН МЭРГЭН

Эртэ урдын сагта Дэ Хун гэдэ нэгэ һайн эрэ байгаа. Тэрэнэй ан гүрөөһэ агнажа, ажа- һуудаг хада, хүнүүд тэрэниие Дэ Хун мэргэн гэжэ нэрлэдэг байһан.

Нэгэ үдэр Дэ Хун мэргэн агна- хаяа гараад, дэмы ябаад, удангүй, ехэ ууртай бусажа ербэ. Эхэ- нэрын тэрэниие хараад, ехэ гай- хажа: "Мүнөөдэр ши ягаабиши? Хүнтэй хэрэдээ гүш?" гэжэ асу- ухадань, "Хай! Ши юу хэлэдэ лэ байдаг хүн гэшэбиши даа!" гээд, ехэ ууртайгаар: "Би гэрһээ гара- ад, дэмы холо ябангүй, хүнүүдэй хэлэлсэхые соносоходом, эн- дэһээ баруулжаа һара хори хо- ног ябабал, нэгэ ехэ уула байна гэнэ. Тэрэ уулын баруун-хойто талада нэгэ ехэ хархис ван! һуужа байдаг ба хара хүсөөр олон аймагые эзэлэн абһан гэнэ. Тиигээд үдэр бүри үглөө эртэ зуун бишыхан хүбүүдые хуура- жа, үдын үедэ зуун бишыхан ба- сагадые сабһан алажа, үдэшэ болоходо баһа үбгэдэ хүгшэдые таби табяар хороодог гэнэ" гэжэ хэлэбэ.

Эхэнэрын дууламсаараа со- шон хүлэржэ, ута гаһаһаа та- бяад: "Ай! Тэрэшни хархис бал- маа? байна даа!" гэбэ.

"Хари даа! Тэрэнэй байһан са- гта эртэ оройгүй бидэшые гэмэ зоболондо ушархабди!"

"Тиигэбэл яахамнайб?"

"Хорын үндэһые хог таһа ари- гахаар би зориг шийдэжэ байнаб. Зорилгодоо хүрэхэгүй болобол, үхөөшые һаа, нюдөө анихагүйб!"

"Ши ябабал, хэдэн үдэр боло- хобиши?"

"Дайнда мордохон хүндэ ямар үдэр хугасаа байхаб даа! Хурдан- даа хорин он, ошобол турһан жэ- шые магадгүй!"

Тиигээд нүгөө үдэрын Дэ Хун мэргэн үглөөнэй хоолоо эдмисэ- эрээ, номо һомоо абажа, соохор мориндоо мордоод, хээлитэй байһан эхэнэрһээ һалажа ошобо.

Дэ Хун мэргэн эгээл баруун зүгые шэглэн үдэр һүнигүй даб- хиха, долоон долоо дүшэ һүнэн хоног дээрэ ябажа байтарань, урдань гурбан үндэр орёлтой шобогор ехэ уула сүндэрлэн ха- рагдаба. Дэ Хун мэргэн мориёо ташуурдан, уулын хормойдо хүрөөд үзэхэдэнь, уула дээрһээ шуһан гол шолшогонон урдажа байгаа. Дэ Хун мэргэн энэ гашу- удалта байдалые үзөөд, үнөөхи хархис ваниие ехэтэ хоролон занажа, дары түргэн ошожо ала- ха хэрэгтэй гэжэ бодобо.

Дэ Хун мэргэн үргэлжэлэн хэдэн арбан үдэр аянда ябаад, аргагүй ехээр зүдэрһэн тула, уулын дэргэдэхи нэгэ тала дээрэ годлинуудаа нэгэ-нэгээр хадхаад, тохомоо дэбдэжэ, эмээлээ дэр- лэн унтаба.

Тэрэнэй һайхан унтажа бай- тар, ванай нэгэ бүлэг сэрэг зар- лиг хүлэжэ, харуул хаража, шэн-

жэлжэ, уулаһаа буужа ерээд үзэхэдэнь, харин эзэгүй хоохон хүнды тала дээрэ олон модон ургажа, модоной дэргэдэ баһа нэгэн бишыхан доботой болоһон байба. Тэрэнэ хадаа Дэ Хун мэргэнэй хадхажа табһан годлину- уд хубилаад, ой модон болоһон ба добонь Дэ Хун мэргэнэй бэе болоод байһые тэдэ мэдэбэгүй. Тиймэһээ ванай сэрэгүүд сарбаа³ хүхээ эрьюулаэн, тэдэ ой модые сабшажа эхилб. Модо сабша- хын дуун уула жалгые тойроод сууряатажа байгаа.

Дэ Хун мэргэнэй һэрээд үзэхэдэнь, "хой!", нэгэ бүлэг ами- тад ерээд, тэрэнэй хадхажа табһан һомые сабшажа байба. Тэрэ дотороо тэсэнгүй энеэдэ алдажа, гараараа нэгэ хэлэг ха- туу шоройе шүүрэн абажа, үнөөхи амитад руу шэдэжэ ябуулба. Тийхэдэнь, шэдэжэ ябуулан шоройн хайр шулуун боложо ницдээд, үнөөхи амита- дай нюур шарай, хамар амьене хүжэртэр хабдатар сохһон тула, тэдэ эрэн-мэрэнээр орилон, ор- дондоо тэрбедэн харижа, ван ноёнойнгоо урда хүгэдөөд, түрүүнь: "Ван ноён, оо! Хэрэг му- ухай болобо! Тэрэ уулын зүүн бээдэ нэгэ айхабтар ехэ хүсэтэй дайсан ерээд байна!" гэжэ мэдүүлбэ.

"Тиигээд таанар юундэ усад- хангүйгөөр эрьежэ ерээ юум- та?" гэжэ ван ноёной асуухада, сэрэгэй түрүүнь: "Бидэ тэрэнтэй айнгүй тулалдажа шадахагүйбди, тэрэ болобол ..." гэжэ хэлэхэ- дэнь, ван ноён уурлахын ехээр уурлажа: "Үхэхэһөө айдаг эдэ амитадые түргэн абаашажа саб- шагты!" гэжэ хашхарамсаарань, ванай хоёр хажууда бараа болон зогсожо байһан сэрэгэй ноёд зарлигынь ёһоор дүүргэбэ. Тиигээд, өөрөө нэгэ бүлэг сэрэг то- милон ябуулжа, тэрэ хүсэтэ дай- саниие түргөө амидыгаар бари- жа ерэгты гэжэ ван ноён зарлиг буулгаба. Харин тэдэ сэрэгын Дэ Хун мэргэниие амидыгаар барихаһаа наана, өөһэдөө тэрэн- нэй һомондоо хүл нюргаа шарха- туулжа, замдаг-самдаг болон, мүлхижэ маажаһаар ордондоо бусан ерээжэ, ван ноёнойнгоо урда хүгэдэжэ ёлон хайлан:

"Эрхим ноёнтон манай! Тэрэ баатар эрын нэрэн Дэ Хун мэргэн гэдэг. Тэрэнэй холын холоһоо харбажа байхадань, һомониинь нэгэ нэгээр оншотой тудажа, бидэнэй бэеын элүүр газаргүй боло- тор шархатаба. Тэрэ таниие тулалдаха шадалгүй, зүбхэн сула сэрэгүүдэ томилжо өөрөө яһата мэлхэйдэ ади ордондоо хороод гаража ерэхэгүй гэжэ хэлэжэ байна" гэжэ мэдүүлбэ.

Ван ноён энэниие соносо- ороо, хүхэ нюдэниинь улхар- хайһаа бэлтэрэмэ уурлажа, һиилэмэл номо, үдэтэ һомоо аба- ад, һаарал мориндоо мордожо,

табан зуун сэрэг дахуулан хотоһоо гаража ошобо.

Дэ Хун мэргэн нэгэ хэнэг ой модоной дэргэдэ хүрөөд, мориёо эмээлэжэ байтарнь, ван олон сэрэг дахуулан уулаһаа буужа ерээ. Ванай зарлиг буухатай зэр- гэ, Дэ Хун мэргэнэй зүг руу харбаһан годлинууд нюдэ нюургүй буужа ербэ. Дэ Хун мэргэнэй ой руу иишэ-тиишээ нюутдан, далда ороһон тула, год- ли бүринь модон дээрэ хадхаг- дан шаагдаба. Тэдэ годли бүгэ- дыень харбажа бараһан болобо- шые, Дэ Хун мэргэнэй шара үһыеньшые хүдэлэжэ шадаагүй тула, ван ноён һэлмэ бариһан сэрэгүүдэ тухиржа, урагшань дахуулба.

Дэ Хун мэргэн агта мориндоо мордоод, номоо дэлижэ, годлиёо хэжэ, архиран таража ерэхэ һэлмэ бариһан сэрэгүүдые харбаһан годли бүхэн алдангүй хяартар унахадань, үнөөхи сэрэгүүд хүл алдан һамууража, иишэ-тиишээ зугадан тэрбелбэ. Дэ Хун мэргэн хойноһоонь на- мнажа, хамаг һүүлшын нэгэ год- лиёо харбажа гэжэ байтарань, соохор мориинийн гэнтэ хүрэн, нэгэ ой модон дотор гүйн оробо. Соохор морин дабхин гүйһөөр нэгэ бүдүүн хуһан модоной дэр- гэдэ хүрээжэ зогсоод:

"Эзэмни! Үлэһэн ганса годлиёо хайшан гэшые һаа, үлэхэ боло- бош! Тэрэ ванай һүнэһэниинь нэгэ улаан үндэгэн соо энэ хуһан модон дээрэхи элээгэй уурхай соо би! Танай хэрбээ тэрэниие абажа шадабал, ванай улаан го- лынь таһарха" гэжэ хэлэбэ.

Дэ Хун мэргэнэй дээшээ хара- жа үзэхэдэнь, үнэхөөрөө тэрэ модоной орой дээрэ нэгэ муу корзина мэтэ элээгэй уурхай байба. Тэрэ моринойнгоо эмээл дээрэ зогсоод, модон өөдэ аби- ран гаража, элээгэй уурхайһаа улаан үндэгые абажа, үбэртлөөд модонһоо халтиран буужа, мо- ринойдо мордоод, ванай хойноһоо баһа нэхэн эрьюулбэ.

Нэгэ хэлэг ябатарань, ван үлэһэн сэрэгэ дахуулан, эгээл һайхан уулын хормойгоор зуга- дан тэрбелжэ ябахань харагдаба. Дэ Хун мориёо ташуурдажа, ванай дэргэдэ дабхин хүрөөд, тэн- гэрийн дуу шэнги дуугаар: "Ван аа! Ван! Одоо дууһаха сагшин болоол доо!" гэжэ хашхараад, үбэрһөө үнөөхи улаан үндэгые гаргажа, эрьюулхэдэнь, ван моринһоо хүрэн буужа газарта хүгэдөөд: "Дэ Хун мэргэн ноён оо! Амиемни үршөөжэ хайрла- ха болоно гү! Та энэ улаан үн- дэгые халажа хаяагүй һаатнай, би дуратай ванай һуурига таниие хүндэлжэ үгэнэб!" гэжэ гуйба. Тиихэдэнь Дэ Хун мэргэн: "Хан! Хан!", гэжэ энегээд: "Хэн ши- ни тэрэ муу ванай һуурида дур- лаха юм?" гээд, үнөөхи улаан үндэгые дүрөө дээрэ хаха сохи-

хо зуурань, ван ноён газарта уна- ба. Дахалта сэрэгүүдын һүнэ- һэнэйнгөө зайлатар айжа, зэр зэбсэгэе хаяад, зүг зүг тээшээ бутаран зугадаба. Дэ Хун мэргэн мориёо добтолгон, дүрбэлжэн үндэр хада дээрэ гараад, номо годлиёо татажа, үнөөхи ванай бахалзуурые таһа харбаба.

Тиигээд Дэ Хун мэргэн моринһоо буужа, тамхи татан, бага амараад, мориёо хүтэлэн, тэрэ шуһан голые үгсэжэ, уулын орёл өөдэ ябажа, ойртожо хүрөөд, шуһан голой орёллой агыһаа урдан буужа байһаниие оложо мэдэбэ. Дэ Хун мэргэн соохор мориёо уяжа табяад, агы дотор орожо үзэхэдэнь, шуһан ноһан бялдаганажа, пэг дүүрэн үхэдэл байханаа гадна баһа зуу

бии! Та тэрэ сагаан үһые таһа харбабал, тэрэнэй ами голынь таһарха болоно" гэжэ хэлэбэ.

Дэ Хун мэргэн нарин ажагла- жа үзэбэ, ванай хүбүүнэй унажа ябаа хара мориной һүүлдэнь үнэхөөрөө нэгэ сагаан үһэн ха- рагдажа байба. Тэрэ хара мори- ной хойноһоо хурдаар гүйлгэжэ, гурба харбаад, сагаан үһыень таһалжа хаяхадань, ванай хүбүүн орилон эмээлһээ унажа, соохор морииндоо гэшхэгдэн, габала тол- гоһын нязарба.

Тиигээд Дэ Хун мэргэн мори- нойнгоо жолооо эрьюулжэ, ба- руун талын хотын хаалгые шэг- лэн дабхин хүрэхэдэнь, бүтүү һахалтай, бүдүүн хамартай нэгэ жанжин⁴ Дэ Хун мэргэнэй доб- толон ерэхые үзөөд, хажуудань туг барижа зогсожо байһан дунда наһанай нэгэ дахажа ябаһандаа: "Нүхэн гэртэ⁵ унтажа байгаа сэрэгүүдые түргэн дууда- жа ер! Бидэ Дэ Хун мэргэниие амидыгаар барихабди!" гэжэ зар- лиг хэлэбэ. Дэ Хун мэргэнэй хо- тын хаалганда ойртон хүрэхэдэ, тэрэ ехэ жанжин һэлмэ барижа, зам хүндэлэн байгаа: "Зогсо! Манай уласай ван хадаа миний дүү хүргэн, шиний нэгэ гэрэй хүйһэ таһалһан тула, бидэ зүрхөөршини тут далбагаа тахи- хабди!" гэжэ зандарба.

"Ши юундэ нюдэтэй байгаад һохор, шэхэтэй байгаад дү- либ- ши! Мүнөө таанарай үдэр хоног- шые гүйсэжэ, үхэхэ сагшин ерээ!" гэжэ Дэ Хун мэргэн хэлээд, ехэ жанжин руу шобто хар- баһандань, тэрэ жанжин: "Аа!", гэжэ зэбүүнээр орилоод, һэлмээ алдажа, үбсүүгээ тэбэрин үхэн унаба. Энэ үедэ тугай дохёогоор нүхэнһөө гаража ерһэн хоёр зуу гаран сэрэг жада һэлмэ эрьелдүүлэн, эрэн-мэрэнээр орилжо, Дэ Хун мэргэнэй зүг руу таран ербэ.

Эгээл энэ үедэ гурбан эрёллой агыһаа ерһэн гурбан зуугаад хүнүүд Дэ Хун мэргэнэй үгөөр ван ноёной бута сохигдохон сэр- рэгэй зэр зэбсэгые абажа, тэнгэ- ри газарай хүдэлтэр хашхарал- дан, хотын хаалгаар таран оро- бо. Тэдэ сэрэгүүд байдалай муу болоһониие ойлгоод, тэрбелжэ эхилб. Тэдэ яажашы тэрбедэн гаража шадахагүй байба! Дэ Хун мэргэндэ абарагдаһан хүнүүд хүндэлэн сабшахадань, үхэхэнь үхэжэ, үхөөгүйн гараа үргэн хүгэдэжэ, амиемнай үршөөн хайрлагты гэжэ мүргэн гуйба.

Илалтын байрай дуунай суу- рятахада, баран үлэһүүд арилаа. Алтан наран мандаад, ан дэл- хэйе гайхуулба. Гай зоболон- һоо сүлөөрһэн хүнүүд замай ха- жууда суглаарад, ахамад үтлэ- һэнүүдын амтатай һайхан һаалин архиһаа аяга дүүрэн хэжэ, эхэнэр бүһэгүйшүүлэнь хангалма һайхан хуурууд то- хоёо табиг дүүрэн хэжэ, үхид хүхээдын һаргама һайхан сэ- сэг барижа, Дэ Хун мэргэндэ хизааргүй ехэ талархаһан сэд- хэлээ мэдүүлһэн байна.

¹ван – хитад үгэ, "хаан" гэлэн уггатай.

²балмаг – ухаагүй болон гал- зуу хүниие хэлэдэг.

³сарбаа хүхэ – томо үргэн эри- тэй хүхэ.

⁴жанжин – гээдэ хэргэмтэй сэрэгэй толгойлогшо.

⁵нүхэн гэр – Хара мүрэнэй (Амарай) урагхалаар амидарһан тунгус-манжа хэлэтэй арагууд урдгандаа иимэ гэрнүүдтэй байһан гэжэ манай Алас Дурна зүгэй археологууд элирүүлэнхэй.

Монгол уласай түрын шагналта бэлигтэ уран шүлэгшэ Нямбуугийн Нямдорж тухай
БҮРЯАД ГАРБАЛТАЙ ЭРХИМ ЗОХЁОЛШО

Монгол уласай түрын шагналта бэлигтэ уран шүлэгшэ Нямбуугийн Нямдоржын түрөөр 70 жэлэй ой 2004 ондо тохёожо, Монголой олонитэ үргэн дэлгэрээр хүндэдхэн тэмдэглээ бэлэй.

Н.Нямдорж Монгол уласай Хэнтийн аймагай Бата-Шэрээтэ сомондо мяха яһаараа уран шүлэгшэ болон 1934 ондо мүн-дэлхэн, шарайд, аба эжынь Яруунын байһан. 1960-аад оной эхээр Москвада М.Горькийн нэрэмжэтэ Удха зохёолой дээдэ хургуулида Буряад гүрэнэй арадай бэлиг түгэлдэр уран шүлэгшэ Дондок Ульзгүевтай суг хуража, дотоно танилсажа, эжэл найн нүхэд болоһон байгаа. Дондогойнгоо нүгшэхэдэ, тэрэнэ үгэлэн шаналжа, үрэ зүрхөө долгисуулан «Дондог» гэжэ хоёр шүлэг бэшэһэн юм. Эхинэйнь шүлэг хэдэн жэлэй үмэнэ «Буряад үнэн» сониндо нийтэлэгдээ һэн.

Мүнөө «Дондог» гэжэ хоёр-дохи шүлэгшын «Үүлэн боро», «Дурна» гэхэн хоёр шүлэгтэйнь хамта энэ оёе дашарамдуулан, тус сониний хүндэтэ уншагшадта дурадахабди.

Н.Нямдоржын шүлэгүүдэй анха түрүүшын согсолбори 1959 ондо барлагдахадаа, дээрэ дурсагдагша «Үүлэн боро» гэжэ шүлэгшөөрн нэрлэгдэһэн байгаа. Н.Нямдорж энэ согсолборёороо ехэ алдаршаһан юм.

Дараань «Дурна» гэжэ шүлэг соогоо «Энэ хадаа энэрхы ехэ Будда» гэхэн үгэ орууланһаань

боложо, тэрэ сагай коммунист-атеистнууд угаа ехээр зэбүүсэжэ, Бурхан Бугдын шажантай Буурал эжимни хөөрхэй Магнаг сагаахан гэртээ Мааньяа уншажа хуугаа гаа, - гэхэн дүрбэн мүр шүлэгтэйнь холбон бурхан шажание магтан мандуулжа, социалист реализмда харша шүлэг бэшээ гэжэ айхабтараар буруушаан шүүмжэлжэ, хашажа хабша-жашье байһан удаатай.

Н.Нямдорж 1988 ондо Монголой зохёолшодой эблэлэй шанда, 1992 ондо Монгол уласай түрын шанда (лауреат Монгольской Государственной премии) хүртэһэн Монголой мэдээжэ уран шүлэгшэдэй эрх-химүүдэй нэгэн бэлэй.

Б.БОДОНГУУД.

ДОНДОГ

Тверини ногоон сээрлиг Тэндэхи 25 дугаар байшан Залуу халуун наһанаймнай Заяа замые холбожо, хүниндөө Шүлэгшэй мүрөөр харгылха Шүлэг халуун наһанаймнай Эринь ошотон ялалзаха Эдир наһамнай байгаа ха даа. Налагар намарай хүнини Наратаяа золготор найхан намарай үдэрэй наратаяа уулзатар Гурба таһархай Монголоо Гуниглан шаналан түүрээдэг,

Түүхын эмгэнэлтэ табиландаа Түгшэн зобон маргадаг Монгол гэхэн хуби заяандаа Мохохе дурагүй түрэн, Мүхөөгөө үгтэхгүй арад зомнай

Мүхэхэ ёһогүй гэхэн Шэн нэгэн ханаатайнь Ши бидэ хоёрбди гэлтэй, Ямархан хүбүүд ябаһанаа Яринш даа, мүнөө Дондогни... Арбан табан дуунай Аялга эгшэглэһэн Ая гангын үнэр Анхилжа байһан Переделькино

Үе сагай үлхэлөө соо Үерхээд халаһан нүхэрни, Үдэ Сэлэнгын бэлшэртэ Үдэлөөд халаһан нүхэрни, Ши бидэ хоёрой дунда Шинг даһан шорой, Наранай гэрэлхээ шамайе Наһааршни таһалһан байна. Үдэр хүни хоёрые Уулзуулхагүй хаһан байна. Эгүүридэ мүнхэ үхэхэ бэшэ, Эгүүридэ баһа амидарха бэшэ, Яла хатуутай хуулиие Яагаадые зуршэхэ аргагүй, Ши дахин үхэхэшгүйш, Би дахин түрэхэшгүйб, Шэн үнэниие хэлэбэл, Шинингээ хойноһоо ханаашаран Мүнхын хүнини гүн тээшэ Мүлхихэ сагни ойртоһон байна.

ҮҮЛЭН БОРО

Яһан хяратай Монгол эмээлэй бүүргэһээ Ягдайтар хантарһан Үүлэн боро морин Баяр зүгнэн, Ирагуу найханаар наадан, Байжа ядан Газар сабан эрьелдэнэ. Дугыржа гогсоорһон Нур жолооень тайлажа, Дугуу эрьелдүүлэн Үүлэн бородо мордожо Элхэрхэ зүргын Хуурай тооһо манаруулаар

Эльгэн нютагаараа һалхи татуулан дабихадань, Хараһан нохойнууд Холоһоо ухгажа эрэнэнэ Хасардажа шадангүй Хөөжэ ядан үлэхэдөө, Нэрэлхэһэн юумэдэл Гарбаганай нүхэ шэншэлхээр Нэгэ хэлэг Гэртээ харингүй тэнэшэнэ.

ДУРНА

Энэ Дурна, Энэ Үрнэ бэшэ, Дурна, Эрдэм соёлой эртэнэй ехэ Дурна, Зуу, зуун жэлдэ баруунайхитай шунажа, Зуура замдаа акулада барюулан ябажа Тэгүүлэн түгэншэлдэг байһан Тэрэ найхан Дурна! Дурна зүгтэ соёл түхөөхэ үльгэртэй Дотоно шарайшалһан англишууд Хамаг баялигынь тонон зөөжэ байһан Хари Голландийн кораблинхин Забхайран ногтууржа тэнэгээр доромжологшодой Зарасан боложо гуталынь сээрлэжэ хуушашье, Сэдьхэл ахыдань татагдан, тэдээндэ орой абтангүй Сэбэр үлэһэн юрэ бусын найхан Дурна!

ҮЛГЭР ДАЛАЙН ДОЛГИН ДЭЭРЭ

Арадай аман зохёолой абдарһаа

Арад зоной ухаан бодолһоо эхи абажа анха түрүүн мүндэлхэн, гүнзэгы сэсэн удхатай, ажабайдалтай холбоотой, хэн нэгэнтэй ушаржа болохо хошон шог үлгэрнүүдые уншажа, сүлөө сагаа үрэ туһатайгаар үнгэргэдэг гэшэбди.

Иимэ үлгэрнүүдтэй уншажа танилсаад, өөрынгөө бэе, хүмүүжүүлгэ, болбосоролоо ондоо хүнэй хурса нюдөөр хаража, дугуу дундаяа оложо, шүүмжэлжэ үзөөд, шанга эрилтэ өөрөө өөртөө табиха болонобди.

Тиигэжэ ухаагаараа түрин, өөрыгөө, бээе хүмүүжүүлгэ (самовоспитание), дугуу дундаяа заһан хүмүүжүүлгэ (перевоспитание) эхилхэ ёһотой ааб даа.

Иимэ ушарнуудта хошон шог үлгэрнүүд ехэл үүргэ дүүргэнэ ха юм.

Дулма ДАРИЖАПОВА, педагогикын эрдэмэй кандидат, доцент.

үлбэлзүүлхэгүй дэнхэн-данхан ябаһан гэлсэдэг.

1. ӨӨХЭН ХҮБҮҮН, ТОНОН ХҮБҮҮН, ДЭРХЭН ХҮБҮҮН (хошон шог үлгэр)

Өөхөн хүбүүн, Тоһон хүбүүн, Дэрхэн хүбүүн - иимэ гурбан хүбүүд байһан ха. Нэгэ үдэр һалхин хүдэлжэ, үрхэээ буулаха хэрэгтэй болобо. Дэрхэн хүбүүн үрхэээ татаха гэжэ гараад, һалхинда хиидэшбэ. Өөхөн хүбүүн хойноһоонь гараад, нохойдо үмхүүлшэбэ. Тоһон хүбүүн гарахаяа айгаад, гэртээ, галай захата хууһаар байтараа хайлаад, урдашаба. Ямар һонин үлгэр бэ!

б). Баһа нэгэ үдэр ябажа байтараа дабаанай саана нэгэ юумэн даб-таб, гүбээгэй саана нэгэ юумэн гүб-тэб гэжэ байхадань, энэ уулын саана ямар нэгэн баян айл һэеы хэхэээ нооһоёо сохижо байгаа ёһотой гээд ошоходомни, харин нэгэ тарбаган ноохойгоо сохижо, сабшажа байлаа гэнээ!

в). Нүгөө нэгэ үдэр ондоо нэгэ айлада ошоходомни, тэрэ айлай эхэнэр тогоогоо толгой дээрээ хүмэрюулээд, гэртээ орохо гэжэ ябахадань, Далан худалша ербэз хэн ха. «Зай, далан худалша гуай, юун һонин байна? Та нэгэ найхан худал хэлэжэ үгыт», - гэхэдэнь, «Би шамда худал хэлэхэһээ байтагай, тэнгэридэ түймэр гараад, яаха аргаяа барагдажа ябанаб!», - гэхэдэнь, тэрэ эхэнэр: «Хаана?» - гэжэ тэнгэри хараха гээд, тогоогоо газарта алдажа, хахалба хэн ха.

3. БОТОГО УНАЖА, ЭНГИН ТЭМЭЭ АШАБА

2. ДАЛАН ХУДАЛШЫН ЯБАДАЛХАА (хошон шог үлгэр)

а). Эртэ сагта аяншалжа ябанаб. Орой болоходо, нэгэ айлада хонохо ханаатай зорибоб. Тиигээд хүни болоһон сагта мориёо аргамжалаад, гэртэ оробоб. Унтахаяа забдажа, хамараа аршаха гэхэдэмни, хамарайнгаа үгэдэ гайхажа, толгойгоо тэмтэрхэдэмни баһа толгой байхагүй. Бүри ехээр гайхажа, тэрэ дары мориёо аргамжалһан газартаа ошоходомни, харин тэндэ миний толгойн наран талань намайе хаража, наг-наг эшэжэ, һүүдэр талань шазаб-татаб боложо байһан юм даа.

Өөрын эсэгийн гараагүй байхада, үбгэн эсэгийн тэмээе харюулжа байхада, нэгэ энгин тэмээн ботоголобо. Эхыень унаад, ботогые ашаха гэхэниинь даабагүй. Ботого унаад, эхыень ашаад, набшаһан толгой найхлуулхагүй, үбһэн толгой

4. ЗҮР СӨӨХИЙ! ҮМДЭЖЭ, ЛУУЧИНГААР! ТИИРЭБЭ

Мэнэнэй губини мэнэрһэн талада нэгэ ехэ торгор хара баран үзэгдэбэ. Хонгор халзан морёороо хурдалан ойртоходо, харин энэмнай долоон тарбаган һүүл һүүлхээ зуужа, уһа гаталжа ябана. Зүр сөөхий үмдэжэ, сэм-сэм гэтэжэ ошоод, луучин гуталаараа няса үдхэлжэ һалгааба, хорообо. Тиигээд мориндоо ашаад ябаха гэхэдэнь, морин даахагүй байһан гэлсэдэг.

5. ХҮХЫН ХАЯАДА ДОНГОДОХОДО ХҮЙДСЭЭР ШЭДЭЭД ХОРООБО

Урда сагта миний бага хүүгэд байхада, нэгэ зун манай гэргэй хаяада хүхы донгодобо. Гараад харахада, ехэ ойрохон нуужа байна. Тиихэдэнь «би хүүдэс абаад, шэдэжэрхихэдэмни, тэрэ сэхэ сохигдоод, хороожорхихон хүмби», - гэжэ Далан худалшын ярихада, дуулажа, шагнажа байһан хүн: «Зун хүүдэс байдаг юм уу?» - гэжэ асуухадань: «Һанааб, һанааб! Тиихэдэ үбэл байһан юм бэлэй». - «Тиигэбэл

үбэл хүхы донгододо юм уу?» - гэжэ нүгөө хүн тобшолоон лахлахадань, Далан худалша: - Зай, хэлээд лэ байдаг юм даа. Болоод лэ байдаг юм даа, - гэбэ.

ҮГЭНҮҮДЭЙ УДХЫН ТАЙЛБАРИ:

- 1. Зүр сөөхий - элдгэн арһаар оёһон бойтог
2. Луучин - гоё монгол гутал
3. Хүүдэс - малай хүрэн шабаһан

6. ГЭЛЭНЭЙ! ГЭНЭДЭНЭН ТУХАЙ (хошон шог үлгэр)

Эртэ урда сагта нэгэ хүн нэгэ гэлэнтэй танилсаад, гэлэнһээ: «Багша, Та, санваар хүртөөд, мяха эдингүйгөөр удаба уу?» - гэхэдэнь, гэлэн һанамсаргүй: «Баахан удаһан», - гэбэ ха. «Гэбшэ хүн архи ууха сагта бага сага забһарлана», - гэхэдэнь, тэрэ хүн баһа, «Багша, Та, мяха эдихэхээ гадна баһа архи ууха уу?» - гэжэ асуухадань, гэлэн улам уураа хүржэ, хэлэбэ: «Мяха архи хоёргүй болобол миний эхэнэрэй түрхэмэй ерэхэдэ, яажа хүндэлхэ юм бэ?» - гэхэ зэргээр марган хэрэлдэһэн юм гэдэг.

7. ГЭНЭДЭНЭН БАДАРШАН (хошон шог үлгэр)

Урда сагта нэгэ бадаршан ябажа ябатараа нэгэ айлада орожо ерэхэдэнь, тэрэ айлада нэгэ залуу найхан басаган байгаа. Бадаршан худгай нюдөөрөө энэ басага найхасаан, сэм-сэм хаража һуухадань, гэрэй эзэн энээнэй ханаа мэдэлэн юм шэнги: «Бадаршан гуай, Та гэлэн хүн гү?» - гэхэдэнь, бадаршан: «Хэрбээ би гэлэн гэбэл, судар ном уншуулжа, хэды хонуулжа, байлажа магад», - гэжэ бодоод: «Гэлэн хүмби», - гэхэдэнь, нүгөө хүн: «Ай, хайрла даа, би ганса басагатай хүнби. Тиигээд томоотой, түшэгтэй хани оложо үгэхэ һэмби гэжэ бододог байнаб. Тание олон газар ябажа, олон юумэ үзэһэн тулгатай хүн гэжэ бодоод лэ...», - гэбэ. Тиигэжэ бадаршан аймагтар гэнэдэһэнэ һая мэдэжэ: «Үгы, ээ-өө байзоо, байза. Би бодоё. Энэшни би гэлэн хэн гүб, али манай дүү гэлэн хэн гү?» - дэмы дэмыржэ һууһан юм ха.

ҮГЫН УДХЫН ТАЙЛБАРИ: Гэлэн - санваартан гү, али һахилтай лама. Аяга тахумлиг

гэдэг. Юундэб гэхэдэ, аяга абааг ябаха, хүнэй үлгэн эдэе энээн соогоо хээд, эдихэ ёһотой. Гэлэн лама 255 һахилнуудые абааг гэхэ. Жэшээ: архи уухагүй, ами таһалхагүй, һамга абахагүй г.м.

8. ҮДЭНТЭ СУМАНДА! УТАА ХАРБАБА (хошон шог үлгэр)

Урда эртэ сагта нэгэ айл багынгаа үһэ абалгын ехэ найр хэбэ. Тэрэ нютагта нэгэ үбгэн ехэ ута һахалтай байһан юм ха. Энэ найрта ерээд, хоол эдихэдэнь, һахалдань сагаан будаа няалдаһан байгаа. Энэниие мэдэнгүй һуужа байхадань, нэгэ залуу хүбүүн ерээд, һахалдань няалдаһан будаа хараад:

- Үдэнтэ суманда Утаа харбаба! - гээд хэлэбэ. Үбгэн энээнэй ушар мэдээд, һахалаа аршаба. Тэрэ найр дээрэ нэгэ ноён байһан ха. «Энэ залуу хүбүүн яһан һүрхэй үгэ хэлэбэ. Бишье баһа хиагайнгаа» сэсэг үзүүлэе», - гээд, хидаа дохёо үгэһэн шэнги дахуулаһан нюдөө сабшасаган: - Ятууны хошононогто Чагга! няалдашабаа! - гээд, ноёно олоной урда халаһаниинь тэрэ даа!

9. НЭГЭ ХАРА ХОНИТОЙ ГУРБАН ХҮН (хошон шог үлгэр)

Эртэ уни сагта гурбан хүн ябажа ябаба. Тэдэ гурбанда нэгэ хара хонин байгаа. Тиигээд энэ хара хонёо нэгэ нэгэ хүлөөрөө тиирээд хороожорхие гэлсэбэ. Эдэ гурбанай нэгэнь дэрхэн хүлтэй, нэгэнь хилгаанан хоолойтой, нүгөөдэнь үндэгэн толгойтой байгаа. Иимэ гайхамшаг гурбан ябаа юм байна. Дэрхэн хүлтэйнь хара хонинойнгоо һэбһэ адхаха гэжэ ябаһаар, дэрхэн хүлөө хухалаад, хосорбо. Хилгаанан хоолойтойнь хара хонинойнгоо нэгэ үмхэ өөхэ эдээд (үмхөөд), хахаад, хосорбо. Үдэгэн толгойтойнь хара хонинойнгоо мяха гансаараа эдихэ гэжэ бярлаад, бурхандаа мүргэхэдөө, үндэгэн толгойгоо хаха мүргөөд, хосорбо гэнэ. Иимэ нэгэ ушар нэгэ орон нютагта болоһон гэлэй даа.

ТАЙЛБАРИ:

- 1. Суман - эбеново модон
2. Хиа - адыютант
3. Ятаг - шууун
4. Чагга - тон шэнгэн шабаһан.

Расписание хуралов Иволгинского дацана «Хамбын Сумэ» на август

1	Һуга намши (за упокой)	9 ч.	15	Һуга намши (за упокой)	9 ч.
2	Жадонба	9 ч.	17	Заһалай найман ном	9 ч.
3	Арбан Хангал (Гомбо, Гонгор, Шагдар, Шойжал, Ахамо, Сэндэма, Шалши, Намсарай, Жамсаран, Цанба сахюусанууд)	8.30 ч.	18	Нюнэй хурал (Арьяа Баалын маани)	9 ч.
4	Дара Эхын Мандал Шива	9 ч.	19	Нюнэй хурал (Арьяа Баалын маани)	9 ч.
5	Һуга намши (за упокой) Лусад (ритуал почитания хозяйина воды)	9 ч. 11 ч.	19	Ламчог Нинбо Деважин	9 ч. 13 ч.
6	Цедо за долголетие	9 ч.	20	Цедо (за долголетие)	9 ч.
7	Лхарзай Табан Хаан	9 ч. 13 ч.	21	Алтан Гэрэл	9 ч.
8	Һуга намши (за упокой)	9 ч.	22	Һуга Намши (за упокой)	9 ч.
10	Банзарагша	9 ч.	25	Сундуй	9 ч.
13	Отошо, Һуга намши, юрөөл	9 ч.	26	Һуга намши (за упокой)	9 ч.
14	Намсарай	11 ч.	27	Лусад (ритуал почитания хозяйина воды)	11 ч.
			28	Намсарай	11 ч.
			29	Юм, Нити, Додигалсан	9 ч.

БАГШЫН ДУРАСХААЛДА

Июлиин 23-да Үндэштэнэй номой санда Буддын философиин доктор, Россин Федерацийн хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын Тэдхэн харгалзадаг соведэй гэшүүн, Буряад Республикын Арадай Хуралай 1-дэхи зарлалай депутат, Георгийн нэрэ солото I шатын орденый кавалер, олон тоото шабинарай хүндэтэ Багша Данзан-Хайбзан Самаевай дурасхаалда зорюулагдан үдэш үнгэрбэ.

ЗАРИМ зоной наһа бараһан лэ хойнонь ажал хэрэгэйн габыа элржэ, үгылхэ ушар үзэгдэдэг. Үгы гэбэл, заримашуулай одон оршон зуура ялалзаад, алдар солонь нэгэмүһэн унтаран мартагдашаха байдал ажаглахаар, юүндэб гэхэдэ, тэрэн худал, хоһон байгаа бшуу. Харин миний Багша, гэлэн Данзан-Хайбзан Самаевта энэ ушар ябадал хабаатай бэшэ. Багшымнай нэрэ амиды мэндэ ябахаданьше холо ойгуур мэдэжэ, хүндэтэй бэлэй, теэд тагаалал болоходоньше, хэһэн хэрэгүүдгэнь зүб сэгнэлтэ үгтэн, хэтэ мүнхэдөө арад зоной сэдхэлдэ үлэхэнь дамжаггүй.

Данзан-Хайбзан Самаев бүри эдир залуу ябаханаа тад ондоо, өөрын онсо хараа бодолтой, дээдын табисууртай гэжэ ойлгохоор нэн. Юрын хуралсал тэрэнэй эрилтэ гүйсэд хангаагүй, тиймэһээ Ленинградий университетдэхи хуралсалаа орхёод, Монголой Буддын шажанай дээдэ хургуулида орожо, Бурханай номой буянта харгы шэлэһэн байна. Тийгэжэ Урда Энэдхэгэй Гоман дасанда, мүн Хойто Энэдхэгэй Диалектикийн институтда (Дармасала хото) эрдэмээ улам дээшлүүлээ. Эгээл тэндэ 1990 ондо Гэгээн түрэлтэ 14-дүгээр Далай ламанаа гэлэнэй сахил хүртэһэн түлхэй.

1991 ондо Агван Доржиевай байгуулан Санкт-Петербургын «Гунзэчойнэй» дасанай шэрээтэр томилогдожо, тэндэхи буряадуудай үндэһэн соёлой түб болохо тус дасанай хүгжэлтэдэ нилээд ехэ хубитаяа оруулан юм. 7 жэл шахуу шэрээтээр ажаллахадаа, гансашье шажан мургэлтэй хабаатай бэшэ, мүн соёл гэгээрэлэй талаар аргагүй удхатай үйл хэрэгүүдые бээлүүлэн байна. Россин Хойто зүгэй ниислэл хотодо Буддын соёлой университет болон Буряадай соёлой түб нээлгын эхин үндэһэ хуури табигшадай нэгэн боложо тодороо. Дасанай дэргэдэ хүүгэдэй воскресн хургуули эмхидхэһэн габыатай. Яхадта ажаһуудаг зоной зууршалгаар Нерюнгри хотодо 1993 ондо Буддын шажантанай бүлгэм байгуулжа, тэрэндэ ходо туһалжа ябаа. Данзан-Хайбзан Самаев Санкт-Петербург хотодо «Буддизм. Байгаали. Хүн» гэгээн үзэсхэлэн анха түрүүшынхией нээһэн байна. Хүндэтэ багшын үүсхэл оролдолгоор «Буддийская Бурятия сегодня», «Будда Сибири» гэжэ Буряадахи Буддын шажанай хүгжэлтэ тухай документальна фильмүүд буулгадан юм. Санкт-Петербургын дасанда табан метр үндэртэй Будда Шигэмүни Бурханай дүр хүрэг бүтээлгэжэ табиулаа бэлэй. Энэнь Европодо Будда Бурханай эгээл томо дүрсэ гэжэ тоологдоно.

Олонийтын энэ ажал ябуулануудын Гэгээн түрэлтэ Далай ламын бүхы дэлхэйдэ мүнөө ябуулжа байгаа үйл хэрэгүүдтэй жэшэмээр ха. Манай Багша түрэл нютагтаяа холбоо харилсаагаа нэгэтшые алдаагүй. Түнхэнэй аймагта үндэштэн парк байгуулаха хэрэгтэ туһалаа, Аршаан хууринда экологическа лицей нээлгэндэ хабаадаа, 1995 ондо Ахын аймагта «Гэсэрэй һайндэр» эмхидхэхые дурадхаа.

1992 ондо Данзан-Хайбзан Самаев гэгээрлгын экологическа «Ахимса-Альтруизм-Арюун» (мүнөө «Аригун») гэгээн түб хүтэлбэрлжэ эхилбэ. 1994 ондо Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатаар хунгагдаба.

Петербургдаа нютагаа бусажа, ажал хэрэгэе үргэлжлүүлээр ябаа. Багшымнай үүсхэлээр Ахын аймагтай Шумак хууринда 1997 ондо найман ханатай дасан барюулагдаа. Данзан-Хайбзан Самаев Ахын аймагыё хоёд яхатанай үндэһэн аймаг болгохо талаар габыатай. Түнхэнэй болон Ахын дасанууд хуулига ёһоор бүрихэдэ оруулаха хэрэгтэ манай Багша баһал хабаадаа. Үшөө тийхэдэ Түбэд эмнэлгын Атласай «Бришын» гадар талые тусгаар бүрихэ ябадал Багшын хүсэл оролдолгоор бээлүүлгдэ бэлэй.

1999 ондо Данзан-Хайбзан Самаевта «Бодхидхарма», «Түшитэ» дасануудай шэрээтэнэр хадаг барюулжа, Номой Багшамнай болыт гэжэ гуйһан юм, тийхэдэнь зүбшөөлөө үгөө бэлэй. Ийгэжэ «Майдар» гэгээн Буддын шажантанай бүлгэм Буряадта анха түрүүшынхией мүнхэлэн түүхэтэй.

Багшын үүсхэлээр 2001 ондо ламанар Зүүн Сибириин эгээл үндэр Мүнхэ-һарьдаг хадын (3491 метр) орой дээрэ гаража, уншалга хэһэн байна.

Тэрэ гаралганай хойно Данзан-Хайбзан ламбагай Түнхэнэй аймагтай Бага-Жэмһэг хууринда Буддын шажанай Академи барюулжа эхилбэ, тэрэнэй гол зорилго болбол «Майдар» түбтэ хүдэлхэ зонийе бээлэлгэ.

Хайрата Багшын эгээл хүүлшын хэрэг хадаа байгша оной июниин 20-23-да Улаан-Баатар хотодо үнгэрһэн Уласхоорондын хэмжээнэй Бурхан шажанай экологическа конференцидэ хабаадалга мүн. Июлиин 10-да Данзан-Хайбзан Самаев Ахын аймагтай ойн баяр, мүн Агван Доржиевай Аха ошоһоор 80 жэлэй баяр тэмдэглэгдэ хабаадаха яаража ябаа, теэд... Тэрэ хэмжээ ябуулгада Монголой, Великобританиин, Америкын, Таиландын, мүн Камбоджийн элитэ олонийтын ажал ябуулагдаа, Буддын шажанай хургаал дагагшад уриданхай нэн. Данзан-Хайбзан Самаев Росси дотор оюун ухааниие хүгжөөлгэдэ горитойхон хубитаяа орууланайнгаа түлөө Георгийн нэрэ солото орденый кавалер болоо бэлэй. Иимэ шагналда Буряадта гансаараа хүртэһэн байна. Хүн бүхэнэй түлөө үнэн зүрхэһөө ханаата болохо, этигэл найдалаар халыха арган ажаһууа хэрэгтэ туһалдаг нэн. Тиймэһээ Дээдэ Онгостой руу Данзан-Хайбзан ламбагайда абарал гуйн, сэдхэлээ сэбэрлэхын тула олон мянган зон ерэн ошон байгша бэлэй. Мүнөө дээрэ Багшынгаа ажал хэрэгүүдые бодотоор бүримүһэн сэгнэн харахадаа, одоол Агван Доржиевай хэһэн хэрэг ёһотоор үргэжлүүлээ гэжэ баталнабди.

Июлиин 14-дэ Отошо Бурханай гарагта Багшатаа хахасан, үнэтэ бэеыень горхо дабан гаргахаданай, Агууехэ Майдари Бурхан, Лусууд уһанай ябаса тогтоогоод, нангин бэеыень хуурай газараар гаргах арга олгоһон байна.

Бидэнэр, шабинарын, хүндэтэ Багшынгаа - Россин буддын шажанай эрхим түлөөлэгшэ, Буряадай болон Россин түрүү хүнүүдэй нэгэн болохо Данзан-Хайбзан Самаевай эрхилэн хэрэгыень үргэл-жэлүүлхэбди гэжэ үгэ үгэнэбди.

Туяна ЛЫГДЕНОВА.

XVII ЖАРНАЙ МОДОН ТАХЯА ЖЭЛ

НАЖАРАЙ ҺҮҮЛ ХАРАГШАН ХОНИН ҺАРА НАМАРАЙ ЭХИН ХҮХЭ БИШЭН ҺАРА

Буряад литэ	27	28	29	30	30	1	2
Европын литэ	1	2	3	4	5	6	7
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабба Һара понед.	Мягмар Марс Вторник	Лагба Меркури среда	Пүрдэ Юпитер четверг	Баасан Солдон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	улаагшан Могой	шара Морин	шарагшан Хонин	сагаан Бишэн	сагаагшан Тахья	хара Нохой	харагшан Гахай
Мэнгэ	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан
Һуудал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула	модон	хиу

Гарагай 2-то хуушанай 27 (августын 1). Улаагшан Могой, 5 шара мэнгын, шоройдо хуудалтай үдэр.

Бурханда мургэхэ, бурхан, сахюуса, тэнгэри, лусууд тахиха, дасан (дуган) заһабарилха, дасан (дуган), мургэл шүтэһэнэй бусад зүйлнүүдые арамнайлаха, абаһанаа бусааха, тангаригаа болоулаха, дайсаниие номгодохо, ада шүдхэр зайлуулаха, хубсаһа оёхо мэтгын үйлэнүүдтэ хайн.

Гэхэ зуура замда гараха, ном оршуулаха, хүнэй шуһа ханаха, төөнхэ мэтгын үйлэнүүдые тэбшэхээр.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, амгалан байдалга хайн.

Гарагай 3-да хуушанай 28 (августын 2). Шара Морин, 4 ногоон мэнгын, түмэртэ хуудалтай үдэр.

Бурханда мургэхэ, зальбарха, Наранда, һарада, бусад юртэмсэнүүдтэ шүтэхэ, модо һуулгаха, үгэлгэ үгэхэ, гэр бариха (Бишэн, Тахья жэлтэй бэшэл һаа) болон хатуу үйлэнүүдые үйлэдэхэ гэнэ.

Зүгөөр мори худалдаха, худалдажа абаха, үхибүү хүлдэ оруулаха, бага хүүгэдые гэрһээ холо эльгээхэ, мал үүсэхэ, модо отолхо, хүншүү гаргах мэтгын үйлэнүүд хорюултай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, хэрүүл шууан гараха.

Гарагай 4-дэ хуушанай 29 (августын 3). Шарагшан Хонин, 3 хүхэ мэнгын, огторгойдо хуудалтай үдэр.

Бальжиниматай, буян хэшэгтэй, маша хайн үдэр.

Энэ үдэр бурханда мургэхэ, гүрэм уншуулаха, эльбэ дараха, Намсарай бурханай зарсанарта үргэл үргэхэ, тэнгэри тахиха, ламые бараалхаха, буян ехээр үйлэдэхэ, муу үйлын харгы хааха, сагаан зүгөө элрүүлээд, үргэл үргэхэ, хонинной мяха, арһа хэрэглэхэ, үгэлэн тангаригаа бусааха, дайсаниие номгодохо мэтгын үйлэнүүдтэ хайн.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, ага шүдхэр тушаалдажа магадгүй.

Гарагай 5-да хуушанай 30 (августын 4). Дүйсэн үдэр.

Сагаан Бишэн, 2 хара мэнгын, уһанда хуудалтай үдэр.

Бурханда мургэхэ, бурхан сахюуса, тэнгэри, лусууд тахиха, эм найруулаха, заһал хүүлэхэ, бэрийн үйлэ үйлэдэхэ, дайсаниие

дараха, абаһанаа бусааха, хараал сараха мэтгын үйлэнүүдтэ хайн.

Гэбэшые уһанда бузар оруулаха, заһаһа бариха, ехэ уһа гаталха мэтгын үйлэнүүдые тон лэ тэбшэхэ гэнэ.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, үхэлэй эзэлтэй ушарха.

Гарагай 6-да хуушанай 30 (августын 5). Энэ һарада 30-най үдэрнүүдэ дабхасалдаба.

Сагаагшан Тахья, 1 сагаан мэнгын хада уулада хуудалтай үдэр.

Энэ үдэр бурханда мургэхэ, бурхан, үндэр сахюуса, тэнгэри, лусууд тахиха, лун абаха, эм найруулаха, замда гараха, бисалгал үйлэдэхэ, бурханай шэрээдэ Мандал тахиха, заһал хүүлэхэ, бурханай ном уншуулаха, мори хургаха мэтгын үйлэнүүдтэ хайн.

Харин үхибүү хүлдэ оруулаха, бага хүүгэдые гэрһээ холо эльгээхэ, худалдаа наймаа эрхилхэ мэтгын үйлэнүүдтэ муу.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, үхэлэй эзэлтэй ушарха.

Гарагай 7-до шэнын 1 (августын 6). Хара Нохой, 9 улаан мэнгын, модондо хуудалтай үдэр.

Энэ үдэр бурханда мургэхэ, зальбарха, бисалгал үйлэдэхэ, тэнгэри тахиха, бурханай үйлэ наринаар сахиха, хубсаһа оёхо, модо һуулгаха, далага абаха, хэшэг дуудаха мэтгын үйлэнүүдтэ хайн.

Гэхын хажуугаар модо отолхо, худалдаа наймаа эрхилхэ, юумэ хүндэ үгэхэ мэтгын үйлэнүүдтэ муу.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, наһан богони болохо.

Гарагай 1-дэ шэнын 2 (августын 7). Харагшан Гахай, 8 сагаан мэнгын, хийдэ хуудалтай үдэр.

Тэрсүүд тэмдэгтэй, тон муу үдэр байна. Онсолбол, иимэ гэнэ: энэ үдэр шэнь гэр бариһан хүн нүхэрһөө хахасын аюулда дайрагдаха; бэри буулгаа һаа, тэрэн нүхэдһөө халаха гэмтэй болохо; дасан (дуган) барья һаа, лама хубарагууд тэндэ тогтохогүй; замда гараа һаа, хулгайшад, тонуулшад ушарха; тарья тарихан хүн ургаса абахагүй - тарьян ургахагүй; нэрэ алдар олоһон хүн доройтохо гэнэ; мал адууһа суглуулбал, зөөри болохогүй, үдэхгүй; хэшэг далага абаа һаа, хэшэгэй хүлдэ ерэхгүй.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа, хэрүүл хёмороон болохо.

БАЙГАЛАЙ ЭРЬЕДЭ ЭДИР АЯНШАЛАГШАД СУГЛАРБА

Сэбэр тунгалаг агаарта, үзэсхэлэн найхан байгаалин газарта, Баргажанай аймагай Максимиха тосхондо Бүхэроссин аяншалагшад слёт июлийн 18-аа июлийн 22 болотор үнгэргэгдөө. Байгалай эрьедэ 300 эдир аяншалагшад багшанартаа хамта суглараа. Максимихада тус форумой ябуулагдаһан ушарын юунһээ үндэһэлөөб гэхэдэ, жэл бүри эндэ аяншалагшад "Юность" гэхэн амаралтын газарта үхибүүд сугларжа, зунай шэдитэ сагта аяншалгануудта ябана.

Түрүүшын үдэртэ, июлийн 18-да, тус слётто зориулһан прес-конференци үнгэрөө. Энэ суглаанда нуралсалай болон эрдэм ухаанай министрэй орлогшо Е.Д.Чимитова, Хүүгэдэй аяншалгын Федеральна түбэй директор И.С.Данилова гэгшэд үнгэргэгдэхэ слёт тухай богонихоноор хөөржэ үгөө. Бүхэроссин форумдо Саха-Яхадһаа, Алтайһаа, Красноярск, Омск, Зеленогорск, Новокузнецк, Иркутск, Ангарск хотонуудһаа комантанууд бууха. Манай республикаһаа зургаан аймагууд, хотын хоёр клубууд хэмжээндэ хабаадаа.

ХОЛОНОО АЙЛАШАД БУУБА
Табан хоногой туршада эдир аяншалагшад сэнгүү гоёор амараадшые абаа, олон хани нүхэдтэй болоод гэртээ бусаа. Форумдо хабаадаһан комантануудтай танилсаа. Саха-Яхадһаа ерһэн командта «Саха-Ориентир» гэжэ нэрлэтэй. Яхад командын хүтэлбэрилэгшэ С.В.Ивановтой хөөрлэдэхэдэ, иигэжэ хэлээ нэн: "Бидэ Байгалай эрьедэ ержэ, слётто хабаадажа байһандаа эхэ баяртайбид. Буряадууд хүндэ мүүшэ зон байна, бидэниие найнаар утгаа."
Алтайһаа морилһон "Озорная молодежь" гэхэн командынхид Байгалда боргооһогүй байна гэжэ эхэ гайхажа хэлээ. Тэдэнэр

Красноярск хотодо үнгэрһэн Бүхэроссин слётто хабаадаа. Нёдондо жэл Барнаул хотодо байгаа. Мүнөө слётто мухаршэбэрэйхид олоороо ерээ. Зариманиинь аяншалгын менеджмент гэхэн факультедэй оюутад. Командын хүтэлбэрилэгшэ Ю.В.Русевич өөрөшье аяншалгада тон дуратай, Россин слёдуудта ходо хабаадаг юм. Загарайн аймагай "Меридиан" командынхид нёдондо жэл Бүхэроссин форумдо хабаадаа. Тийн Хурамхаанай аймаглаа "Лотос" (лучший организovanýй туристический отряд сильных, смелых), Онохойн "Арго", Зэдын "Искатели", Хяагтын "Экстрим", Ахын "Барс",

хүтэлбэрилэгшэ Н.В.Кузнецоватай сугтаа ерээ. Ангарскын "Фортуна" форумой А, Б классай мурьсөөнүүдтэ хабаадаа. Новокузнецкын командын гэгшүүн Лена Родионова тус форумдо гансаараа бүхы хабаадагшад сооһоо аяншалагшад спортын кандидат байгаа. Мухаршэбэрэйхид өөһэдэингөө һээй гэрээ табижа, зоние эхэ гайхуулаа, һонирхуулаа. Тэдэнэй хүтэлбэрилэгшэ Ю.В.Русевич энээн тухай иигэжэ хэлэнэ: "Аяншалгануудта гарахадаа, бидэ үхибүүдээрээ энэ һээй гэрээ абажа ябадагбид." Мухар-Шэбэртэ хүүгэдэй аяншалгын хүгжэлтэ 1997 онһоо эхитэй. 2000 ондо хүүгэдэй аяншалгын клуб нээгдэ, тэрэнэ энэ жэлдэ эдир аяншалагшад байшан гэжэ нэрлэгдэе юм. Мүнөө дээрээ тус клубта 370 үхибүүд ябана. Хоёр жэлэй саана Мухар-Шэбэрэй эдир аяншалагшад

Шэтын "Кеглик", Эрхүүгэй "Исток", Красноярскын "Горизонт" гэгшэд тус хэмжээндэ хабаадаа.
СЛЁДООР АМАРШАЛАЙ
Эдир аяншалагшад Максимиха тосхонһоо нэгэ хэдэн километрээр холохон, зохид гоё талмайда майхануудые табижа, одоолшые, миний һанахада, хүүгэдэй багахан хото шэнгээр харагдаа бэлэй. Тэдэн эдэе хоолоо түүдэг дээрэ шанана, үдэр бүрийн тогоошон гэжэ үхибүүдэй дундаһаа бии.
Тийн энэ нарата сэлмэг үдэртэ, июлийн 19-дэ, Бүхэроссин форум нээгдэе гэхэн баяр ёлоод үнгэрөө. Хэмжээндэ нуралсалай болон эрдэм ухаанай министрэй орлогшо Е.Д.Чимитова тус слётто хабаадагшад Буряад Республикын Президент Леонид Васильевич Потаповой ба нуралсалай болон эрдэм ухаанай министр,

профессор Сергей Дашиничевич Намсараёвай хандалгануудые уншаа. Баргажанай аймагай захиргаанай гулава С.Р.Тэлин, Хүүгэдэй аяншалгын ба хизаар ороноо шэнжэлгын Федеральна түбэй директор Ю.С.Константинов үхибүүдые слёдоор амаршалаа. Тэрэнэй удаа тугууд бодхоогдоо. Баргажанай аймагай нуралсагай форумдо хабаадагшадта үрээлэй найхан үгэнүүдые хэлээ. Тийн айлашадта зориулагдажа, багахан концерт табигдаа. Үхибүүд хатар наада харуулаа, зоние эхэ баярлуулаа.

ҺОНИРХОЛТОЙ ЭКСПОНАТ
Энэ хэмжээнэй удаа зон Баргажанай дунда нургуулийн музейн выставкэ хаража, эхэ һонирхоо. Эндэ мамонтын яһанууд, хуушанай сагай зэд мүнгэн, буу гэхэ мэтэ экспонатууд табигданхай байгаа. Эндэхи нэгэ экспонат болохо заанай яһанууд тухай Баргажанай нургуулийн музейн директор Татьяна Сергеевна Зарубина иимэ һонирхолтой ушар хөөрбэ: «1948 ондо заа-най яһанууд музейдэмнай бии болоһон түүхэтэй. Тэдэниие Баргажанай аймагай заповедингэй директор Зенон Францевич Сватог бидэндэ бэлэглээ. Тэрэ Африкаар аяншалжа ябахандаа, иимэ экспонат гэртээ асараа. Энэ эхэ хүн тухай словагууд ержэе,

фильм табиһан байна. Тийн тэрэниие Буряадай гүрэнэй телевиденидэ харуулжа шадаһангүйбид, энэ фильмые словак хэлэнһээ оршуулха хүн олодоногүй".
Тус музейн выставкын хажуугаар Баянголой нургуулийн үхибүүдэй ураг бүтээлүүд, буряадхубсаһатай хүүхэдэйнууд эхэ зохидоор харагдана. Энэ кружогой хүтэлбэрилэгшэ В.В.Раднаева хоёрдохи жэлээ үхибүүдтэй хамта иимэ ажал ябуулаа.
Янжама ЖАПОВА.
ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Саха-Яхаддай команда; слётто хабаадагшад; Баргажанай нургуулийн музейн директор Т.С.Зарубина В.В.Раднаеватай; мурьсөөнүүдэй үедэ.
(Үргэлжэлэһын хожом гараха).

ӨӨРЫНГӨӨ ЭРХЭ ЁНО ХАМГААЛЖА ШАДАХА ГҮТ?

Ниислэл хотын мэдээжэ «Арбат» гэхэн газарта бүлэг залуушуул аялга дуунай абя гаргажа, олоной анхарал татаба. Тэдэнэй нюрганда, үбсүүндэ үнгэтэ зурагууд үлгэгдэнхэй байба.
«Үхибүүд амгалан байдалай түлөө» гэхэн уласхоорондын залуушуулай проектын ёһоор Улаан-Үдэдэ үхибүүдэй эрхэ ёһо тухай дэлгэрэнгы мэдээсэл дамжуулха зорилготойгоор тус хэмжээн үнгэргэгдэбэ. Эндэ Улаан-Үдын, Нижний-Новгородой, Польшын, Финляндийн волонтернууд хамтаараа хүдэлнэ. Тэдэнэй мэдээсэлээр, олон зон, илангаяа үхибүүд, эрхэтэнэй эрхэ ёһо найн мэдэнгүй, бээе хамгаалха сагтаа тэрэниие гүйсэд хэрэглэжэ шаданагүй. Тиймэһээ энэ хэмжээ үнгэргэһэн волонтернууд республикын хүүгэдэй дунда энэ асуудалаар дэлгэрэнгы хүдэлмэри эмхидхэхэ түсэбтэй.
Зарим гүрэнүүдтэ, жэшээлбэл, Финляндияда нургуулиһаа эхилжэ

үхибүүнэй эрхэ ойлгуулан заагдадаг хэшгэлүүд ябуулагдана. Манай гүрэн гүрэдэ иимэ ябуулга хэгдэнгүй. Гэбэшье саашадаа тус проектын ёһоор республикада байгуулагдаһан үндэһэтэнэй соёлой түбүүдтэй хамтын ажал ябуулагдахаар хараалагдана. Иимэрхүү түхэлэй хэмжээнүүд, выставкэнүүд Улаан-Үдэдэ саашадаашье эмхидхэгдэхэ юм.
Ешитма ЦЫБЕНОВА.

Ойн баяр

ТАВИН ЖЭЛЭЙ ЖАРГАЛ

Сасаран мэлмэрһэн аршаантай, Байгал тээшээ болор долгидоо шэдэлэн байгаа Баргажанай эрье дээрэхи зуһалан гэртэ нялха нарайн дуун дуулаа һэн. Бархан уулын хормойдо Элһэн нютагта тэбхэр 50 жэлэй саада тээ манай аха Ринчин Доржиевич Раднаев түрөө бшуу.
Найман дүүнэрэй ахай болон тодоронхой. «Хүн ахатайдаа, дэглэ захатай даа» гэхэндэл булта зон ахадаа түшэглэдэг тээшэ. Бага наһанһаа модо, түмэртэ дүйтэй, мүнөөшье хүхэ һүшээе тон-тон дуу гаргаһаар.
Адуу мал эмшэлгын мэргэжэлтэй хүбүүн хизаар Алас-Дурна зүгтэ сэрэгтэй алба эрхим найнаар дүүргээ. Сэрэгтэй албан тэндэ үлэжэ ажалахыень дурадхана. Харин заха холын Захааминай Дүтэлүүр нууриной залуужан басаган Соли Прокопьевна Бадмаева үшөөл оюутан ябахандаа, зүрхэ сэдхэлэһын хүдэлгэһэн ха.
Тийгэжэ 1978 оной январь нарын 18-да ахатамнай нэгэдэжэ, гал гуламтаа бадаараа. Хоёр жэлэй саада тээ мүнгэн түрээ утгаа һэн. Хүндэмүүшэ, зугааша бэритэй «кизитэмнай» 5 үри хүүгэдые үргэжэ, 4 үхибүүдэ айл болгон, 5 аша зээнэрээ үндэлгэжэ, буянтай, бурхантай ажаһуунад. Бүхы үри бэнь дээдэ мэргэжэлтэйнууд.
Эржена - Санкт-Петербургда эмшэнээр ажалаад, багшанарай дээдэ нургуулийн биологи-химийн һалбаридэ нурана.
Максим - Эрхүүгэй хүдөө ажахын академи дүүргээд, инженерээр хүдэлдэг.

Жаргал - тээлин, мүн лэ Эрхүүгэй академид агнуурийн мэргэжэл абанхай.
Марина - Улаан-Үдын 24-дэхи лицей улаан дипломоор дүүргээд, физико-математикын факультэдтэ шалгалтагүйгөөр ороо.
Алдар - эжы абынгаа замаар, хүдөө ажахын академидэ зоотехниктэй һалбарин 2-дохи курсын оюутан.
Хурьгэд, бэринэрын: Игорь - Санкт-Петербургда техник мэргэжэлтэй. Альбина Таня хоёр хүдөө ажахын академи дүүргээ. Зоригто багшанарай дээдэ нургуулийн оюутан.
Иймэл даа, манай ахатан. Ахаяа тэбхэр ойн баяраарнь амаршалаад, үрээлээ бэлэглээл даа.

Талын баглаа сэгсэгтэл, Табин наһан һалбарна. Табан гарай альгандал, Табан үриш үндынэ. Заабайн бууса эрьехээ Загаруун, хухюу Солимоёо Замай ута харгыда Золтойл ходо нуугыта. Баабайн бууса эрьехээ Басагад, бэрэсд эрэг даа. Хубууг, басагад айлашаа, Худа, урагууд сугларга даа. Алһан зээтнэй Наһаи, Абагар хөөрхэн Мүнхөөшэ, Ала шарахан Маринка, Аялар жаахан Димка, Аашатайхан Арсаланка, Аба, эжы, дүүнэр бултадаа Амар мэндээе хүргэнэбди.
Амаршалагша: РАДНАЕВТАН, ХАБАРКОВТОН, ХАНДУЕВТАН.

Буряад Республикын Промышленностиин, үйлэбэрийн инфраструктурын болон технологинуудай министрство анхан «Бурятэнерго» ОАО-гой генеральна директорэй орлогшо байһан **СЕКРЕТИН Владимир Михайлович** саһаа урид наһа бараһан ушараар түрэлхидтэн болон дүтын зондо гүнзэгы шанала гашуудалаа мэдүүднэ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

<p>Генеральна директорэй - ахамад редакторай уялгануудые дүүргэгшэ Т.В.САМБЯЛОВА. Редактор Г.Х.ДАШЕЕВА. РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, И.Б.ДАГБАЕВ (Буряад Республикын Правительств), Ф.П.БОТОВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), А.А.АНГАРХАЕВ (генеральна директор-ахамад редактор), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (харюусалгата секретарь), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.А.ГОНЧИКОВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.</p>	<p>Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, Хэблэлэй байшан "Буряад үнэн". E-mail: unep@mail.ru</p>	<p>Газетэ хэблэлэй 4 хууданан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хамтын хэһэг - 27180. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг - 17.00.</p>	<p>"Республиканска типографи" гэхэн ОАО-до бэлэн диапозитивүүдһээ газетэ 5530 хэһэгээр хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 21-40-45. Б-0165-дахи номертойгоор бүрихэлдэ абтанхай.</p>
<p>Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретариатай - 21-60-21; таһагууд: экономикаын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершинь» журналнуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутдай ажабайдалай болон олонийтын хүдэлмэрийн, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламн - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерийн - 21-23-67.</p>			
<p>Редакцида ороһон материалнууд шүүмжэлэгдэдэггүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй.</p>		<p>Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагай нэрэнүүдэй бэшэлгые хазгайрууһан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакцийн наһамжа авторайхитай адли бэшэ байжа магад.</p>	